

K

Művészet és Gondolat

KALLIGRAM

ESTERHÁZY

■ 2015 ÁPRILIS ■

XXIV. ÉVFOLYAM, 2015. ÁPRILIS

T A R T A L O M

- 3 **ESTERHÁZY PÉTER** _____ ■
Mercedes Benz (történelmi revü két részben)
- 46 **CSEHY ZOLTÁN** _____ ■
Esterházy és az összes magyar (esszé)
- 49 **POLGÁR ANIKÓ** _____ ■
Eurüdiké és az unokák
Eurüdiké a homokozóban (vers)
- 51 **MARTIN C. PUTNA** _____ ■
Esterházy, a teológus (esszé)
- 56 **LÁNG ZSOLT** _____ ■
Kisfaszom (Esterházy Péter: *Egyszerű történet vessző száz oldal*
– a Márk-változat) (esszé)
- 60 **PETER MICHALOVIČ** _____ ■
Pszichoanalízisen és feminizmuson kívül (esszé)
- 66 **MIROSLAV MARCELLI** _____ ■
A lesszabály, Pascal fogadása és az anya igazsága (esszé)
- 70 **VÉGEL LÁSZLÓ** _____ ■
Hajszálgökök (naplójegyzet)
- 72 **MÁRTON LÁSZLÓ** _____ ■
Miért Gitta? (esszé)
- 75 **NÉMETH GÁBOR** _____ ■
RUSZWURM: Anekdot E. P.-nek, szeretettel (prezentáció)
- 79 **SZEGEDY-MASZÁK MIHÁLY** _____ ■
„Szavakkal beszélünk szavakról” (esszé)

- 82 **ACZÉL GÉZA** _____ ■
 (szino)líra (torzósztár)
- 84 **BARNÁS FERENC** _____ ■
 Bagatell (regényrészlet)
- 91 **CSOMBOR RITA** _____ ■
 Félszoba
 Zománc
 Évek
 Hétköznap
 Várakozás (vers)
- 94 **JÁSZBERÉNYI SÁNDOR** _____ ■
 Megölni egy arabot (novella)
- 99 **BÁN ZOLTÁN ANDRÁS** _____ ■
 Magyar irodalmi álarcosbál
 (Csurgó Csaba: *Kukoricza*;
 Molnár Miklós: *Bolond Istók csínytevéséi*) (esszé)

KALLIGRAM
Művészet és Gondolat

FŐSZERKESZTŐ: Mészáros Sándor
 kalligram@interware.hu

SZERKESZTŐK:
 Tóth-Czifra Júlia
 toth.czifra.julia@gmail.com

Szilágyi Zsófia
 szilagyi73@gmail.com

GRAFIKAI SZERKESZTŐ: Hrapka Tibor

TÖRDELŐ: Róth Andrea

FELELŐS KIADÓ: Szigeti László

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

A SZERKESZTŐBIZOTTSÁG ELNÖKE:
 Grendel Lajos

A SZERKESZTŐBIZOTTSÁG TAGJAI:
 Földényi F. László,
 Keserű József,
 Márton László,
 Németh Zoltán,
 Rédey Zoltán

FŐMUNKATÁRSÁK:
 Cseh Zoltán,
 Hiznyai Zoltán

Szerkesztőség és kiadó:
 811 03 Bratislava–Pozsony,
 Staromestská 6D, 2. emelet,
 tel./fax: (00421 2) 544 15 028

Levélcím: KALLIGRAM spol. s r. o.
 P.O. Box 223, 810 00 Bratislava 1

Szlovákiai megrendelések:
 distribucia@kalligram.sk,
 valamint a szerkesztőség címén.
 Magyarországi elérhetőség:
 kalligram@interware.hu

Támogatóink:
 A Szlovák Köztársaság Kormányhivatala
 (Realizované s finančnou podporou Úradu
 vlády Slovenskej republiky – program
 Kultúra národnostných menšín 2015)

Nemzeti Kulturális Alap

Kiadja: Kalligram Kiadó Kft., Pozsony
 és Kalligram Polgári Társulás
 (OZ Kalligram, Fő utca 39/17, 929 01
 Dunajská Streda/Dunaszerdahely,
 IČO 42 291 810).

Nyomja: Expresprint spol. s r. o.,
 Partizánske
 Példányszám/Náklad: 1000 db/ks
 Ára: 700 Ft / 2,5 EUR.

Magyarországon terjeszti
 a Relay Hírlapkereskedelmi Rt.
 és a regionális részvénytársaságok.

EV 358/08 ISSN 1335-1826

Havilap, megjelenik az adott hónap 1-jén
 www.kalligram.eu

Mercedes Benz

E L S Ő F E L V O N Á S

Első jelenet

(vadul, vagyis hangosan végighallgatjuk Janis Joplin Mercedes Benzét, majd Úr, Lucifer mint két barát sétálnak át az üres színpadon menő yuppie-s öltönyökben, de klasszikus úristen-ördög kiegészítőikkel, pata stb.)

LUCIFER

A baj,
a baj a világgal ott kezdődött...

ÚR

Milyen baj? Nincsen itt semmi baj. A teremtés oké. Hódolat illet, nem bíralat. Itt minden az én munkámat dicséri.

(valami nagy zajjal leesik)

LUCIFER

Igen, hallgatlak.

ÚR

Most mi van? Valami leesett, aminek le kellett esnie. Szerinted a gravitációt ki teremtette?

LUCIFER

Newton.

ÚR

Na de Newtont?

LUCIFER

Az öreg Newton.

ÚR

Elég már. Jegyezd meg, Lucifer, a mondat én vagyok. Te legföljebb lábjegyzet.

(csönd)

Mindent én teremtettem. Például a Mercedest is én teremtettem. Egyébként a Skodát is. Valamint a Trabantot is.

LUCIFER

Tudom, hódolat illet, nem bíralat. Kétütemű hódolat.

ÚR

Téged is én teremtettelek.

LUCIFER

Nobody is perfect. Mondd, uram, nem akarnál venni nekem egy Mercedest?

ÚR

Összekeversz, bazmeg, a lottó-ötthalálattal. *(kimegy)*

LUCIFER

(utánaszól)

Győztél felettem, mert az végzetem,
Hogy harcaimban bukjam szüntelen,
De új erővel felkeljek megint.

(csönd)

A baj a világgal ott kezdődött, amikor ő ironikus lett. A harag Istene minden, csak nem kényelmes – de követhető. A szeretet Istene minden – de nehezen kö-

vethető. Az iróniát meg kellett volna hagyni nekünk, a teremtettjeinek. Baj a világgal?, mondta. Milyen baj?, mondta. Ez a létező világok legjobbika, mondta. Na, ki vagyok segítve...

(a közönségnek)

Nem akkor van baj, ha benne nem hisztek, ez bagatell, mondhatni, manapság hozzátartozik a jó modorhoz... Akkor van baj, kedveskéim, ha már benne sem hisztek.

(csönd; majd az Úr visszaszalad)

ÚR

Nehogy már tied legyen az utolsó szó. Figyelj. Ismered a Jób-sztorit, nem?

LUCIFER

Ne felejtsd el, kettőnk közül én vagyok az értelmiségi. Offé vagyok az Írásokban, e grandiózus öndicséret-gyűjteményben.

ÚR

A szerénység nem erősséged, de ez legyen a te problémád.

LUCIFER

Ez nem probléma.

ÚR

Hát ez a probléma... De most nem erről van szó. Van egy magyar család. Laktak itt is, Bécsben, de magyarok. Te ismered a magyarokat? *(Lucifer pofát vág, hajjaj, de még mennyire)* Mindegy. Szóval szeretem ezt a családot, már évszázadok óta. Jó emberek.

LUCIFER

Nincsenek jó emberek, csak szerencsések.

ÚR

Ezek elég szerencsések, mondom, szeretem őket. Hát vedd el a szerencséjüket, fogadjunk, akkor sem fordulnak ellenem, akkor sem árulják el a jót.

LUCIFER

(félre)

Úriember biztosan nem fogad.

Fogadjunk.

ÚR

Menj, és légy álnok. Vereséged fényes leend.

LUCIFER

(hajlong)

Egy öröm volt, uram, önnel üzletet köthetni. *(sötét)*

Második jelenet

LUCIFER, GRÓF/ÍRÓ *(grófi ruhában, akármit is jelentsen ez)*

LUCIFER

(hátról sűg)

Mondd csak. Ne hallgass senkire, csak magadra. Én, én, én.

(csönd)

Gyerünk. Szívesen... mondd, ami szíveden, a szádon... Küzdést kívánok, diszharmoniót... Mondjad... Szívesen elkövetnénk...

GRÓF

Szívesen elkövetnénk rutintalan színpadi szerzők szokásos tévedését és fölösleges erőfeszítését, és azonnal rendezni kezdenénk a darabot. Most például azt képzeljük, hogy érdemes önöknek elmondani a színpadi utasításokat. Noha tudjuk, ezek segédegyenesek, a főnökség pedig...

(mélyen meghajol)

Allah dicsérje nevét, ez most hogy jött ide?, szóval a főnökség úgyis azt tesz, amit akar, fölhasználja, legyint rá, csipeget belőle.

Azaz nem is biztos, hogy itt állok... Ebből elég, ott állok, ahol állok, ha egyáltalán állok, és nem húztak ki a darabból. Mindazonáltal ne essünk a szerénység csapdájába... Emlékeznek még a Trabant zseniális használati utasítására? A reálisan létező szocializmus példamondata: „A Trabant útfekvése kitűnő, gyorsulása kifogástalan. Ez azonban nem szabad, hogy könnyelműségre csábítson.”

Semmiképp, könnyelműségre semmiképp. Diktatúrában ezt jó tudni. Kell tudni. Semmi könnyelműség, semmi remény. Aki reménykedik, az védtelen.

(csönd)

Aki reménykedik, az védtelen. Szép gondolat. Aki reménykedik, az vesztt. Ez is szép. Teli vagyunk szépségekkel. De hát hol van már a tavalyi Trabant?

Busszal járunk. Vagy Honda Civickel. Vagy gyalog. Vagy ülünk otthon.

Dologra. Mint tetszenek látni, a színpad üres. Szerintünk zene is szól.

(Karl Gott Lady Karneválja szólal meg)

Nem. A Gott, a Gott mint Gott még jól jönne, de nem. *(Beethoven V., Gróf nagyon rázza a fejét; csönd)*

Mi volna, ha Janis Joplin Mercedes Benze? A hihetetlen nevetgéléssel a végén?

(szól a Mercedes Benz, nagyon hangosan; áhítatosan hallgatják)

LUCIFER

(utánozza a nevetést)

Csak nem ördögi kacaj?

GRÓF

Azt szeretnék, ha ilyen lenne az előadás: réműlet, vídamság, bizakodás, kilátástalanság. Mosom kezeim, rendezői feladat, Pollack úr reszortja... A kacagás a végén... Erős és réműlt, és mégis vidám, kicsi nevetés. Hallhatnánk újra? (*Luciferhez*) Nem tőled.

(*Joplin-nevetés*)

Szerintem itt van vége a jelenetnek.

(*rövid, gyors sötét, még a sötétben Lucifer hangja*)

LUCIFER

Sok a szöveg, öregem, kéne már egy kis drámai cselekmény.

Harmadik, avagy Elhagyható jelenet

GRÓF

(*kivont karddal egy hintalovon*)

(*csönd*)

LUCIFER

Na, gyerünk már! Fölvétel indul!

GRÓF

Előre, fiaim, előre magyarok! Magyarok?

(*csönd*)

Szlovákok. Szlovákok?

(*csönd*)

Osztrákok. Osztrákok?

(*csönd*)

Törökök. Törökök?

LUCIFER

Na most hogyan tovább? Oroszok? Azt azért mégse. Mindenki? Akkor ki marad otthon? És főleg ki az ellenség?

(*félre*)

Nem is olyan ostoba. Az ellen az önnön szívükben lakozik. Ott vert tanyát. Az enyémben persze nem (*eléggedetten vigyorog*), az enyém üres! Üres! A legszebb szó! (*hűvösen*)

Ez is azt hiszi, hogy egy ló önmagában már drámai cselekmény. Nyi-ha-ha-ha. (*sötét*)

Negyedik jelenet

GRÓF

Nagy zsziséggel jönnek a szereplők; mintha muzsikusok gyakorolnának, hangolnának. Van, aki a hangját próbálva skálázik, másik a szövegét mondja, vagy be-

szélget. Esetleg kis magánszámok – írjuk meg?, igaz, ki más –, vagy gyakorolnak valamit, ami majd később lesz a darabban. De az egész elég gyors, pantomimszerű, paródiaszerű. Ez közben most megtörténik.

(*megtörténik*)

LUCIFER

Nincsen itten elfeledkezve valamiről? Rendben, hogy színház az egész világ, de mi van a színházzal? Díszerő?

GRÓF

Erről megfeledeztem. Gyerekek, hozzon mindenk magával egy romdarabot, kis Sziszifusz-paródiák, de nem kell túlszplázni. (*nézőknek*) Közben mintha az öltözőben volnánk – csak most! csak önöknek! –, kifeszítik maguk, beöltöznek, kiöltöznek, púderoznak, mi egymás. Második Szerető! Merre vagy? Te jössz. (*nézőknek*) Egyszerű lány a népből, ha értik, mire gondolok.

MÁSODIK SZERETŐ

Napfényben,
napfényben úsznak a melleim.

GRÓF

Akár egy poén, egy tréfa csattanója, ráugrik a mellére a reflektorfény. Hopp, úgy, nagyon jó.

MÁSODIK SZERETŐ

Gyerekek, lámpás emberek! Milyen fény ez? Milyen szigorú fény?! Milyen szomorú fény?! Nem kihallgatásra vannak a melleim! Vagy igen?

(*összefogja elől őket, hozzájuk beszél*)

Azonnal valljatok be mindent! Hallgattok, gyaur kutyák, hitetlen ebek? (*fenyegetően*) Egy nevet kérünk. Értem. (*hirtelen ordít; mindenestre nagyon fenyegetően*) Azt hiszed, patkány, hogy a fájdalom valami alsóbbrendű, *testi* dolog? (*babusgatva a melleket*) Tévedtek, édeseim. És fogadjatok el egy jó tanácsot éntőlem. Ingyen adom: féljete, most igazán féljete...

LUCIFER

(*félre*) Remek, megjelent a színpadon a félelem. A közép-kelet-európai lét sine qua non-ja. Egy csipetnyi félelem, egy kis adag réműlet és egy lehetetnyi rettegés – rázd össze, tégy hozzá kevéske nacionalizmust, szórd meg rasszizmussal, antiszemitizmusból csak éppenhogy, az íze végett, kis nemzeti frusztráció, melyet természetesen nacionalista nagypofájúsággal kompenzálunk, és koktélnkat érteni fogják itt is, ott is, emitt is, amott is.

GRÓF

Eközben az Úristen érdeklődve nézegeti a melleket, szájalommal, izgalommal, civilként és a Mindenhatóként is; nagy színészi lehetőség.

ÚR

Látszólag. Ahogy azt íróasztalnál elképzelik.

GRÓF

Nagy romdarabot cipel a fölépítendő romos kastélyhoz, klasszikus Atyaúristen-jelmezben, ne kérdezzék, hogy az milyen. Hát ilyen. És ezt már előbb is kellett volna mondanom. Szóval eléggé macsósan gukkerozva a kolleginát. Aki végre észreveszi. Lassan tudott elszakadni a melleitől. Van ilyen. Ezt majd egy másik darabban részletezzük.

MÁSODIK SZERETŐ

Mi atyánk, ki vagy a mennyekben.

ÚR

(legyint)

Menny? Milyen menny?

GRÓF

Esetleg előveszi a kéziratot, csapkod vele, illetve ebbe már nem akarok beleszólni.

ÚR

(csapkod az elővett kézirattal)

Ebben aztán semmi, semmi menny nincs. Kérdezem én úgy is mint magánember és úgy is mint Úristen, ha nincs menny, hogyan lehetne Úristen?

Menny és Úristen kéz a kézben járnak, akár Lolka és Bolka.

(nézi az épülő romot)

Várom, kísértetkastély...

Nem az Istenek lakhelye.

LUCIFER

(az egyetlen, aki nem dolgozik, nem cipekedik)

Nem az Istenek lakhelye, Heidegger-idézet, hívnám föl a figyelmet. *(Úrhoz)* Nem vagy egy copyright-fanatikus... Az még hagyján, hogy kísértetkastélyban lakozna az Úristen, de hogy romot építeni... Eleve romot... Ki hallott már ilyet!

GRÓF

Ezt szerintem nekem kellett volna mondanom. Először azt, hogy olyanok ezek az én megjegyzéseim, mint mikor füttyülünk az erdőben, hogy ne féljünk. Aztán jönne az, hogy ki hallott már olyat, hogy romot építeni... Eleve romot. Ki hallott már ilyet?!

(sötét)

Ötödik jelenet

(Lucifer leveszi magáról az ördögkellékeket (vagy mégsem?), és előttünk áll az ügyvéd)

LUCIFER/ÜGYVÉD

(öltözés közben)

Lassan azért már elkezdődhetne a darab...

Hallani,

oh, gróf úr kérem,

hallani itt már mindent.

Hogy ki hallott már ilyet?

Mindenki, gróf úr,

mindenki mindent.

Gróf úr.

GRÓF

Hozzám beszél?

Mert mintha hozzám beszélne.

Gróf? Azt mondja, gróf?

Én nem vagyok az. Nó gróf.

Már nincsenek grófok.

Legalábbis Magyarországon nincsenek.

ÜGYVÉD

Hát, kérném tisztelettel, először is, nemdebár, nemdebár ez itt most nem Magyarország.

ÚR, ELSŐ SZERETŐ

(Első Szerető ún. magasabb körökből való, ez látszik rajta; mintha XIV. Lajos udvarából való volna – bár erről értekezni nem feladatom)

De az volt!!!

ÜGYVÉD

(Úrnak)

Te ebbe ne szóljál bele! Vagy a mennyek ura vagy a kisantant!

(Első Szeretőnek)

Nagyságos asszonyom.

ELSŐ SZERETŐ

Kegyelmes.

HAYDN

(úgy néz ki, mint Haydn)

Figyelemreméltó.

Egy szerető,

hogy egy szerető is lehet,

hogy egy szerető is lehet kegyelmes asszony,

figyelemreméltó.

(félre)

Úgy nézek ki, mint Haydn.

Nevem Joseph Haydn,

ezeknél vagyok muzsikusi beosztásban

alkalmazott.
Jó gazdáim.
Bár a szakszervezet találna ezt-azt.

ÜGYVÉD

Hogy mi volt Magyarország,
mi most,
és mi leend...
Kegyelmes asszony, kérném tisztelettel,
talán ne ezen a vonalon,
ezen a vonalon ne menjünk tovább.

ELSŐ SZERETŐ

(vállat von, akár egy utcakölyök)
Nincsen,
nincsen itten, apukám, semmiféle vonal...
Ténykérdés. Tényfaktum.
Nem kell rögtön beszarni,
senki sem akarja itt visszafoglalnia a –

ÚR

(felbödül)
Naaaa!
(buta arcot vág; milyen az? – összevissza lapoz a kéziratban?)
Gyerekek, ez már a darab?
Vagy megint politizáltok?
Nem találok a szöveghelyet...
Lapozok itt jobbra meg balra: semmi.
Nem találok.

HERCEG

(nagyapa és attól fölfelé: mindenki; alap-apa – lefordíthatatlan szójáték)
Édesapám
– ez én vagyok –,
szóval az amerikai jogrendre hivatkozva bepöröltem az Úristent a nagy szárazság okán, kiégett a búza, és így tovább. Első fokon meg is nyertem a pört, mert az alperes nem jelent meg.
Hát... másodfokon...
(csönd; félig magának)
Képzeljünk el egy buta Istent.
Kedves, barátságos, csak éppen butácska.
Nem fog az agya. Néz maga elé. Lassú.
Áll, mint borjú az új kapu előtt.
Megteremtette a világot, és most nem érti.
Hát vagyunk így néhányan...
Nem hiszem, hogy jól járnánk egy ilyen Istennel.
A buta embert a legnehezebb becsapni.
Észre sem veszi.
(közönségnek)
Mint egy buta balhátvéd.
Cselez el erre, cselez el arra,
észre sem veszi.

És mi ennek a következménye?

Hát mi? Hát az, hogy a szünetben téged cserélnek le.
Butának lenni nem megoldás, higgyék el.
Igaz, az okosság se okvetlenül az.
Ha még kell ilyen életbölcesség, előadás után a rendelkezésükre állok.
Jobb ma egy túzok, mint holnap két veréb.

ÜGYVÉD

Haladjunk, kérem.
Másodszor is, kérném tisztelettel,
hogy fölvegyem az elejtett szálát,
hogy úgy mondjam, az elejtett grófi szálát,
hogy úgy mondjam, a grófi szlovák változatot, a pozsonyi változatot,
Pozsony, Bratislava, Pressburg...

ÚR

Nyögje már ki végre!

ÜGYVÉD

(először mint Lucifer, félre)
Hi-hi, ezt a részt szeretem a legjobban.
Nincs szerencsém,
az Urat nincs szerencsém ismerhetni.
Nem vagyunk bemutatva egymásnak,
így nem szeretnék a megszólíttatás kegyében részesülni.

ÚR

A megszólíttatás ke-he-gyében részesülni?
Te is az én teremtményem volnál, bazmeg?!

ÜGYVÉD

(félre)
Azt hittem, legalább a mennyekben nincs bazmeg.
Hát, bazmeg, tévedtem.
Micsoda tónus...!
Nos, kérném tisztelettel, gróf úr, kérem tisztelettel.
Nagyon kérem, ne szóljon most közbe, tisztelettel.
Nos. Másodszor pedig, kérném tisztelettel,
az nem úgy van, kérném tisztelettel,
hogy vannak grófok vagy nincsenek...
Én is ismerem az 1948-as nem tudom hanyas számú rendeletet a címek eltörléséről.
Nem szeretném tréfába terelni,
akár egy elbitangolt marhacsordát,
a problémakört,
de hát azt is mondják Kálmán királyunk óta,
hogy márpedig boszorkányok nincsenek.
(nézegeti sorban a nőket, színpadon, nézőtérén)
Na ugye. Vannak.
Ám tovább szőném a szálát.
A gróf, a gróf az,
és ezt én magyarázom éppen a gróf úrnak?,
nagyon kérem, ne szóljon közbe,

a gróf az,
az kérem,
az kérem olyan, mint a...

ÚR

Nyögje már ki végre!
olyan mint a ... mi?
Most meg pityeregni kezd... egy ügyvéd...
Micsoda világ!
Még ha állítólag én teremtettem is.

ÜGYVÉD

A gróf, kérem szépen,
a gróf az olyan, mint a napsütés
vagy az eső,
egy kiadós zivatar,
hogyan szarrá ázik még az alsógatyánk is.
Nem jó idő vagy rossz idő,
nem nosztalgiazom, ne tessék félreérteni,
hanem... hanem... hanem...
A hagyomány, kérem szépen.
A tra-dí-ci-ó, kérem szépen.
Hagyomány nélkül nem létezik semmi,
se ország, se ember.
Se emberiség.

ÚR

Szépen beszél.
De nekem például nincs hagyományom,
nincs múltam,
vagyok az örök jelen.
Köztünk szólva, az idő a gyengém.
Például ritmusérzék, a ritmusérzésem nulla.
Nulla nullovics.

(csönd)

Ha még a jövőt is akarnám,
bebabálnám előre,
akkor komcsi volnék,
én volnék a kommunista.
Már nincsenek kommunisták,
egy szál se, sehol a világban,
felbabálta őket a saját hatalmuk.
Korruptak vannak, és örültek vannak,
akik kommunistáknak nevezik magukat.
Kár, hogy már nincsenek,
kezdetben jó ötletnek látszott.

(körbenéz)

Díszlet végre kész?
Vagy ehhez is hat nap kell?
Hétfőn jegyet vesznek, szombaton megnézik?
De mit tetszenek csinálni közben, in between, kedd,
szerda, csütörtök, péntek?
Mindegy, magánügy.
Szóval, hogy kész a be nem fejezhető? A rom?
Soha nem gondoltam volna,

hogyan az ember, az Ember!,
kit mégiscsak a saját képemre és hasonlatosságomra
alkottam, teremtettem!,
hogyan az ember egykoron,
konkrétan most, itt!,
– hanyadika van ma? mindegy –,
hogyan az ember a töredéket fogja
egészségesnek nevezni.
A töredéket egészségesnek!
Hogy nem érzi, hogy a töredékből hiányoznék valami,
hogyan a töredék volna a természetes.

(csönd)

Így azután rólam is különöseket mond.

(csönd)

Ha mond egyáltalán valamit.

(csönd)

Gyere Janis, imádkozz. Kérlek.

Oh Lord, won't you buy me...

(sötét)

Hatodik jelenet

ÜGYVÉD

*(ne feledjük, ő Lucifer, így mintegy a világmindenségnek,
de minimum a közönségnek mondja az első mondatokat)*

Perelni, perelni, perelni!

Ha imádtok engem, ez mind a tietek létszen.

(csönd; tárgyszerűen)

Perelni kell, gróf úr, kérem, a leghatározottabban pe-
relni.

GRÓF

Ugyan, miket beszél.

Úriember nem pöröl.

ÜGYVÉD

(félre)

Ki beszélt itt úriemberről?

Az úriember az addig úriember... addig, ameddig...

(belezavarodik)

mindegy... szóval fúlra senki se úriember,

csak csipetnyit,

ízésítésül.

Az én praxisomban kizárólag úriemberekkel van dol-
gom, gróf úr.

Hát például itt van rögtön ön, gróf úr.

GRÓF

Itt vagyok.

(hirtelen csönd)

Volt egy ősöm...

ÜGYVÉD

Ezt majd később, gróf úr.
Előbb a jelent, aztán az ősök.

GRÓF

(emelkedetten)

Nincsen jelen ősök nélkül. Ma van a tegnap holnapja.

ÜGYVÉD

Ezt majd később, gróf úr.

GRÓF

Volt egy ősöm,
egyébként itt a környéken született,
Galántán.

ÜGYVÉD

(félre, legyint)

Ezek mindig Galántán születnek. Nagy ügy, mondhatom. Mintha Galánta volna a világ közepe.

GRÓF

(emelkedetten)

Bölcsője e tájon ringott, s a család már a XI. században terjedelmes jószágokkal bírt a Csallóköz bőven termő lapályán.

ÜGYVÉD

Haladjunk, édes grófom...
Bőven termő lapály, ringó bölcső – nemá!
Szóval hogy is tetszett,
hogy is méltóztatott,
hogy is lett mondva?
Úriember nem pöröl,
kitűnő, a legteljesebb mértékben kitűnő.
Igazi grófi mondat, már megbocsát, gróf úr.

GRÓF

Hagyja már békiben ezeket a szerencsétlen grófokat!
Csak úgy tocsognak itt a grófokban,
mint... mint egy Holt-Duna-ágban.

ÜGYVÉD

(félre)

Nem lesz egyszerű ügyemet diadalra vinnem.
Lehet, hogy majd az segít, ami mindig:
asszonyát rávenni, mit férje nem akar,
hogy aztán akarja, mit asszonya.
Ha tetszenek érteni, mire gondolok.
Kérem szépen, ez nagyon költői,
ez a gróf-tocsogás,
de szabadjon a gyakorlatiasság szürke vizére
eveznem ügyünk ekhós szekerét.
Méltóztassék megspektálni ezen hivatalos anyagokat.

GRÓF

(félre)

Egyszerre beszél úgy,
mint a saját nagyapja meg a saját fia.
Üres formaságok és technokrata rámenősség.
Öregszem.
Hiányzik az apám. Jó volna vele beszélgetnem.
Tanácsot kérni.
Ő legalább egy kis ideig volt gróf is.

Hogy szokta maga mondani?

Mennyibe fáj?

És mennyibe fog ez fájni nekem?

ÜGYVÉD

Nos, kérem,

nos, kérem, ott még nem tartunk.

Még, úgymond, nem fáj semmibe.

De hát Krisztus koporsóját se őrizték ingyen.

Nos, kérem,

a tény az, hogy itt ez a kastély,

kastélynak látszó tárgy,

és itt van ön, gróf úr.

Ez a tényállás.

GRÓF

Minden grófért

pönalét

fogok levonni a díjazásából.

ÜGYVÉD

Megtisztelő, gróf úr, kérem szépen,

de ott még nem tartunk.

GRÓF

(félre)

Furcsa.

Meglepő és elkedvetlenítő,

hogy egy ilyen fiatal ember,

egy emancipált európai,

mindenestül századunk gyermeke,

és mégis,

inkább mondja, gróf úr, mint azt, uram.

Felfoghatatlan.

ÜGYVÉD

Van tehát egy grófunk,

ne tessék közbeszólni,

és van egy kastélyunk,

ezt a kettőt kéne összeboronálni.

Ezért vagyunk itt.

Én, ön, gróf úr, és kedves... a hölgy.

(Első Szeretőre mutat)

Kezeit csókolom.

(halkan)

Még beszélünk kell. Személyesen.
Azt remélem, pontosan vázoltam
a helyzetet, a feladatot,
a célkvócienszt.

GRÓF

Célkvóciens?
Boldogabb korokban ilyesmiért lefejezés járt.
Bakó súlyos pallosa villant.
Még hogy célkvóciens...
(*hirtelen*)
Engem nem érdekelnek a kastélyok.

ÜGYVÉD

(*Első Szeretőnek, gyorsan*)
Ugye megmondtam, hogy beszélünk kell.
Jaj, nemá!
Olyan nincs, hogy valakit ne érdekelnének
a kastélyok!
A kastélyai, a saját kastélyai.

GRÓF

Nem az enyém.

ÜGYVÉD

Ezért vagyunk itt.

GRÓF

Én nem!

ÜGYVÉD

Érdekes, ez felettébb érdekes.
Szabadna kérdeznem, hogy akkor
miért méltóztatik itten,
mi az oka, mi a célja, mi a...
Csak nem véletlenül idekeveredett?
Ment, mendegélt,
azután Pozsonynál véletlenül, ukk-mukk-fukk,
balra kanyarodott, s nem jobbra,
és máris itt állt a kastély előtt.
Kezében a táviratossal.

GRÓF

Lehet, hogy maga most szemtelenkedik?

ÜGYVÉD

Kizárt.
Az elvileg kizárt.
És mi áll a táviratban? Nos?

GRÓF

Tisztelt uram.
Na, megy ez bazmeg, nem csak a gróf.
Az iratokat beszereztem. Elindíthatjuk a retis...
a restiti... a restuti...

ÜGYVÉD

Restitucionálás.
Azt hittem, műveltnek tetszik lenni.

GRÓF

Szo-szo.

ÜGYVÉD

A Batáék beperelték az államot, és nyertek is.
(*csönd*)
Mondom, megnyerték a pert.
(*csönd*)
Akkor meg méltóztatik tetszeni nézni az iratokat?

GRÓF

Szeretek iratokat nézni. Érdekelnek. Öreg papírokat.
Ahogy a por, rájuk szítál az idő.
Az apám ideje,
a nagyapám ideje,
a nagyapám nagyapjának az ideje.

ÜGYVÉD

De szépen tetszik beszélni.
A szítáló idő meg az a kurva por az iratokra,
direkt főlemelő.
Szép. A por nem szép, de a szítáló idő szép.

GRÓF

Akár maradhatnék is.
Megvárnám a szítáló idő színpadi megjelenítését.
De szép legyen ám! (*sötét*)

Hetedik jelenet

(*talán elfelejtettük említeni, de kész a várrom; szoba,
Gróf alszik, Anya ül az ágya szélén, simogatja*)

ANYA

Aludj el szépen, kisfiam, aludj el. Álmodj szépeket.

ÚR

Asszonyom, de hát már alszik a fia. Már álmodik.

GRÓF

(*fölrezen*)
Mi a különbség az édesapám és az Isten közt? A különbség jól látható. Isten mindenütt ott van, ezzel szemben édesapám is mindenütt ott van, csak itt nincs. Nincs. Nincs. (*újra elalszik*)

ANYA

Nemcsak akkor szeretlek, ha megérdemled. Mindig szeretlek. Ebben biztos lehetsz egész életedben. Akkor

is szeretlek, amikor alszol. *(kicsit nevet)* Akkor is szeretlek, ha én alszom. Tanuld meg, kicsi fiam, a világ olyan, hogy én mindig szeretlek. Mindig. Aludjon bárki, te, én, Sztálin, II. Szulejmán, Peter Kovač dramaturg, édes nyál csoroghat a világ ajkán, és könnyű vagy vad hortyogások tölthetik be a világmindenséget, én akkor is szeretlek. Minden körülmények közt. Érted?

ÚR

De hát alszik, hogy érthetné?!

ANYA

Az én kisfiam mindent ért.

ÚR

(félre)

Fiúgyermek közelében az anyák letompulnak. Az én anyám is ilyen. *(pofát vág)*
Foglalkozzál, leányom, inkább a férjeddal, az jobban rászorul. Most menj, és ne vétkezz többé.
Míntha egy szakszervezeti bizalmi volnék... Ez a „gondoskodó Isten” felfogás... annyi a meló...

(csönd)

Gőgjében az ember Istenné vágyik lenni.

De gondolni,

tetszettek már arra gondolni,

édes publikum,

hogyan az Isten... az Isten meg hányszor szeretne ember lenni?

Ember! Un homme!

Végesnek lenni mily szép s vonzó!,

konkrétan, egyszerűen,

ellentétben a végtelenség ködös ígéreteivel.

Porból és porrá lenni micsoda izgalom,

halandónak lenni, kinek így minden pillanat:

nagy és értékes és egyszeri.

Embernek lenni, vagyis tudni, hogy felettünk őrököl a gondoskodó Isten...

(csönd)

Én bezzeg magányos vagyok,

felettem tényleg nincs senki,

még felhő se,

szóba nem áll velem senki.

LUCIFER

(messziről) Társalkodónőre vágyol? Legyek az udvarhölgyed? Fenség, mi a véleménye a gabčíkovói, úgy is mint bős-nagyvarosi vízműről?

Bocsánat. Vethetünk más témát is. Magyar neofasiszták? Az jobb volna? Vagy a szlovák neók... Unatkozom. Kérem a köpenyem.

ÚR

Senki. Nem áll szóba velem senki.

Legföljebb imádkoznak hozzám,

ezek kilencven százaléka kunyeráló, azt adjál, Uram, attól ments meg, Uram, öt százaléka úgynevezett dicsőítés, ennek nagyobb része nettó talpnyalás, a maradék meg imának álcázott istenkáromlás... Hát még ezek a legérdekesebbek.

(csönd; odalép az ágyhoz)

Aludj, fiam.

GRÓF

(fölbred)

Apám!

(Úr mutatja, hogy tévedés, nem ő; itt akár vége is lehetne a jelenetnek; egymástól jól elválasztott, rövid jelenetek, ez van képzeletünk salétromos falán; Apa és Herceg és váratlanul Lucifer is mint apák fordulnak a fiú (Gróf) felé, üdvözlik őt, mindenki a maga módján, például a Herceg – gondolom – lazán integet, ahogy a király a népnek)

HERCEG

Fiam, beszédem van veled.

Attól tartok, valamit nagyon nem értesz.

Nem érted az időt, a történelmet, nem érted a hagyományt.

LUCIFER

(félre vagy direkt a közönségnek; vagy máshogyan)

Nincs evvel egyedül!

Senki nem foglalkozik az idővel,

csak csupán

(vigyorog)

a pillanattal.

Pillanat, maradj még!

Lehet, hogy győztem?

ÚR (hangja)

Nem lehet.

Győzni itt vagyok én.

LUCIFER

Oké, főnök. Fölajánlok egy döntetlent.

HERCEG

Úgy látom, azt hiszed, a hagyomány...

a hagyomány olyan, akár valami tárgy, amit megszerettünk, ragaszkodunk hozzá,

egy régi, szép tárgy,

egy szekreter, egy hímezett ványkos,

amelyet nézegethetsz, ha ahhoz van kedved,

vagy bevágod a szekrénybe, a sufniba, a padlásra,

mint régi, semmire se jó kacatot.

Ne szólj közbe. Nem szoktam hozzá. Ha hatalmad

van, tied a szó.

LUCIFER

(súgva)

Ám, ha tiéd a szó, nem biztos, hogy van hatalmad. Ami tuti, hogy ha nem tied a szó, akkor nincs hatalmad. Aki nem tud beszélni, az a legszegényebb.

HERCEG

Hallottam, szépen tudsz beszélni mindenről. De hát a szó... a szó az csak szó...

LUCIFER

(súg neki)

Van egy dél-afrikai közmondás: A szavak szépek, de a tojást a tyúkok tojják.

HERCEG

Van egy dél-afrikai közmondás: A szavak szépek, de a tojást a tyúkok tojják.

(ez is afféle jelenetvégszerű vagy belső jelenetvég, dallamvég; a tojás hívószóra megjelenik Öreg Szolgálóasszony; vagy fiatal; Vagy a Szerető? mindezt nem látjuk át)

SZOLGÁLÓ

Kezit csókolom.

Nem tetszik akarni egy kis rántottát? Vagy inkább tükörtojást?

(Herceg int, hogy nem ő, ez az Apa jelenete; esetleg mondja is)

HERCEG

Ne nekem, neki,
ezt neki mondja,
ő a tojásos,
a családban ő lett a nagy tojásos.

APA

Tükörtojás? Tüktoj? Lágy tojás nincs?

LUCIFER

(félre)

Nagy apa-fiú jelenet jó.
A lány tojás, amint generációkat kapcsol össze...
Ezeknek se maradt más,
csak a reggeli tojásszertartás... Meg ez a rom...

APA

(esetleg van lánytojási segédeszköz már előtte)

Figyelj, fiam.

Fontos dolgokat tanulhatsz meg.

A kést így kell fogni.

Ezüstkéssel ideális, az én kezem ennek a súlyára van beállva.

Te kezdjed alpakkával.

Ez felel meg a történelmi helyzetnek.

Egy lendületes mozdulat, nyissz,

és a bakó lesújt,

a tojások feje a porban.

GRÓF

(mint gyerek; áhítatosan, boldogan)

A király nem kegyelmezett!

A király az édesapám.

Az egész falunak ő a királya!

Uram, királyom, életem-halálom

kezedbe ajánlom.

APA

Hát ez nem sikerült elsőre.

Az alpakka nem az én műfajom.

GRÓF

Az én apám mindent tud...

Mindeközben a király hűséges alattvalója, én!,

vékony szeletekre vágja

a friss, szőke szegedi cipót...

LUCIFER

Szegedi cipó? Ilyen nincsen szlovákul.

Ez akkor is lefordíthatatlan, ha már lefordították.

Lehetne erre figyelni... Egy kis közép-európai udvariasság.

(félre)

Muszáj voltam közbeszólni.

Mint látom, itt családi jelenet

Fejlődik, szép talán az érzelmemnek,

De értelmemnek végtelen unalmas.

Legjobb elsompolyognom.

(félre a félrében)

Madách, Az ember tragédiája.

Nem állhatom ezeket a nagy érzelmi bőfögéseket...

Én és apám és lány tojás. Kint pedig a kommunista

diktatúra jeges lehelete.

Egyfelől a meleg apai hatalmas tenyér,

másfelől ez a jeges lehelet.

A szív megszakad.

GRÓF

(lelkesen)

A szeleteket pedig csíkokra vágja –

APA

Jól van, hű alattvalóm, kicsi szolgám,

de inkább oszlopok azok,

oszlopok, melyeket az igazi ínycenek

– mint amilyen te meg én vagyunk –

vajjal tetéznek,

nem margarinnal, vajjal!

Hát ez konkrétan margarín.

Nem baj, fiam, mi, igazi férfiak, úrrá leszünk a problémán.

GRÓF

A kenyérozlopok legyenek karcsúak, de ne törékenyek.

(Szolgálóasszony talán mutatja, hogy ő maga is ilyen lenne: karcsú, de nem törékeny)

GRÓF, APA

(akár egy kétszemélyes tánckar)

A morzsákat a férfiakra jellemző felelőtlenséggel söpörjük le az asztalról, aztán a kenyérozlopot együtt, méltósággal beledöfjük a tojás sárga szemébe!

(Beledöfik, boldogok)

ÚR

Még hogy a tojás sárga szeme...!

Erről beszélek... ilyen hülyeség...

Ilyen szép hülyeség csakis az embernek juthat az eszébe.

LUCIFER

És a költészet, nagy jó uram? A poézis?

Az értelmetlen szépség fenségessége?

Az tán falhoz vert lófasz?

ÚR

Nix dajcs.

Megmondom az őszintét:

én inkább állok az olvasók, mint a költők pártján.

LUCIFER

A konkurencia, mi?!

Én titokban verselgetek.

Olvassak föl valamit, valami apróságot, egy négysorosot például vagy egy kis villámló afféle töredéket?!

ÚR

(rémulten)

Ne. Töredéket ne!

(csönd)

A tökéletlenség zsenialitása,

ez, ami az Úrnak nincs megadva...

Bár... jut eszembe... elvileg a tökéletlenség is része a mindennek. Vagyis...

LUCIFER

Azt nem mondanám, hogy vág az esze, mint a beretva.

Evvel nem vádolnám meg.

ÚR

Vagyis ha én vagyok a minden,

akkor a semmi is lehetnék.

LUCIFER

(félre)

Bocsi. A semmi én vagyok. A hiány, az üres.

Én így vagyok a minden, kispajtások.

ÚR

Semmi, minden... Ja igen!

Lenni vagy nem lenni: az itt a kérdés.

(csönd)

A magyarok szerint Shakespeare is magyar volt.

SZOLGÁLÓ

Szlovák! Shakespeare szlovák volt.

Ugyanott született, ahol Ondrej Varhola, úgy is mint Andy Warhol, Medzilaborcében.

ÚR

Úgy is mint Mezőlaborc.

SZOLGÁLÓ

Ne tessék kontrázni.

A mamájával, a Julia Zavackával is szlovákul beszélt.

ÚR

A Shakespeare? A William?

SZOLGÁLÓ

Ugyan, az Ondrej. A William ugyanabban a házban született. Bizony. Csak előbb. Előbb a William, aztán az Ondrej.

ÚR

(félre)

Pro primo a kis Andy már Amerikában született, a szülők valók innét. És nem szlovákul beszélgetett Julia a kis Andyvel, hanem egy magyar-ruszin keveréknnyelven...

(támadón)

Szlovák vagy magyar,

hát nem mindegy?!

MINDENKI

(aki a színpadon van, vagy a közelben)

Nem!

(csönd)

ÚR

Nem a túró!

Nekem mindenesetre tök mindegy!

Secko jedno.

GRÓF

(a tojás mellől segítőkészen)

Szlovák az eredetiben.

ÚR

Buzgómócsing.

Szóval az üdvösség szempontjából secko jedno, hogy szlovák vagy magyar.

És Shakespeare esetében talán még esetleg

szóba jöhetnének az angolok is.

Nekik is volna esélyük – talán.

Nem kell válaszolni.

(Megszólal Janis Joplin, oh Lord...)

Végre egy normális emberi hang.

(ez is egy dallamvég; vagy kis jelenetek ezek, határozotlan elválasztva; vagy ezt már említettük?)

APA

Közben kihült a tojás.

A kenyér apró gödreibe is beledermedt a sűrű, sárga lé.

HERCEG

Tán tágasabb,

tán tágasabb horizontra vethetnénk tekintetünket.

Szépek a kenyérgödrök,

de onnét hogyan fogunk eljutni szegény hazánk...

LUCIFER

(bohóckodva felzokog)

Szegény hazánk!

HERCEG

Kuss.

Szegény hazánk történelmének tragikus gödreire.

APA

A kenyérgödör a sárgájával egyfelől, a hazagödör a tragikumával másfelől.

GRÓF

(gyerek)

Jó, jó, de maradt egy tojás.

Kié legyen?

(csönd)

Azt javaslom,

édesapám, figyelsz?,

azt javaslom, azé legyen a maradék tojás, aki a szomorúbb történetet mondja.

Kezdem.

(Apa lehajtja a fejét)

Még nem is szóltam, és te lehajtod a fejed?

Akkor most mesélni kezdek... mesélni egy férfiről, aki elhagyta a feleségét... Mondom, aki elhagyta a feleségét.

APA

Szeretlek benneteket.

GRÓF

És mielőtt, mondom: mielőtt, azt mondanád, „Szeretlek benneteket”, és evvel a *történettel*, mondom, *történettel* megnyernéd versenyünket, fogom a tojást (*fogja a tojást*), mozdulatom gyors, mint a kígyók feje (*mutatja (?)*) –

APA

Erről nem volt tudomásom, hogy a kígyók feje gyors volna. Szerintem... nem tudom... hát a farka ugyan olyan gyors, mint a feje, nem?

GRÓF

Apa, ne kelleetlenkedj! Fő, hogy nincs tojás. Így az egész tárgyaltalan lett. És csönd.

(csönd)

(Apa váratlanul herceghez ugrik, és ledöfi a lágy tojásos késsel)

HERCEG

(egy melodrámából)

Júdássá lettél? S ölöd enmagad múltját?

(félre)

Lágy tojásos késsel?

Kinek nincs múltja, nem ember az!

(végre sötét, vége a jelenetnek, de, gyorsabban, mint eddig, világos lesz; Szolgáló kényelmesen terpeszkedik a földben, mint mikor nincsenek otthon a háziak, talán cigarettázik is)

Nyolcadik jelenet

SZOLGÁLÓ

Kinek nincs múltja, nem ember az. Szép. Soha nem találtam volna ki. Kinek nincs... szép.

(ahol Apa leszúrta Herceget, vértócsa)

Mennyi vér...

Nagy család, sok vér.

Valakinek föl kéne takarítani, valakinek.

GRÓF

Valakinek föl kéne.

(Szolgáló hirtelenül, alattomosan megragadja a férfi kezét, még talán csókolgatja is)

SZOLGÁLÓ

Miért hagyott engem egyedül? Miért?

GRÓF

Hogy mit tetszik mondani?

Nix Lajos. Én nem beszél szlovák.

ÚR

Micsoda olcsó kifogás.

Itt mindenki szlovákul beszél.

(kis csönd)

A színpadon. Értelemszerűen.

Mit húzod, fiam, az időt?

Nézz szembe... hát majd meglátod, mivel...

Tudod, fiam, kinek nincs múltja, nem ember az.

SZOLGÁLÓ

Hát mért nem rendelkezett énrólam? Hát ennyit se számít a Margit néni? Hát miből állt volna ideépíteni egy kalyibát, egy ólat, ennek az öregasszonynak, miből állt volna? Hát szolgáltam volna, hát halálomig szolgáltam volna, de maguknak nem kellett. *(ráborul a kézre)* Én kisember vagyok, gróf úr, egyedül én mire volnék? Hát.

(Gróf elrántja a kezét, huzakodnak, föltéve, ha ez egy mulatságos – természetesen fájdalomosan mulatságos – balettszerűség tud lenni)

GRÓF

Margit néni, ez bonyolultabb...

A történelem kereke...

SZOLGÁLÓ

Menjen a csudába a történelem kerekével...

Mi maga, kommunista?

(gyöngéden; gyöngéd gyűlölettel, ha ez megoldható)

De hát maga mindig ilyen volt, ilyen szuszos, gögös!

Már kiskorában is!

Sok éve látom én magát, ha nem gondol is erre szívesen!

Azt hiszi, nem vettem észre? Nem vagyok én hülye, azért mert én vasalok, meg mosogatok, nem vagy hülye...

Egy igaz szava se volt... Csak udvariaskodások... Így kedves Margit néni, úgy kedves Margit néni.

Franc abba az úri pucos fajtádba!

(csönd)

De ezt nem mondtam, mert nem merem mondani, mert félttem magától. Egy gyerektől!

Félttem egy gyerektől! Föl tudja ezt fogni?

(Gróf vállat von)

Mindig félttem maguktól.

ÚR

(mintha súgna)

Évszázadokon át félttem maguktól.

LUCIFER

(félre)

Meg tőled.

De ennek vége.

Vége ennek a legendának.

ÚR

No comment.

SZOLGÁLÓ

A legeslegjobb az édesapjától félttem...

ahogy az a gyönyörű ember –

GRÓF

Egyszer egy liftben,

a lift tükrében

úgy láttam,

hasonlítok rád.

Tudom, hogy nem nagyon hasonlítok rád,

de akkor hasonlítottam.

Akkor voltam életemben a legszebb.

De melyik lift is volt az?

Hova is mentem?

Fölfelé, az biztos.

SZOLGÁLÓ

Ahogy az a gyönyörű ember kijött a dolgozószobájából,

hát én majdnem bepisiltem.

APA

(felbukkan – már ha ez színpadi utasítás; mintha itt bárki felbukkanhatna, vagy mintegy mindig mindenki a színpadon, de legalábbis a közelben)

Hogy van, Margitka, szép az idő, nemde, Margitka, és mondja, hogy van Margitka.

SZOLGÁLÓ

Hogy van, Margitka, ezt mondta, nem kérdezte, mondta, állította, és én majdnem bepisiltem...

Egyszer véletlenül kilöttyintettem a teavizet, és ő épp akkor lépett be a konyhába, és azt hitte, hogy maguk voltak, a gyerekek, és azt kérdezte, ki volt ez a marha?

APA

Ki?!

Ki volt ez a marha.

GRÓF

A legfantasztikusabb felnőtt voltál, akit ismertem.

Valami nyugalom, ami nem a rezignáltságból és nem is az iróniából jött.

Azt ismerem, jól ismerem.

A te nyugalmad az csak a tiéd volt, ilyen nem volt még egy világon. A világtörténelemben.

ÚR

Naaa...! Ezek a mai emberek már csak az üvöltözésből értenek.

SZOLGÁLÓ

Én, gróf úr, kérem. Én voltam az a marha.

(félre)

Jobb az ilyet rögtön bevallani. Ha kiöntöttem, kiöntöttem. Ha eltörtem, eltörtem. Ha netán elloptam volna, akkor – na, azt sose bevallani.

GRÓF

(szintén félre)

Hogy akkor ez most hogyan is van?

Egyfelől a tolvaj cselédség,

másfelől a talpig úriember grófok?

Elég primitív történelemfelfogás.

Ha primitív, hát primitív. Ha kiöntöttem, kiöntöttem. Ha eltörtem, eltörtem. Ha netán elloptam volna, akkor – na, azt sose bevallani.

APA

(zavarban)

Maga, Margitka? Nagyon helyes. Akkor ez a víz most ki van öntve. Nagyon helyes... Hát akkor... hogyan... ö... ö... És hogy van, Margitka?

SZOLGÁLÓ

A mai napig hallom... ö... ö... Nagyon helyes... Hát akkor... hogy van, Margitka?

(csönd)

Jól. Köszönöm kedves kérdését, jól.

Vagy nem is tudom. Sehogy. Amikor életemben először megláttam az apját, láttam, ez olyan szép...

GRÓF

(maga elé)

Szép. Szép.

SZOLGÁLÓ

Hogy soha, de soha nem fogom elfelejteni. Ettől is megijedtem. Hogy soha. Ilyet eddig nem éreztem, hogy soha. Még addig soha nem mondtam, hogy soha. *Ilyesmire*, ilyesmire addig nem gondoltam. Hogy soha meg mindig. Szóval hogy végtelen. Nekem a maga apja volt a végtelen.

GRÓF

(mint fent)

Nekem is. A végtelen, az nagyon sok. Több, mint a nagyon sok.

ÚR

(krákog, mint az apa)

Minden teremtmény véges, kész, basta, ebben nem nyitok vitát.

A végtelen egyfelől, én,

a véges másfelől, ti, emberek.

LUCIFER

És mi, igazi belgák, hova álljunk?

Ne válaszolj, please, oh, mindenhatók legmindenhatóbbika.

SZOLGÁLÓ

(Grófnak)

Ne féljen, maga csöppet sem hasonlít rá... *(a másik kettőnek)* Nahát, maguk se, ne reménykedjenek...! Csak az édesanyjától nem féltem. Az olyan drága jó asszony volt, hogy maguk meg se érdemelték... egy szent.

(csönd)

Magától is féltem.

GRÓF

(félre)

Ezt már mondta.

SZOLGÁLÓ

Akkor én most kit szolgáljak?! Pedig szolgáltam volna, szolgáltam volna halálomig... *(vigyorog)* Vagy a maga haláláig...

Maga nem rendes gróf. Egy rendes gróf gondoskodik arról, hogy őt szolgálhassák... Azt hiszi, nem látom, hogy maga még büszke is erre?! Hogy a saját maga szolgálja! Azt hiszi, ez az alázat? Egy grófnak nem ez az alázat, egy rendes gróf nem hagyja el így az embereit. Szolga van elég!

El vannak hagyva itt az emberek, maga is elhagyta őket. Ezért rossz ez az ország.

Az örökséget át kell venni? Itt csak zabrálás folyik. Lopott holmik visszalopásának a lopása. Hol a múlt, hol a jövő?

ÚR

Ollálá. Hát itt már a cselédség is filozofál?

Ennek se lesz jó vége! Nálam kussolnak az arkangyalok.

LUCIFER

És én? És én? És én?

ÚR

Most te is kussolj, kis filozófusom.

A cselédség ne lásson mást, csak a munkát.

Meg persze engem.
De ebbe nem szólunk bele.
Annak azért még utánanézzünk, hogy kinek is jutott
eszébe ez a szabadakarat-cucc!
Remélem, nem nekem.

SZOLGÁLÓ

(Gróf arcába egész közelről)

Rossz ország, rossz ország, rossz ország!

(kis csönd)

Vigye arrébb a lábát. Föltisztítom ezt a mocskot.

(sötét)

Kilencedik jelenet

(mint az előző jelenet nyitása, szolgáló terpeszkedik a fotelban, mintha a darab forgatókönyvét lapozná; aljelenetek a már említett salétromos képzeletfalon határozottan elválasztva egymástól; nem töredékességet akarunk sugallni, de ne is csapjunk be senkit egy folyamatos cselekmény hamis ígéretével)

SZOLGÁLÓ

(kezében egy gépelt papír, nem, a darab kézírata; vagy egy régi pergamen?, ilyenkor örülünk, hogy nem mi vagyunk a Rendező)

Lássuk, miből élünk, nézzük a listát.

Mit várunk el hazánk nagyjaitól. Házi feladat.

GRÓF

Milyen haza, milyen nagy...

A haza se nagy, a nagy te vagy.

Igen, hol van a nagy?

(csönd; nézőkhöz)

A nagyság? A nagyvonalúság? A nagyszabású, a grandiózus? Hol?, kérdezem én. Hol van ez bennem, és hol van önökben? Nem kell válaszolni.

Minden közepes itt,

itt is, ott is, amott is,

a hazáról csak papolnak, üresen rizsáznak,

alibiznek,

alibi-haza, alibi-isten.

Ezek az igazi posztmoderneket,

semmit nem gondolnak komolyan,

csupán szavakat fabrikálnak, mint haza, Isten,

illetve, ahogy azt mondani szokták, mint egy jelszót:

istenhazacsalád.

SZOLGÁLÓ

Kisfiam, neked most nem osztottunk lapot.

Egyébként mi bajod van neked az Isten-haza-családdal?

Ne válaszolj!

GRÓF

Megmondom én.

Istenhazacsalád nincs. Nem létezik. Politikai blöff.

Van Isten...

ÚR

Szerencséd, hogy öreganyádnak szólítottál.

GRÓF

Van haza, és van család.

Istenhazacsalád nincs.

SZOLGÁLÓ

(lapoz; vagy nem)

Jó, akkor kezdjük az Istennel, mégiscsak ő az Isten.

Nincs nála nagyobb.

ÚR

Nincs. Hát nincs. Mit tegyünk, nincs nagyobb.

LUCIFER

Mit tegyünk, tényleg nincs nagyobb.

De ki mondta, hogy a nagy nagyobb, mint a kicsi?

Hogy az én kicsiségem nem győzheti le ezt a nagyot?

Ezt csak a nagy mondja.

Szerinte a három nagyobb, mint a kettő.

Kételkedj, ember, és azt kérdezd inkább, milyen három, milyen kettő.

SZOLGÁLÓ

(figyelmetlenül mindkettőnek)

Kisfiam, nektek most nem osztottak lapot.

(mint egy Rendező, rámutat Grófra, Apára, Hercegre)

Tessék kezdeni a háromszöges részt.

GRÓF

A háromszög szögeinek összege 180 fok.

LUCIFER

(félre) Euklidész szerint. Mert azért vannak más vélemények is.

SZOLGÁLÓ

Na, ne tessünk szórakozni, megy az idő...!

ÚR *(félre)*

Már akinek...!

SZOLGÁLÓ

Elég már. Fogja be mindenki a száját...

Tessék, induljunk onnét, hogy a vendégsereg ellepte a kastélyt.

GRÓF, APA, HERCEG

A vendégsereg ellepte...

SZOLGÁLÓ

Édes fiúk. Szedjük össze magunkat.
Itt mindenki apa, de nem mindenki dumál egyszerre.

GRÓF

A vendégsereg ellepte a kastélyt...

APA

...összes termeinket és teraszainkat.

GRÓF

A személyzet a konyhában dzsemborizott, a francia kisasszony pedig...

HERCEG

(álmodozva) Madmasell Titez!

GRÓF

...akire a hároméves...

(Apa, Herceg szopni kezdi az ujját, vagy valami más, jellemzően háromévesest csinál)

...apám felügyelete volt bízva, a szobájában sherryzett. Édesapám ide-oda kódorgott az épületben. Véletlenül rányitotta a fürdőszobaajtót nagyapám egyik távoli unokahúgára, aki éppen emelkedett ültéből, s húzta volna föl a bugyogóját.

A lényeges dolgok apám fejmagasságában.

(csönd)

A kisgyerek meglátja a mágikus háromszöget...

(talán pulzáló neonháromszögek jelennek meg, melyekre mindenki, az Úrtól az apákon át a Szolgáig elvarázsoltan mered)

...meredten nézi, a nő is mozdulatlan, aztán a gyereken – édesapámon – a fölismerés boldog, elégedett vigyora ömlik el.

(zene, mondhatnánk tréfásan)

Mama!, kiáltja a háromszögnek.

(csönd)

A dáma...

ÚR

Száraz vénlány...

LUCIFER

Mi van, már a nőkhöz is értünk? Elvileg az én rezortom.

HERCEG

Csillagkeresztes és dicső emlékű Erzsébet császár- és királyné palotahölgye...

APA

(überel)

A Vöröskereszt hadiékítményű másodosztályú díszjelvényének tulajdonosa...

LUCIFER

Kis pinás...

ÚR

Ez a helyes kifejezés... Már a nyelvemen volt, de nem jutott eszembe.

LUCIFER

Mire mennél nélkülem?!

GRÓF

Szóval sírva fakad. A palotahölgy. A fel nem húzott bugyival. A háromszögén suttogott mamával. Ott zokog a barokk budiban, a kisgyerek – édesapám – finctorogva elfut.

ÚR

Ez nem rólam szól.

GRÓF, APA, HERCEG

(vigyorogva)

De bizony hogy rólad szól.

GRÓF

(talán félre)

Meg a hazáról meg a családról.

LUCIFER

(áhitatosan) Mindenről, fiúcskák, mindenről.

(elvileg itt a vége az aljelenetnek, de a biztonság kedvéért:)

SZOLGÁLÓ

Nézzük a következő jelenetet. Első Szerető dülva-fúlva be.

ELSŐ SZERETŐ

(dülva-fúlva be)

Dúlok-fúlok. De főleg mért nem kerülök már sorra?

SZOLGÁLÓ

(lapoz)

Tessen csak várni, nacsasszony, mindennek megvan az ideje...

Most lehet, tessék.

ELSŐ SZERETŐ

Nehéz, gróf, magával.

GRÓF, APA, HERCEG

Maga hízeleg.

SZOLGÁLÓ

Fiúk, ezt már egyszer tisztáztuk.

HERCEG
Maga hízeleg.

ELSŐ SZERETŐ
Rossebet! Azt sem tudom, mikor féljek magától.

HERCEG
Mindig. De ezt most csak viccből mondtam, szívem.

ELSŐ SZERETŐ
Hiába mondja viccből, és hiába mondja, hogy szívem.

HERCEG
Szívem!

ELSŐ SZERETŐ
Hiába. Ha úgy van, akkor úgy van. Ez az, amit kegyelmes úr nem fog föl. Mert maga tényleg szeretné, hogy féljek, mert félelmemben, és ebben igaza van, inkább viselkedem úgy, ahogy helyénvaló.
Ahogy magának tetszik.
Ahogy magának konveniál.
Ahogy maga elvárja.
Ahogy magának kényelmes.
Maga, gróf, kényelmes.

SZOLGÁLÓ
Bocs, de nem herceg?

ELSŐ SZERETŐ
Nem mindegy? Ne zavarj. Maga, gróf, kényelmes. Maga csak azt szereti, ha nincs velem semmi baj, ha nem fáj a fejem, nem követelődzöm, se időért, se ékszerért, és egyik orgazmusból esem a másikba. És ha nem felejttem a párnája alatt az órám.
Vagy a bugyim.
De ha minden rendben van velem, és holdórámmal sem késik –

HERCEG
A micsodája mit csinál?

ELSŐ SZERETŐ
Hát hogy megjött! *(hadarja a szinonimákat)* Megjött a mikulás, megjött a monszun, megjött a nagymama.

HERCEG
A Schwarzenberg?

ELSŐ SZERETŐ
Hülye. *(csönd)* Ha minden rendben van, akkor aztán tud szépen szeretni, ez igaz... Rettenetes, maga rettenetes ember, és látom, nem hisz nekem. És ne vágjon pofákat! Lássá, most kéne tükörbe néznie! Most

maga is látná, hogy rettenetes. Kicsi lesz és kicsinyes. Kicsi, kicsi, mint mikor a ruha szárad.

HERCEG
Ruha?! Milyen ruha?! És was für eine hasonlatok ezek? Jó, hogy már nem rögtön alsógatya...

ELSŐ SZERETŐ
Tudja maga, hogy milyen ilyenkor? Egy egér! Mint egy egér!

HERCEG
Egér? Én? Aranygyapjú rendes, valóságos belső titkos tanácsos, én egér?!

ELSŐ SZERETŐ
Az, Maus, egy valóságos belső titkos egér, hogy őszinte legyek. Az orra kihegyesedik és satöbbi. A farkincája... ne próbáljon megsértődni, szeretem.

SZOLGÁLÓ
(egy ideje már türelmetlenül lapoz, keresgél)
Nacsasszony, édesem, most nem ez a szöveg kellett volna... bár a nők gyámolításába befér... Hanem előbb, hogy a bűn meg a főnév... Az ad egy kis karaktert a figurának... tetszik emlékezni... Főnév és ige, ez nem az Úristen teremtménye.

ÚR
Hanem kié, nyuszi? Maga engem ne fumigáljon. Mi az, hogy nem az én teremtményem... Minden az én teremtményem.

LUCIFER
(röhögve) Még én is! *(félre)* Hiába ő a legnagyobb, ha tetszik, a halmazok halmaza, a végtelen meg mit tudom én, de azért engem ez idő szerint kétszer annyian lájkoltak. Hoppá. Hoppácska.

APA
Minden az Úr teremtménye? A bűn is? *(kis csönd)*
A szenvedés is?

ÚR
Ne kezdjétek már megint... Ha kellett a szabad akarat, akkor ne tessék rinyálni a következményekért!

SZOLGÁLÓ
Csönd a színpadon! Tessék, főnév, ige.

ELSŐ SZERETŐ
Főnév és ige, ez nem az Úristen teremtménye, ez nem magától értődő, a természet ezt nem igazolja vissza, ez a nyelv önkénye.
Az internátusban folyton zavartak gyónni.

ÚR
Nagyon helyes!

LUCIFER
No comment, de megvan a véleményem.

SZOLGÁLÓ
Csönd legyen!

ELSŐ SZERETŐ
Ha már agyongyóntuk magunkat, és nem maradt bűnünk, de valamit mégis mondani kellett, akkor azt mondtuk, havat loptunk. Atyám, vétkeztem, havat loptam. Akkor még nem tartottuk rettenetesnek, hogy nincs mit gyónni, hogy nincs bűn, csupán bűnösség. A bűn főnév.

(csönd)

ÚR
(mintegy bocsánatkérően, halkán)
A főnevet tényleg nem én teremtettem.

(ez is egy részjelenetvég)

SZOLGÁLÓ
Evvel akkor megvolnánk. Most jöhet a haza védelme. Kötelesség kötelesség hátán. Az embernek szinte elmegy a kedve, hogy gróf legyen. Esetemben grófnő, nemde. Csak egyszerűbb föltakarítani a konyhát... Bár a kaja a grófnőnél jobb... Bár a szakácsasszony nekem is eltesz ezt-azt. Kaja igen, kötelesség nem, ez volna a megoldás. *(csönd)*
Haladjunk, gyerekek. Kérem a kurucokat.

(jön egy darab kuruc)

KURUC
Megjöttünk. Jövünk, látunk, veszünk.
És emlékezünk a győzelmeinkre.

SZOLGÁLÓ
Kérem a labancokat!

KURUC
Megjöttünk. Jövünk, látunk, győzünk.
De rossz a sajtónk!

SZOLGÁLÓ
Magyar történelem! Itt már mindenki volt egyszer valaki. Kuruc, labanc – és mi, igazi belgák hová álljunk. Tessék, mehet a jelenet.

GRÓF
Útközben... mondom, útközben!

(Apa végre elindul a kuruc-labanc(ok) felé; balett ez? vagy stilizált lassított mozgás? na, majd kitalálja a pozsonyi főnökség)

Útközben édesapám egy kurucsapattal találkozott.

SZOLGÁLÓ
Ló nincs? Magyar ló nélkül, hát az... az olyan, mint teszem azt Goethe Schiller nélkül. *(félve)* Olcsó. Olcsó, de stimmel.

APA
Igazi táltos lovon jártam, úgy is hívták a lovam, hogy Táltos. Szénfekete ló volt, csak a bal hátsó lábain viselt fehér jegyet. Cukron, búzán élt, más egyebet nem is evett. De igazi táltos volt: értette a szavamat, és még tanácsokat is adott nekem.

SZOLGÁLÓ
(idegesen lapoz)
Egyszerre csak egy történetben legyünk, oké? Most nem kell a táltos, csak a ló belőle. Tessék!

KURUC
Mi vagy? Kuruc-e vagy labanc?

APA
Nem tudom, hogy ezek kik, mondom hát, ami az igazság: labanc!

GRÓF
Erre a kurucok jól elverték.
(elverik)
Ment tovább, most egy csapat labanccal találkozik.

KURUC
Mi vagy? Kuruc-e vagy labanc?

GRÓF
Édesapám most sem tudta, kivel áll szemben, és azt sem tudta, ki az, aki azokkal áll szemben, akikről ő, apám, nem tudja, kik –
(kis csönd, mormogja újra a szöveget, akikről ő, apám, nem tudja, kik, igen, stimmel)
ám eszébe jutott az előbbi csapat, és –

APA
Kuruc!

GRÓF
Erre a labancok is jól elverték. *(komoran)* Jól elverték.

Jelenet a jelenetben, hirtelen sötétség, majd ávós vallatószoba. Lehetne itt minden félelmetes, az ütések, a szavak.

ÁVÓS

(végig nem gondolt, tehát felelőtlen ötletünk szerint ez lehetne az Úr; kapkodva öltözik át ávósnak, de azért lát-szik „előző énje”; lekever egy nagyot – Grófnak)

Kuss, a kurva anyád. Ne pofázz, írj. Csak nyugodtan, hely, cselekmény, idő hármassága. Ahogy a csillag megy az égen. *(csönd)* Összekevertünk. Van ilyen. Ne várd, hogy bocsánatot kérjünk. *(csönd)* Bocsánat. Csak hogy ne legyél biztos semmiben.

LUCIFER

Remek. Hát ez jobb, mint én lennék. Oh, égi jóság, aki téged követ, nem jár sötétben.

ÁVÓS

(félre)

Befogod pofád. Dolgozom.

(Apához lép)

Té vagy a mi emberünk.

APA

Nem vagyok a maguk embere.

ÁVÓS

Hát ezt nem te fogod megmondani, bazmeg.

(leveri a micisapkát Apa fejéről)

Sapkában?

Szobában? Bent? Nem volt gyerekszobád?

APA

De. Az volt. Gyerekszoba az volt.

Gyerekszoba meg kastély.

ÁVÓS

Kuss. Nincs kastély. Kastélyt nem mondunk. Kastély csak a mesében van. És kacsalábon forog.

(csönd)

Hol a sapkád, bazmeg? Mit képzelsz te magadról? Sapka nélkül? Szobában? Bent? Nem volt gyerekszobád?

(ha a nézőtérén netán nevetnének, akkor elhallgattatni őket, szóval, tettel, mulasztással; fogbegyőről valamiket odavetve, csönd ott lent!, vagy akár: sapkában nézőtérén? sapka nélkül? nem lesz ez így jó... – Apa válaszolna, Ávós gyomron üti, vagy szép, lassított mozdu-lattal állon vágja, vagy más hatásos színpadi ötlet keretében hallgattatja el)

(csönd, aztán mintha diktálna)

Új bekezdés. Tájékoztatásul még annyit, hogy fentiek konkrét formában neki nem mondtuk, célszerűnek és simábbnak látszott a bevált közhelyekkel élni, azokat alkalmazni.

(sapkajáték; vagy a földön rugdalni kezdi, hol játékosan, hol brutálisan, gyűlöletből, vagy/és Apára teszi, leveszi, teszi, leveszi, aztán szelíd, selymes fenyegetéssel:)

Az alkalmazás: éjszaka behozatjuk anyádat. Udvariasan. Nem gyalog, nem lóháton.

APA

Igazi táltos lovon jártam, úgy is hívták, hogy Táltos. Szénfekete ló volt, csak a bal hátsó lábán –

ÁVÓS

Mi van?!

Takarodjék a repedsarkú jó édes grófi édesanyjába, vagy szétveretem a tökeit, és még le is nyeletem, mi a faszt képzelsz, maga szerencsétlen, azt hiszi, lopjuk itt a demokrácia drága idejét?!

(gyors micisapkakínzás után behízelve:)

Hol tartottunk?

SZOLGÁLÓ

(súg)

Nem lóháton.

ÁVÓS

Ez a helyes kifejezés! Behozatjuk, de nem lóháton. Autót teszünk a keszeg segge alá.

Szóval behozzuk anyukát, és teszünk föl neki kérdéseket.

Akarod? Jóból kérdelem, akarod? Szabad ember vagy, mintha valami ilyesmit mondtál volna az előbb.

Szabad, jól emlékszem, nem?

(belezúg – teszem azt – a micisapkába; üvölt, de mindenestre fenyegetően)

A nép ellensége nem szabad!

(nyugodtan, szívélyesen)

Korántsem otromba kérdéseket teszünk föl neki.

Hogy szolgál a kedves egészsége?

És az a konok podagra?

Akarod? Jóból kérdelem, akarod? Nyilván túléli. Többé-kevésbé. Erős asszony, vitéz család. Roppant balszerencse volna, összejátéka véletlennek és túlhazbó becsvágynak, ha mégse.

Ha mégse élné túl.

(megsimogatja a micisapkát)

De ne vádold magad. Több mint érthető, ha tiszta akarsz maradni.

(csönd)

Tisztának maradni... Mi magunk sem tennénk másként –

LUCIFER

(az Ávósról/Úrról)

Profí. Igazi profí.

ÁVÓS

– Ha nem volna már, úgymond, késő.
(emberien, ha értünk ezen valamit)
Késő.

(vége a belső jelenetnek; sötét (?))

SZOLGÁLÓ

Szóval hogy is volt az? Mi van avval a lóval. A lónál valahogy leragadtunk.

APA

(harciasan)

Semmi ló! Táltos, igazi táltos volt!

SZOLGÁLÓ

(lapozza a följegyzéseit)

Nyugodjál már meg. Látom, tényleg táltos. Állítólag tanácsokat is adott.

(csönd)

Nekem senki még soha nem adott tanácsot. Nekem senki nem segít. Mindig én segítek, mindig én takarítok.

LUCIFER

Ilyen a világ. Akinek nincs, attól még azt is elveszik, ami nincs neki. Az kap, akinek van. Szabadjon megjegyznem, nem én teremtettem a világot. Nem az én saram. Nem az én felelősség. Nicht mein Kaffee.

ÚR

(figyelmetlenül)

Ahogy az angolok mondják, az arisztokrácia cselédek nélkül olyan, akár az üvegkalapács. (értetlenül nézik) Jó, jó... hát nem tiszta szállóige, egy tévésorozatban hallottam, Maggie Smith játszotta a nagyon előkelő nagymamát, ő mondta. Tessék! Most jobb?!

APA

(lelkesen, mint akit csak ez érdekel)

Azt tanácsolta –

ÚR

Ki? A Maggie Smith?

LUCIFER

(félre) De olcsó.

APA

Ne szóljon közbe. A ló. Illetve a Táltos. Azt tanácsolta, hogy visszajáról patkoltassam meg, mert akkor az ellenség soha el nem megy a nyomomon: a patkó állása szerint éppen az ellenkező irányban üldöz majd. Ha veszedelem közelgett, a Táltos nyerített, és kapált, amikor pedig felültem a hátára –

GRÓF

(gyerekes áhítattal; hirtelen mintha egy mesében lennénk)
– amikor pedig édesapám felült a hátára, úgy repült, hogy lába nem érte a földet, de még a felhők közé is felszállt az én jó apámmal.

SZOLGÁLÓ

Mit nem adnék, ha itt a színpad fölött most átrepülne az a táltos, szénfeketén, csak a bal hátsó lábán viselne fehér jegyet.

Ha volna rá pénz a büdzséből, ülhetne a hátán ez a Maggie Smith.

Önök tátott szájjal lennék a Táltost, ahogy egyszer csak eltűnik, de csak azért, hogy Pozsony fölé emelkedjék, szálljon föl, oda a csillagok közé. Egész Pozsony tátott szájjal lenné.

A benti tátott szájak mintegy összefognának a kinti, városi tátott szájakkal.

A Táltos meg repülne tovább, lényegében a Duna mentére, egész Dunaszerdahelyig, ott rövid ideig megpihenne egy baráti házban, a szokásos abrak nem volna, de kapna friss gyümölcsöt meg zöldséget, sőt egy halom félig érett kivit is.

ÚR

Még hogy kivi?! Dunaszerdahelyen? Nyilván van elefánt és gepárd is, mi?! Ne vicceljünk már. Azt hisztek, én nem tudom, mi az, hogy Közép-Kelet-Európa? Mindent tudok. Még hogy kivi...

LUCIFER

Tényleg mindent tud, tutin jelesre érettségizne, de hogy mi Közép-Kelet-Európa, azt ő sem tudja... Az nem valami, hogy tudni lehessen, hogy mi, hanem meggy valahová. Azt meg jobb nem tudni.

SZOLGÁLÓ

Ezek jól elvannak egymással, zsák meg a foltja.

(legyint, folytatja lelkesen)

Aztán át a Dunán, és akkor jöhetnek a magyar tátott szájak. A magyarok jók tátott szájban, tátott száj made in Hungary.

Miközben a magyar tátott száj nem különbözik a szlovák tátott szájtól. Nem nagyobb, igaz, nem is kisebb, nem csúnyább, igaz, nem is szebb. A tátott szájból áradó áporodott légnak sincs nemzeti jellege.

Van, akinek ez fáj. (kis csönd) Van, akit bosszant, mások ezt igazságtalannak találják, ismét másokat elfog a szomszédságban rejlő testvériség szép érzése. (kis csönd) A testvériség szép érzése.

ÚR

Meg kell a szívnek szakadni, olyan szép gondolat. Közép-Európa mint közös tátott száj?

LUCIFER

Tökre egyetértetek. És ez nem is olyan ritka! Gondolj erre olykor, Ember, és ne bízd el magad. Tátott szájak vállt vállnak vetve?

ÚR

Testvéri tátott szájak barátságos szövetsége? Hogy ez volna a jövő? Mert a múlt meg a jelen biztos nem ez. És még én nem tudom, mi Közép-Európa! Ne tessék itt legyintgetni, imádkozni tessék.

LUCIFER

(félre)

Azt nem! Önbecsülés is van a világon. Egy imádkozó Lucifer... *(elgondolkodik)* Persze karriert lehetne csinálni... helyettesállamtitkár-arkangyal, államtitkár-arkangyal... Lépésről lépésre. Nem vagyok bürokrata típus.

ÚR

Tessék imádkozni.

SZOLGÁLÓ

(legyint, félre)

Nem elég, hogy nincs, még föltételei is vannak!

APA

Mondhatom végre? Sztoriban vagyok. Szóval. Ha ellenség közeledett, a Táltos kiverte a lábával, hogy hány ezred jön.

(mutatja)

Egy ezred. Két ezred. Három és fél ezred.

Egyszer elveszítettem a csatát –

LUCIFER

Egyszer?! Az is valami? Én mindig!

ÚR

Én meg mindig nyerek. Az se sokkal jobb.

APA

– és üldözőbe vettek. Akkor a Táltos egy rejtkehelyre vitt, ő maga pedig lefeküdt a döglött lovak közé, és a fejét a mellette fekvő ló nyaka alá dugta. Az ellenség jól elhaladt.

(csönd)

Ez két ízben történt meg: egyszer 1652 augusztusában, másodjára pedig 1969 tavaszán.

HERCEG

Emlékszem... 1652 augusztusa... Itt volt nem mesze... Az a pimf vezekényi csata, melyben nyolc családtagunk vett részt Forgách Ádám uram vezetésével, ki akkor Érsekújvár főkapitánya vala, és négyen a nyolcból hősi halált haltak, egy napon, egy mezőn,

egy órában, 1652-ben, Kisasszony havának huszonhatodik napján.

LUCIFER

Arat, jó barátom, a halál, nyolcból négy, nem rossz arány!

ÚR

És mind a négy, László, Ferenc, Tamás, Gáspár nálam kötött ki, négyből négy, nem rossz arány!

HERCEG

Másnapra kelve fölkeresvén a testeket, találtuk szegény Lászlót, Ferenc, Tamás, Gáspár uraimékkal együtt. Az szegény László bátyám szolgái közül negyvenöten vesztenek a harchelyen, és sokan sebesedtek. A testeket pedig mind megfosztva találták csupáncsak szegény bátyám uram testén az imeg, lábravaló és nadrág maradván meg. Volt pedig 25 seb rajtok, ki lövés, ki szúrás, ki vágás.

Vitéz ilyen fölöslegesen még nem halt meg!

LUCIFER

(félre) Dehogynem. Mindenki fölöslegesen hal meg!

ÚR

Cinikus fráter!

LUCIFER

Továbbmegyek. Mindenki fölöslegesen él. Továbbmegyek. Az egész teremtés fölösleges, a legkevésbé sem szükségszerű. Mennyivel szebb, gazdagabb, hibátlanabb a Nincs.

ÚR

No comment.

LUCIFER

És a Nincs közepén a fény. A fény, mely uralkodik mindenek fölött, én. Én. Én, a Nincs uralkodója.

HERCEG

Enyém lett 16 évesen minden, Kismartontól idáig és föl Galántáig. Egy minutum alatt lettem Palkóból Pál, kamaszból férfi, úrfiból úr, nagy úr.

(csönd; esetleg Janis Joplin)

Nagy úr.

LUCIFER

És mi volt 1969 tavaszán?

ÚR

No comment.

(sötét)

Talán tizedik jelenet

SZOLGÁLÓ

Nagy úr! És akkor mi van? A seggem kivan. Mit kell úgy elájulni? Nagy úr, az. Nagy úr *volt*. Most por és hamu. Csak úgy mellesleg, por és hamu. Ez még nem ugyanaz, mint a földosztás. A mennyországban... (*fejét hajt Úr felé*) tisztelem... nem írják jóvá, hogy ki nek hány hold földje volt... Bár lehet, hogy a pokolban (*fejét hajt Lucifer felé*) tisztelem... hogy ott igen, hogy ott számít...

LUCIFER

(*félre*) Számít a földadónál.

ÚR

Kösz, hogy szóltál. Mi is bevezetjük...

SZOLGÁLÓ

Jól elvannak. És ez a nívó...! Minőségi metafizika.

(*lapoz*)

Jesszusom. Majdnem kihagytuk a kultúrvonalat.

(*nézőknek*)

A kultúra nagyon fontos. De tényleg. Látom, nem hisznek nekem. A kultúra az olyan, mint a... mint... majd később.

(*lelkesen*)

Beethoven! Schubert! És hát persze a Joseph Haydn, a hű szolga! Búcsúszimfónia! Mi minden! A képtár! A Madonna!

HERCEG

Haydn most mit csinál?

SZOLGÁLÓ

Dolgozik, mint mindig.

HERCEG

Nem, nem finom, nem finom dolog, dolgozni nem finom dolog.

SZOLGÁLÓ

(*félre*) Nekem mondod, nagyokos?! Vagy inkább legyen úgy, hogy jónak mondod, bazmeg.

Ahogy méltóztatik gondolni akarni tisztelettel, kegyelmes úr.

HERCEG

Kéretem.

(*néz ki az ablakon, természetesen mélabúsan*)

SZOLGÁLÓ

(*félre*) Néz ki az ablakon, és mélabús. Van tehát ablak és van mélabús.

HERCEG

Osztrák... (*csönd*) ...az ember ne legyen osztrák. Hacsak nem kényszerítik. Szlovák... (*csönd*) ...az ember ne legyen szlovák. Hacsak nem kényszerítik. Magyar... (*csönd*) ...az ember ne legyen magyar. Hacsak nem kényszerítik. Herceg... (*csönd, legyint*) ...herceg se.

(*csönd*)

Minden az enyém itt, ameddig a szem ellát.

SZOLGÁLÓ

(*félre; hunyorog, talán szemüveget is elővesz*)

Semmit,

nem látok semmit.

Tényleg minden az enyém itt, ameddig a szemem ellát.

HERCEG

Se előre nem bírok nézni, se hátra.

(*csönd*)

Nincs szükségem senkire.

(*Haydn be*)

Herr Kapellmeister, szükségem van magára.

Osztrák, maga osztrák, ugye?

Nem kell, hogy válaszoljon.

(*sötét*)

Tizenegyedik jelenet

SZOLGÁLÓ

Ez volna az a... (*lapoz, vagy csak úgy „keresi a szót”*) ... az a szellemi-morális-kulturális kötelesség, a nemeség történelmi kötelessége?

LUCIFER

(*félre*) Nincs nemesség. Bármit pökhendiskednek is az arkangyalok. És ha nincs nemesség, nincs történelmi felelősség.

(*közönségnek*) Nincs, nincs, nincs. Ne féljetek a nincstől, ti is ebből vagytok.

ÚR

Nem figyeltem, nem tudom, miről van szó. De van, van, van! Csak a „van” számít. Megjegyezni.

SZOLGÁLÓ

(*lapoz*)

Ha nézem az urakat, nem a kötelességet látom, inkább a gögöt. Gögöt és, megengedem, magányt. (*csönd*) De mért is nekem kell megoldanom azokat a dramaturgiai problémákat, amelyek megoldása pedig a magasságos Úristen reszortja volna?... Ilyenkor meg úgy tesz, mintha nem hallana semmit. Egy süket Isten – ki *hallott* már ilyet?!

ÚR

(maga elé) Hallom, hogyne hallanám. Mindent én se hallhatok meg. Az nekem is sok volna. Tudom, hogy ez ellentmondás, de nem érdekel... Az a temérdek árulás, gyöngeség, aljasság, gyűlölet, kicsinyesség... Ezt bírni szeretettel... hát kemény meló. Azt hittem, hét nap alatt összedobom ezt az egészet, elválasztom az alsó vizeket a felső vizektől – utána lehet olvasni –, aztán havaj. A gép forog, az alkotó pihen. Hát semmi pihenés... hanem a gondolkodó szeretet: minden pillanatban, mindenki számára. Nyomasztó. Legszívesebben Kammerdiner lennék a Hercegnél. Vagy másodoboista ennél a Haydnnál, hű barátomnál. Semmi felelősség, csak a tisztességgel elvégzett munka öröme... Semmi nagyobb összefüggések... A világ vagy Isten vagy haza vagy család... semmi... pusztán dolgozós hétköznapiak egymásutánja, munka, mely önmagában hordozza értelmét...

(legyint) Számomra elérhetetlen dolgok. Vagy örök-kévalóság, vagy a napok egymásutánja. Aki a végtelenből beszél, annak hogyan is lehetne időérzéke... Ezért van ez a Haydn. Helyettem.

(csönd)

Dologra.

(csönd)

Szóval ami ezt az országot, ezt a hazát illeti –

SZOLGÁLÓ

Most akkor melyik, osztrák?, szlovák?, magyar?

ÚR

Itt,

hogy egyáltalán itt létezhessünk, hogy csak egyetlen nappal is továbbzökkenjünk, sosem szabad megmondani az igazságot, senkinek és semmiről.

Mert ebben az országban –

HERCEG

Most akkor melyikben? Ausztria? Szlovákia? Magyarország?

ÚR

Itt,

itt csak a hazugság visz előre bármit, a hazugság a temérdek leplezéssel és cirkalmazással és torzítással és megfélemlítéssel.

Ebben az országban –

HAYDN

Melyikben? Österreich? Die Slowakei? Ungarn?

ÚR

Itt,

itt a hazugság minden, és az igazságnak csak vádeme-

lés, elítéltetés és megcsúfoltatás lehet a következménye. Ezért nem hallgathatom el –

HERCEG

Kicsoda?! Kicsoda nem hallgathat el mit? Mondtam, enyém itt minden. A szó is. Szolga nem beszél, herceg beszél. Ha akar. Most éppenséggel nem akar.

ÚR

(megsértődik)

Kérem, kérem. Akkor beszéljen más. Aki megfelel az uraságoknak. *(Luciferre mutat)* Aki alkalmasabb...

LUCIFER

Nem az én asztalom.

(csönd)

SZOLGÁLÓ

Szépen állunk, Isten meg a Haza civódnak. Hogy lesz ebből eszmei mondanivaló? Különösen diákelőadáson...

(lapoz) És még van szöveg is!

Jut eszembe: most hallottam a Pesti Színházban, marha jó. Azt mondja az egyik színész: Ha nincs szövegem, a használt autókra gondolok.

ELSŐ SZERETŐ

(mintha egy ködfüggönyben vagy abból előlépve; álmódosza – vagy egész másképp)

Pözső négynullahárom, Dösövő, Bogár, Minikúper...

(csönd)

SZOLGÁLÓ

Jó, mi?! Hogy közben a Minikúperra gondol... Hát ha nem nevetnek, akkor nem nevetnek.

(Úrnak)

Akinek nincs szövege, az Minikúper. De neked, öregem, még van szöveged. Mit nem hallgathatsz el?

(Úr duzzog, hallgat)

Nem hallgathatom el... na, semmi?... hogy ennek az országnak... *(csönd)* Meg ne kérdezd, melyiké.

Ennek az országnak az egész népe a hazugságba menekült. Aki igazat mond, máris büntethető és nevetéses. A tömegek vagy a bíróságok döntenek el, kit kell megbüntetni *vagy* nevetésessé tenni, vagy megbüntetni *és* nevetésessé tenni.

Ha nem lehet megbüntetni azt, aki igazat mond, akkor nevetésessé kell tenni; ha nem lehet nevetésessé tenni, akkor tenni kell róla, hogy büntethető legyen. Nevetésessé *vagy* büntethetővé vagy nevetésessé *és* büntethetővé teszik ebben az országban –

itt! itt! itt!

– azt, aki megmondja az igazságot. Mivel azonban a legkevesebben akarják magukat nevetségessé *vagy* büntethetővé vagy nevetségessé *és* büntethetővé tenni – (*lapoz, nem találja a folytatást*)

ÚR

Dösövó, Minikúper. És... és Dösövó.

SZOLGÁLÓ

(*súg*) Mi lenne evvel a szegény –

ÚR

Mi lenne evvel a szegény Haydnnal – nélkülem?

LUCIFER

Veled mi lenne, aranyapám, a Joseph nélkül?

(*sötét*)

Tizenkettedik jelenet

HAYDN

Hercegem, kész vagyok az új misémmel.

HERCEG

Helyes, Herr Kapellmeister, nagyon helyes. Ön nemcsak geniál, ám szorgalmas is.

LUCIFER

Ha geniál, akkor szorgalmas is. Nincs geniál szorgalom nélkül. Én vagyok az egyetlen kivétel. Mert két-séggkívül geniál, de! (*nyújtózik*) lusta, lusta, lusta. Hasamra süt a Nap, és hiába ő teremtette a Napot, az én hasamra süt. (*vigyorog*)

ÚR

(*vállvonogatva*) Nekem nincs is hasam.

HERCEG

A lusta ember veszélyes. Lustaságában bármi eszébe juthat. A bármi az kiszámíthatatlan. A kiszámíthatatlan jó rosszabb, mint a kiszámítható rossz. A geniál embernek is eszébe juthat bármi, hisz ezért is geniál, de ő magasabbra néz, és messzebbre, fűtül a hercegekre.

HAYDN

Soli deo gloria.

HERCEG

Úgye mondtam. Helyes, nagyon helyes.

HAYDN

De mi az ebéd?

HERCEG

Mért kérdi?

HAYDN

Egyet ütött a kismartoni templom toronyórája.

HERCEG

Helyes. A legteljesebb mértékben helyes... A zene és az idő. Maga, Haydn, barátságos viszonyban lehet az idővel, fölteszem.

HAYDN

Az idő fontos. Time is on my side. (*egy pillanatra talán lehetne a vonatkozó Rolling Stones-szám*) Fontos. Az idő meg a múzsa. Múzsa, múzsa kell – engedelmeivel, herceg nem okvetlenül kell, de múzsa kell. Kis múzsa, nagy múzsa, közepes múzsa, hosszú múzsa, rövid múzsa, sovány múzsa, kövér múzsa, fogyó múzsa, hízó múzsa. Szabadidőműzsa, munkamúzsa –

HERCEG

Ma két angol lord látogat hozzánk. (*beállít a két angol lord; valaki átöltözik? vagy újak?, a Herceg leszámolja őket*) Egy, kettő, számra megvannak. Már mesziről érződik finom, idegen parfümjük.

HAYDN

(*se lát, se hall*)

Munkamúzsa, úgy is mint: vonósnégyesműzsa, szonátamúzsa, szimfóniamúzsa, és akkor irány az egyházzene, a misemúzsák, úgy is mint Teremtés-misemúzsa, Kisorgona-misemúzsa, Nelson-misemúzsa.

HERCEG

Helyes. Nos, éppen erről gondoltam szólni az ebéd vonatkozásában... (*félre*) Mit magyarázkodom én itten...? Zseninek zseni, de akkor is csak egy alkalmazott...

GRÓF

Édesapám, ezt ténynek lehet tekinteni, böcsülte Haydnt, úgy emberileg, mint művészileg; több ízben invitálta őt *saját* asztalához ebédelni.

HERCEG

Josef! Józsikám! Kész a kaja. Vályúhoz!

GRÓF

Ám ha vendégek jöttek, akkor Haydnnak, ahogy nekünk, gyerekeknek, valamelyik oldalszobában terítették.

SZOLGÁLÓ

Macskaasztal rendel!

(az ún. gyerekek, vagyis Gróf és Haydn a gyerekasztalnál eszegetnek, játszanak; láthatóan gyerekek, partedli, esetleg cumi, ilyesmik; Herceg fogadja az angolokat, Beatles-szövegek angoljával beszélnek egymással)

KÉT ANGOL

She loves you, yeah, yeah, yeah. And! Admiral Nelson.

SZOLGÁLÓ

(súgja) Nelson admirális útját készítik elő. Yeah.

KÉT ANGOL

I am the walrus. But! *(kis csönd)* Maestro Haydn?

HERCEG

Well. Back to the USSR? Hogy hol van hű hívünk, Haydn?

SZOLGÁLÓ

(súgja)

Most figyeljenek. Szemrebbenés nélkül fog hazudni.

HERCEG

(látványosan szemrebben, vulgo: pislog)

Haydn ma otthon étkezik.

SZOLGÁLÓ

Ezt még egyszer, hercegem. A vak is látja, hogy hazudni méltóztatik. Szemrebbenés nélkül, magabiztosan, vidáman tesszen hazudni. Egy herceg, már bocsánat, az már félig olyan, mint egy politikus.

(félre)

Hogy utálok egy színdarabban a közvetlen politikai aktualizálásokat. Jobbról bejön Fico, és ledöfi Hamlet atyjának szellemét. Akit Orbán alakít nagy erővel. *(kis csönd)* Nem is olyan rossz. *(kis csönd)* De. Mégis rossz.

HERCEG

(gyakorolja)

Haydn ma otthon étkezik. Haydn. Ma. Otthon? Étkezik! *(stb.)*

KÉT ANGOL

Yesterday, oh, my trouble... *(stb.)*

SZOLGÁLÓ

De a rajongó angolok annyira szívták magukat, hogy egy asztalnál ülhessenek evvel a Haydnnal, hogy a herceg –

GRÓF

Édesapám!

(Herceg föláll, és az asztalhoz rángatja Haydnt)

SZOLGÁLÓ

Hogy a herceg mit tehetett egyebet, fogcsikorgatva előrángatta a macskaasztaltól Josephet, és legkecsesebb mosolya egyikével, mondom, legkecsesebb mosolya egyikével az asztalához ültette.

KÉT ANGOL

Mi, hülye angolok, boldogan vigyorogtunk...

HAYDN

Engem hidegen hagyott a dolog.

GRÓF

Ekkor! Ekkor apám hirtelen ötlettel...

SZOLGÁLÓ

Bosszúból.

GRÓF

...a vacsorára szánt mustáros vesét adatta föl, amely egy köszvényesnek...

SZOLGÁLÓ

(vihogva)

Mint amilyen Haydn!

HAYDN

Jelen! Podagra előáll!

GRÓF

...mondhatni halálos. Vese köszvényesnek mondhatni halálos!

(Haydn holtan összerogy (rogy vagy rogyik, de ez egy szlovák előadásból úgyse derülhet ki; a magyarból is nehezen...))

SZOLGÁLÓ

(rendreutasítón)

Persze nem szó szerint. *(Haydn föl pattan, eszik tovább)* Így végül is mindenki elégedetten eszegetett.

(mindenki elégedetten eszeget)

GRÓF

A mondás szerint a cselédségnek reumája van, az úrnak köszvénye. Ez is bizonyíték arra, hogy jól bántunk Haydnnal.

(Haydn-zene, sötét)

Tizenharmadik jelenet

(folytatódik a Haydn-zene, Herceg ölében egy Nagy-Magyarország-térkép, melyből ollóval vágja ki a mostani országalakot; maga elé mormog)

HERCEG

Ez elment vadászni, ez meglötte, az hazavitte, ez megsütötte, icipici mind megette.

(eközben Hazafi piros-fehér-zöld hajpántban vagy se-lyemsálban készülődik fölakasztani magát – az is lehet-séges, hogy régen a színpadon, előkészül, összeállítja a bi-tót, kötelet szerez, tesz-vesz, csomóz, próbálgatja, abba-hagyja, rámeleg a fény, sötétben ül, látjuk, nem látjuk stb.; ötletelés, nem minősítjük immár)

SZOLGÁLÓ

(lapoz)

Akkor még egyszer: nők gyámolítása rendben, haza-fölvirágztatás abszolválva, kultúra Josephfel oké... A nagypolitika lehetett volna több, egy kis Mária Te-rézia fűszerezve II. Józseffel, vagy angol követként be-mutatni a nagyvilági hazafit, kinek nem probléma ösz-zeegyezettetni hazát és haladást, nemzetet és Európát...

HERCEG

Nem jövök ki a nyugdíjamból!

SZOLGÁLÓ

Egy hercegnek sok mindene van, de nyugdíja nincs. És egyébként is, hogy jön ez ide?! Akkor most mi van? Nemzet egyfelől, Európa másfe-lől? Bratislava egyfelől, Pozsony másfelől? És hogy ez nem probléma? A pressburgiaknak persze hogy nem az... Rendben, ezt a jelenetet lenyomjuk még, aztán lehet menni a büfébe. A szellemi táplálék egyesül a pe-reccel, a kultúrsumj a pohár sörrel.

HAZAFI

Csonka Magyarország nem ország, egész Magyaror-szág mennyország.

ÚR

Nem szeretem, valahogy nem szeretem az öngyilkosokat. Olyan, mint a rosszindulatú, levágó kritika. Mintha hibáztam vol-na a teremtésben. Hogy az ötlet nem rossz, de a ki-dolgozás esetleges, trehány. Már bocsánat, de nehogy már az országhatárokat is a nyakamba varrják... Mintha én volnék a kisantant... vagy személyesen maga... hogy is hívják azt a franci-át?... nem a Vyx ezredes, hanem... ilyen nagy bajsza volt... és magyar a menyé... ezért utálta a magyaro-kat... egy magyar meny nagyon meg tudja utáltatni

a magyarokat... itt, nem messze, Galántán volt az es-küvőjük... Mihnai Ida, így hívták a mennyet... Cle-menceau!, ez a helyes kifejezés... ő is részt vett az es-küvőn... gyűlölte az Idát... azok el is váltak aztán... Na nem nálam. Mert ami nálam megkötöttem, azt em-ber szét nem választhatja.

(Hazafihoz)

Rosszul teszed föl a kérdést, mert mi van, ha a cson-ka... ha a csonka az egész. Ugye, ugye, kapkodsz itt fűhöz, fához, kötélhez. Ez az egyik. A másik meg az, hogy nem tud egy ország olyan nagy lenni –

LUCIFER

(valahonnét egy pillanatra elővillan)

Vagy olyan kicsi! Olyan kicsi!

ÚR

Jól mondod, fickó, kérdőjelnek és lábjegyzetnek nagy barátja –

LUCIFER

Gondolatjel! Ne hagyd ki, nagyúr, gondolat! Jel!

ÚR

Nem tudsz fölbosszantani. Folytatom.

LUCIFER

(félre) Folytatja – bosszúsan!

ÚR

Folytatom. Nem tud egy ország olyan nagy lenni, gon-dolatjel, olyan kicsi sem, gondolatjel bezár, hogy ő le-hetne a mennyország. A mennyország itt van, fönt, ná-lam, a felhők fölött.

LUCIFER

És ha nincsenek felhők?

ÚR

Kuss! A földön nem létezik mennyország, de ha vol-na is, biztos nem országhoz kötött.

(elgondolkodik)

A szerelmesek... azoknak volna esélyük a földi menny-orzághoz... De hát egy szerelmes az nem veronai vagy magyar vagy szlovák vagy osztrák... A szerelmes, akár a zene, nem ismer határokat.

SZOLGÁLÓ

Ezt aláhúzom. A szerelmes, akár a zene, nem ismer határokat. Nagyon szép gondolat.

(komolyan)

Valóban szép gondolat. Csak az igaz tud szép lenni.

(közben Hazafi felkötötte magát; himbálódzik; Szolga óvatosan meg-meglöki)

Himbáldozdik. Ez is szép. Ennek is van igazsága. Rendes ember volt.

LUCIFER

Mi van, bazmeg, itt mindenki rendes ember?! Az aljas-ságok is mindig a „rendes” emberek nevében történnek. Mindenki rendes ember. Csak hát ember.

SZOLGÁLÓ

Sicc. Menj innét.

(kis szünet)

Valóban rendes ember volt. A haza volt a mindene.

(az Úr felé)

Igen, Uram, a mindene. Nem te, nem egy nő, a haza. A haza fölemelő gondolata töltötte el mindenestül. Te onnan fentről könnyen ítélsz, Uram. De itt lent, aki benne nyakig az egészben, az nem tud választani, nem tud továbbmenni... Hát merre volna tovább? Bécs felé? Nevetséges. Ebben a tehetetlenségben úgy fáj az, amit a hazával tesznek, mint a... mint a fogfájás. Érted, Uram, szóval hogy konkrét. Konkrétan fáj, nem csak úgy elvileg. És ha a fájdalommal nem tudsz mit kezdeni... hát látod, akkor ez van... ez a himbáldozás... Mint egyetlen cselekvés...

ÚR

Édes lányom,

ismerem én a mindenfajta elméleteket az öngyilkosságról mint az emberi szabadság kifejeződéséről.

(legyint)

Unom őket. Inkább szellemesek csak.

LUCIFER

(félre) Hát evvel nem sokat lacafacázott. Nem egy filozofikus típus.

ÚR

Az országok meg folyamatosan nőnek, meg csonkulnak, meg nem változnak... Ha hiszel bennem, nem lehetsz öngyilkos.

SZOLGÁLÓ

Engem tessék békén hagyni. Most nem rólam van szó. Hanem a himbáldozásról.

ÚR

(figyelmetlenül)

Persze a magyarok rólam is azt hiszik, magyar vagyok. *(rossz magyarsággal; illetve hogy is most? szlováksággal? talán keverten)*

Van nektek lenni igazatok. Én lenni vanni tőzsi... bözsi... tősgyökeri madjar. Örülni, ugye?

SZOLGÁLÓ

Akkor ebben az örömben menjen le most gyorsan

a függöny. Szünet után jön a 20. meg a 21. század. Nem lesz a fenekemig tejfel, megígérhetem.

(szünet)

Ennyi. Dösöví, Minikúper. Fügöny.

(vége az első résznek)

M Á S O D I K F E L V O N Á S

Első jelenet

LUCIFER

(mint egy konferanszié, kikukucska a függöny mögül)

Jó estét. A büfé rendben volt? Ne válaszoljanak. Új felvonás, új század. Akkor most szépen, komótosan ráeregetjük a bajt a családra. A magyarokra. A szlovákokra. Az osztrákokra. A világra. Aztán meglátjuk, mire mennek. Tanácsköztársaság, világháború, holokauszt, ötvenes évek, kitelepítés – csak győzzem szufflával. A huszadik századot nekem teremtette a... hát a... ez itt... nem szívesen mondom ki a nevét. A sajátomat szívesen mondom ki.

(kéjesen)

Lucifer.

(közben fölmege a függöny, Lucifer átöltözik inassá, Második Szerető a Hercegnő, fiatalasszony, terhes; talán ő is a nyílt színen öltözik, párnát dug a hasához stb)

Kis szerep, besegítek, Tóth Menyhért inas. Realistára veszem, nem lesz benne semmi luciferes. *(bocsánatkérről, vigyorogva)* Mit tegyek, tehetséges vagyok! *(fölnevet, mintha Janis Joplin utánoznán)*

Kegyelmes asszony, úgy mondanám, kérem tisztelettel, itt lennének a kommunisták.

GRÓF

Ijedtséggel és kommunistákkal kezelődik itt minden. És majd meglátjuk, mivel fog végződni.

(megsimogatja a Hercegnő hasát)

A papám. Itt bent van az én kis papám. Gondoltak már erre? Hogy a papájuk hol kezdte? Hogy volt kisfiú. Hogy nem tudta kimondani a „r” betűt. Lépa, letek, mogolyó, ilyeneket mondott egy időben, aztán mégis a papám lett. *(megint megsimogatja)* Vagy ki gondolná, hogy a nagymamák is voltak szerelmesek? Nem mint ha az én nagymamám az lett volna bármikor is, a szegényke. Még a közelében se volt... Szóval ott hagytuk el, hogy itt vannak a kommunisták.

HERCEGNŐ

Megőrült?! Menyus?! Hol volnának a kicsodák?

GRÓF

Ha dühös volt, nagymamánál nem lehetett tudni, hogy kérdez vagy állít.

HERCEGNŐ

Megőrült. Menyus. Hol volnának a kicsodák.

(Menyus csak tátog, nem képes még egyszer kimondani, hogy kommunisták, grimaszokat vág, a fejével mutogat maga mögé)

Igen, maga tényleg megőrült. Kár.

(a férfi hevesen rázza a fejét, továbbra is mutogat; a Hercegnő végre megjíjed)

Szült már maga, Menyus? *(csönd)* Mert én most szülök.

TÓTH

Még nem, kegyelmes asszony, még nem tetszik szülni.

HERCEGNŐ

Hát akkor mondja meg nekem, Menyus, mit csinállok?

TÓTH

Beszélgetni tetszik velem. *(szünet)* Bocsánat. *(szünet)* Most ne tessék szülni, mert nem lehet. Most a legkevésbé sem praktikus, ha ért kegyelmes asszony engem. *(közben megint hátrafelé jelezve grimaszol)*

HERCEGNŐ

Egyébként mi baja magának a kommunistákkal?

TÓTH

Nekem??! Még hogy nekem mi bajom, kegyelmes asszony? Hát én vagyok itt herceg vagy gróf vagy mi az isten nyila? Hát most nem rólam van szó!!!

GRÓF

(félre)

Ezt nem mondta. Sose róla volt szó. Tóth Menyus az, akiről az évszázadok során sosincs szó.

(suttogva)

Szerintem a nagymamám a szívében kommunista volt. *(csönd)* Nem, az talán mégsem. Inkább csak keresztény, hitt Istenben, és az embereket egyenlő mértékkel mérte, nem nézte a polcot, ahová tétettek, csak annyit látott belőlük, hogy Isten teremtményei. Nem eminensen grófnői álláspont. *(csönd)* De szigorú volt.

HERCEGNŐ

Elég ebből a fecsegésből, Menyus. Meglehet, sem a világpolitikai, sem a belpolitikai konstelláció nem ideális utódok világra hozására, de most már késő. Maga most befogat, hogy időben elérjem a pesti gyorsot.

(a hasához beszélve)

Maga meg, fiam, várjon. *(hirtelen lágyssággal)* Kicsi fiam, maradj még ott a sötétben, az én sötétben, jobb neked ott belül, anyád vigyáz rád. *(megint keményen)* Várja meg, fiam, míg legalább kikiáltják a dicsőséges Tanácsköztársaságot.

GRÓF

Megvárta. Édesapám volt évszázadok óta az első, aki „rang és mód nélkül” született. Ezt nagy kedvvel és szinte büszkén emlegette a család, rang és mód nélkül született, vágtuk vidáman egymás arcába. Persze ezt csak később mondtuk, „utána”. Úgy néztünk erre a néhány zivataros napra vissza, mint valami közepes történelmi tréfára. Azt akkor elképzelni sem tudtuk, mennyire bele lehet szokni ebbe a tréfába, milyen jól elleszünk mi „rang és mód nélkül”, és hogy édesapám első egy hosszúnak ígérkező sorban. Az ő megzilált pályája a vég, az említett évszázadok vége, csak ezt nem tudta akkor még senki.

TÓTH

(már megint Lucifer)

De. Volt, aki tudta.

(sötét)

Második jelenet

LUCIFER

Nem gondoltam volna, hogy én vagyok a jolly joker. Emlékeznek még a Hazafira, aki felkötötte magát. Most jön az Idealista. Nem volt rá ember. Rendben, mondtam, megcsinálom. Különhonor zsebből zsebbe. Amúgy is nekem kéne rávennem az öngyilkolásra. *(eljátssza)* Ember, ne küzdj, ne bízzál! Hát kiért tenéd? Ezekért? Akik csak rombolnak, és ezt nevezik dicső forradalomnak, ezekért? Bízni eszmékben, melyek csupán papíron léteznek? A lelkek üresek, a te tisztaságodnak nincsen otthona a Földön... Működne. Persze az is jól mutatna, ha az Úr akasztaná föl magát. Lehetne értelmezni napestig, és nekem is kedvemre való volna. *(vigorog)* Egy kétségbeesett, depis Úr, akit én vigasztalok... Nem rossz. Vagy az Apa. Csődből csődbe, vereségből vereségbe, a mindenkiből a semmi-be. Bár ez csak összezavarná a dolgokat. Én meg maga vagyok a zavar, nálam ez nem oszt, nem szoroz. Akkor most Idealista indul. El lesz, kérem, játszva a feszültség a magas ideálok és az alacsony realitás közt.

(akkurátusan bogoz, csomóz, készül az akasztáshoz)

Itt ez a kötél. Jó K. und K. kötél. Vagy szlovák kötél. Lehet magyar is. Vagy osztrák. Mintegy a kötél ide-

ájának a megtestesülése. Elég vacaknak látszik, nem biztos, hogy elbír. Fogyókúrát tartani öngyilkosság előtt?! Micsoda nevelés világ ez!

(kintről a tömeg zaja; fülel)

Ez volna a szabadság? Ez a csőcselék? Egyenlőség ott lent, a pocsolyában? És a testvériség az ingyen osztott lőrék kódében? Ez a kajabálás örjöngés volna a szent jelszó, a szabadság, egyenlőség, testvériség? Hol vannak az eszmények? Az utcán? Aligha. A kastélyban? Aligha. Hol? Bennem? Aligha.

(bedugja a fejét a hurokba; sötét)

Harmadik jelenet

SZOLGÁLÓ

(lapoz a szövegkönyvben, az akasztófa felé pislant)

Szépen himbálódzik... Akkor most betör a 20. század, ahogy ígérve lett. Ahogy látom, a dilettáns szerző úgy képzeli, hogy e pillanatban a lázadó tömeg végigsöpör a színpadon, sodor magával mindent, mögötte az összetört, az összeroppant régi világ. Ehhez nincs nekünk 500 emberünk.

(megjelenik egy száz ember „cunami” táblával vagy ilyen fölirotos trikóban)

Ennyire telt. Na, cunamikám, indulj, törjél-zúzzál. Sodorj! Sodorj engem is magaddal.

(mintha egy parkban, sétálnak kifelé; a semmi közepén ül a Herceg, teázik, a Spectatort olvassa; csodálkozva körbenéz, hörpint)

HERCEG

Nem is tudtam, hogy forradalom van.

(teázik tovább; sötét)

Negyedik jelenet

FORRADALMÁR

Kegyelmes úr, izentek, hogy gróf urat likvidálnunk kell.

HERCEG

Értem. És? Mit kíván?

FORRADALMÁR

Tessék szíves lenni visszahúzódni valahová.

HERCEG

Mit mond? Jól hallom? Hogy bujkáljak? Hogy bujkáljak a saját otthonomban, a saját országomban? A hazámban?

FORRADALMÁR

Igen. Illetve nem. Természetesen erről nincsen szó, kegyelmes úr. Tessék engem is megérteni, forradalom van, én meg forradalmár... Hanem talán arra a kis időre, amíg a házkutatást tartom... ha addig ott hátul a fászinbe visszavonulna... Lehetne tovább olvasni. Nem? Akkor legalább tessék elfordulni.

(Herceg elfordul, olvas tovább; Forradalmár egy pillanat alatt stilizált házkutatást tart, „itt sincs, itt sincs, hová bújhatott a népnéző? külföldre szökhett” stb.)

Elnézést a kellemetlenkedésért, kegyelmes úr, immár elvonultunk.

HERCEG

Kérem.

(sötét)

Ötödik jelenet

GRÓF

Nagyapámat az Isten is letartóztatásra teremtette. Már a szeme sem állt jól, mintha róla mintázták volna az arisztokratát mint olyant – kifinomult vonások, előkelő mozgás *(esetleg Herceg, mint egy manöken, ezeket közben mutatja)*, ősi magabiztosság, műveltség, tudás, gög!

Nagyapa nem csak önmaga volt, hanem „minden”, a régi világ, kvintesszencia az úri bitangágtól a tündérvilágig, mindenestre nehéz lett volna őt alulról lenézni, így aztán a század folyamán időről időre gondolkodás nélkül azonnal letartóztatták – még mielőtt a száját kinyithatta volna. Ha meg kinyitotta, az csak rontott a helyzetén.

Nagypapa egy jól letartóztatható egyén volt.

Amúgy ha valakire ráemelte jeges, több évszázados tekintetét, az illető azonnal kővé vált. A kövek a mai napig láthatók a kastélyudvaron. Egyébként ezt tanultuk is az iskolában. Az osztálykiránduláson meg kellett néznünk a köveket. Íme, a feudalizmus elrettenítő példája, prédikálta indulatosan a nagyon kommunista osztályfőnöknő.

Jó srác lehetett a nagyfaterod, súgták az osztálytársaim.
(sötét)

Hatodik jelenet

GRÓF

Általában amíg nagyon meg nem verték...

APA

Amíg nagyon meg nem verték, édesapám férfiasan viselkedett.

HERCEG

Egy maga elé képzelt minta szerint. Minthogy formákon múlik az élet.

GRÓF

De mihelyt a verés elért egy fokozatot, például a körmök szaggatása, rettentően megijedt, és gyáva, alávaló módon könyörgött az életéért. Szerencsére tudni nem tudott semmiről semmit.

LUCIFER

(mint ávós)

Ilyen nincs. Valamiről valamit mindenki. Különösen egy gróf. Nincs itt kibúvó, a hallgatás is beszéd. Ha hozzám kerülsz, és én ezen dolgozom, áruló leszel, ha! Vicceset mondok, de ne nevesz: Ha! ha életben maradsz. De azért csak folytassátok. Aztán majd abba fogjátok hagyni.

GRÓF, APA, HERCEG

Szerencsére tudni nem tudunk semmiről semmit. Ezt pirkadatig ismételtgettük. Tetemes hazánk! Nincs módunk kitérni a hűség elől.

(Lucifer–Ávós brutálisan verni kezdi őket, rugdosni, a kurva anyátok stb.)

(sötét)

Hetedik jelenet

FORRADALMÁR

(egy darab könyvet tesz egy üres polcra)

Ezt akkor leltároztuk, világos?! A leltár köztulajdon, világos?! Ezért maga a felelős, világos?! *(csönd)* Érti? Vagy csak azt érti, hogy „érti, gróf úr”? Hát akkor felvilágosítom, világos?! Fordult a kocka. Volt gróf, nincs gróf.

Szóval ezért mostantól maga a felelős, világos?!

HERCEG

Ó, kérem, én mióta az eszemet tudom, felelős vagyok. És atyám is az volt, és atyám atyja is az volt, és a fiam is az, és az lesz a fiam fia is. Úgy van ránk rakva. Felelősségből van nekünk a legtöbb. Több van, mint kastély, több van, mint birtok, több van, mint a fény, amely a családra hull. Ha tetszik, azt is lehet leltározni. *(csönd)* Világos?!

(sötét; a sötétben Forradalmár leüti a Herceget, „a kurva anyád, az világos!”)

Nyolcadik jelenet

HERCEG

Vilma, gyorsan, a kulcsokat. Legalább az ékszereket elrejttem.

(Vilma, vagyis Második Szerető, fiatal komorna, dermedten áll, erősen figyel a Herceget)

Mit képzels?! Maga néz engem? Bámul rám? Ahelyett, hogy a dolgát tenné, és segítene. Igaza van ezeknek a dicső forradalmároknak: a fent lett lent, a lent meg fent. Mintha én volnék a komornyik, és Vilma az úrnő. Hol vannak a kulcsok?

VILMA

(alázatosan fejet hajt, a földre néz)

A kegyelmes úrnak is nézni tetszik engem. Most nézett először rám, mióta itt a kastélyban szolgálók.

(Férfi-nő nézése)

HERCEG

Erre nincs idő! Adja.

(a kulccsal kinyit egy ékszeresfiókot, pakolja be a nadrágjába a darabokat)

Gyertek csak, libuskáim. Bújjatok csak ide. Bontom az övem, hogy legyen helyetek, a sliccem egyfelől, ez a Vilma másfelől, csúsznak a hideg tárgyak lefelé, kösöntyűk, medálok, fülönfüggők, Vilma! mit bámuls?! családi ékszereim vagy nyitott bricseszem érdekl?... Azonnal csukja be a szemét!

(Vilma rázza a fejét)

Akkor forduljon el.

(nem)

Akkor meg segítsen már végre!

(a komorna térdelne épp a Herceg elé, de még mielőtt egészen pontosan és romlott lelkiünknek megfelelően de-szifrizozhatnánk a mozdulatot: sötét)

Kilencedik jelenet

FORRADALMÁR

(beront mintegy a szobába)

Műkincs! műkincs!

HERCEG

(fursán izeg-mozog a kincsekkel teli térdnadrágban, és valahogy még a Vilma közelsége is érződik rajta; hogy ez utóbbi színészileg miként ábrázolható, azt mi magunk ugyan nem tudjuk, de tanult színházbarátaink nyilván és így tovább)

Műkincs???

FORRADALMÁR

Műkincs!

HERCEG

(egy képre mutat a falon) Műkincs.

FORRADALMÁR

(fitymálva) Műkincs?!

HERCEG

(a bútorokra mutat) Műkincs.

FORRADALMÁR

(gőgösen, akár egy gróf)

Egy grófnak tudnia kell, mik azok a műkincsek, és hol vannak azok. Világos?!

HERCEG

(félre) Grófnak éppenséggel gróf volnék.

FORRADALMÁR

Tudunk mi másképp is beszélni! Műkincs.

(elrohan)

(sötét)

Tizedik jelenet

FŐFORRADALMÁR

(folyamatosan pecsétel; azt hiszem, a könyvszekrényeket)

Új leltárt veszünk föl, és lepecsételjük a szobákat, ahol a könyvek vannak.

HERCEG

(teázik, de járkal is, mert reményeink szerint a bricsesz-be rejtett ékszerek bizarr mozgáshoz vezetnek)

Csak nem félnek az elvtársak a könyvektől?

FŐFORRADALMÁR

(szelíden)

Elképesztő, ahogy gróf úr az elvtárs szót kimondja. Önmagában bizonyítja a forradalmunk létjogát. Nem mintha bizonyítani kényszerülnénk valamit is.

HERCEG

Maguk kommunisták azért fognak veszíteni, mert hadat üzentek az Úristennek. Volt merszük!

(félre)

Relatívén nyíltan beszéltem, nem volt mit vesztenem, s alakoskodással nem lett volna mit nyernem. Hosszú távon ezek veszítésre ítéltettek, rövid távon már mindent elveszítettem, maradt hát a kíváncsiság. *(csönd)* Meg egy kis halálfélelem.

FŐFORRADALMÁR

(ujjongva) A mersz! Az, a mersz!

És mérni, kegyelmes úr, itt az egész világ. Az egész világ! És, tegyem hozzá, ez csak a jéghegy csúcsa!

(pecsételi sorban, amit pecsétel, ajtót, könyvszekrényt, az azt borító lepedőfélét, a Herceg segít neki, groteszkül, a kincsekkel teli nadrágban)

Én tizenöt évi meggyőződésből vagyok kommunista.

HERCEG

Én meg háromszázötven évi meggyőződésből katolikus. *(támadón)* Egyetemes, ha ért engem. Katolikosz. Annyi mint egyetemes.

FŐFORRADALMÁR

Értem én, kérem szépen.

HERCEG

Fenyeget? Maga most engem fenyeget?

FŐFORRADALMÁR

(lehajtja szégyenlősen a fejét)

Kell.

HERCEG

Kell?

FŐFORRADALMÁR

Kell.

HERCEG

Ütni is fog?

FŐFORRADALMÁR

Nem szeretnék.

(sötét)

Tizenegyedik jelenet

HERCEG

Komolyan mondja, hogy nem szeretne ütni. Komolyan, fáradtan és ellenségesen. *(csönd)* A kommunisták mindig az egésről beszélnek.

ÚR

(bekiabál) És én?! Én talán nem?!

LUCIFER

Le vagy maradva, oh, seregek ura! A töredék mint egész, ez az új jelszó.

ÚR

Nem érdekelnek a divatok, nem érdekelnek a bestsellerlisták, nem érdekel a hét ajánlata, nem érde –

HERCEG

Józsikám, ne povedáljatok közbe, monológban vagyok...

(visszaáll az előző helyzetébe)

A kommunisták az egészről beszélnek, a részleteket pedig ellopják. Tessék, minden mozdíthatót – képeket, porcelángyűjteményt, antik órákat – itt egy halomba hordtak. Csak egy kupac, nem kép, nem porcelán, nem óra. Most látom először – és minden bizonyonnal családom évszázados történetében én vagyok az első –, mi lehet undorító a „sok”-ban. Most látom először így a sokat, hogy az nem kápráztató gazdagság, nem a teremtés –

ÚR

Jelen!

LUCIFER

A jó tanuló stréber fajtája!

HERCEG

– nem a teremtés bősége, hanem ez az émelyítő hányadék a kastélyom közepén. Ezek a vörösök nyilván ezt mindig is így látták, ezt az összevissza sokat, nem ismerhették a történeteket, mindig csupán a jelenhez van közük, az időhöz nincs. Ezt az émelyítő sokat képesek csak látni, a sokat, amit az idők során a sok grófi meg hercegi hamster... hamster, hogy mondjuk ezt magyarul... pontosabban szlovákul?

ÚR

Hörcsög.

LUCIFER

Brávó, egy poligott érvényes nyelvvizsgálóval. Egy közép-európai Isten, minden elismerésem. Megemelem a kalapom.

HERCEG

Tehát hörcsög. Csak ezt látják, ezt, amit mi, grófi hörcsögök az évszázadok alatt összezabráltunk. Csak ezt tudják látni, ezt a botrányt. *(csönd)* Ezt most megértettem. Aztán majd megint el fogom felejteni.

LUCIFER

(súgja)

Ez akkor is a tied. Vagy a fiadé. Vagy a fiad fiáé. Hisz ki másé? Szerezd vissza. Pereljete. Hallgass rám. Az Úr szépen beszél, a szavak szépek, de a tojást a tyúkok tojják.

(a közönségnek) Vagy ez már volt? Vagy lesz? Mindenestre ezt pereld. Trianon nem peresíthető.

(sötét)

Tizenkettedik jelenet

(Herceg és Főforradalmár meghittén sétálnak, pécételnek; „vívnak”)

HERCEG

Maga hivatkozik a Teremtőre? Maga? Azt hittem, a világot a kommunisták szerint a kommunisták teremtették.

FŐFORRADALMÁR

(vigan) Nem, nem, a felelősséget nem vennénk le az Ég nyakából... De újratelemést hozott anyagból szavatolt minőségben vállalunk.

(komolyan) Ha hívó volnék, Istennel foglalkoznék. Minthogy nem vagyok az, magammal foglalkozom. A hagyományokban sem hiszek. Apám sem hitt. De azért a hagyományokat továbbörökítette rám. És én is így teszek majd.

HERCEG

(félre) Vajon én mire lennék képes Isten nélkül? Mit tudnék tenni? Hát egy lépést se! *(szinte már a másíknak)* Nekem Isten nem bölceleti konstrukció, hanem maga az élet! Mondja, nem fél a hitetlenségtől? *(csönd)* Én félek. Főleg a magam hitetlenségétől félek, de félek a magáétól is. A hitetlenség fertőző. Félek és irtózom tőle. Megvetem. Gyűlölöm.

FŐFORRADALMÁR

Hauptsach der Herrgott isch gsond. *(félre)* Német, jelentése: Fő, hogy az Úristen egészséges legyen.

HERCEG

Mindig szellemeskedik... Olyan, mintha folyton menekülne...

FŐFORRADALMÁR

Gróf úr kitűnő megfigyelő. Nyilván ebben segítette a Szentírás tanulmányozása. Öszövétség, hogy félreértés ne essék.

HERCEG

A szellemesség csak a pillanatot látja. A kommunizmus, már bocsánat, a jelen rettenetes helytartója.

(Főforradalmár várákozva mutatja, hogy még, még, még...)

De hát a jelen nem létezik múlt és jövő nélkül, a jelennek előfeltétele a múlt. Hacsak nem negligálják az időt!

FŐFORRADALMÁR

Nem, nem! Ellenkezőleg, újraterejtjük! Új időt, új időszámítást! Új újat.

HERCEG

Ugyan. Hát egy tölgyfa idő nélkül, évgyűrűk nélkül – hová vezetne az?! Mi volna az, nem éppen korhadt, üres álság?

FŐFORRADALMÁR

A számból vette ki, kegyelmes úr. Mi is ezt mondjuk. Korhadt! Üres! Álságos! De azt már mégsem feltételezhetem kegyelmes úrról, hogy kommunista volna. Egy komcsi.

HERCEG

Valóban.

(csönd)

Most. Most: ez a maguk főszava. A kommunisták a pillanat arisztokratái. Ne bólogasson, egy pillanatra nem lehet arisztokratának lenni. Egy pillanatra csak kommunistának lehet lenni.

FŐFORRADALMÁR

Bravó, uram. Akkor most ki, aki szellemeskedik?! Mindenesetre ez az ellentmondás, lenni, mi nem lehetünk, ez visz mindent a paródia felé.

HERCEG

Szóval elismeri?! Értékek helyett az értékek paródiája, ez a maguk modernsége.

FŐFORRADALMÁR

És a maguk konzervativizmusa!

HERCEG

(legyint)

A valóság helyébe az újságok diktálta világ lép, a paródia mögül pedig eltűnik a szent valóság. A szent valóság, melyet a paródia kése metszett föl, s fordított ki önmagából szégyentelenül. Szégyentelenül! De maguk csak fölforgatták a világot, nem változtatták meg. Fölcserélték a fentet és a lentet, ami fent volt, az most a lent...

(félre)

Juszt se mutatok magamra.

...és ami lent volt, az a fent. Aztán majd, miként erősen reményelem, jönnek mások, kik visszaállítják...

FŐFORRADALMÁR

Fenyeget, kegyelmes uram?

HERCEG

Ugyan, forradalmár úr, csak befejezem a mondatot. Kik visszaállítják a talpára a világot. Már megbocsát, de a világnak édesmindegy, hogy én, a gróf, vagy maga, a komcsi a „fent”. Legfőbb engem már megszoktak, és valamelyest bele is tanultam az idők folyamán.

FŐFORRADALMÁR

Na ja, az idők folyama... Nálunk nincsen fent és lent, megszüntettük, ez a forradalom rövid lényege.

HERCEG

Azt remélem is, hogy rövid.

FŐFORRADALMÁR

Lám, szép szó ide, szép szó oda, ülne vissza a hatalomba.

HERCEG

Ugyan. Én sosem a hatalomban ülök, hanem a karosszékemben. A karosszékeimben.

FŐFORRADALMÁR

Értem, igaza van. Eszébe se jut, hogy ne maga legyen a hatalom. Ezért nagyvonalú. Én azt nem engedhetem meg magamnak. *(a könyvespolcot takaró lepedőket peccsételik)* Fogja már rendesen azt a lepedőt, a jóistenit!

HERCEG

Lepedőfogó-tanulmányaim kétségkívül hiányosak... Mondtam már? Hogy abba fognak belebukni, hogy nemcsak a „fent”-nek üzentek hadat, hanem az Úris-tennek is, és ez lesz a veszünk.

(hirtelen hévvel)

Hát Napóleonnak már Moszkvába is beletört a bicskaja!

FŐFORRADALMÁR

Érdekes meglátás. Gróf úr szerint tehát a mennyek országában még annál is hidegebb van, mint Moszkvában? Egyáltalán nem ésszerűtlen föltevés... Igen, látom magam előtt, az örök jég birodalma, hol az Úr a jégkirálynő.

HERCEG

Kérem! Uram! Ugyan! Hogyan beszél?! Mért kell mindennel viccet csinálni.

FŐFORRADALMÁR

Mill pardóz, gróf úr, nem mindennel, csak amivel lehet. Nem vagyok cinikus, pusztán ironikus. Iróniára vagyok ítélve, hogy úgy mondjam. Csupán a szimetriára kívántam rámutatni, miszerint a pokolban, ama örök tűzben, a kívánatosnál melegebbnek látszik lenni, fönt meg hidegebbnek. Lássá, uram, mi, kom-

munisták ezért választottuk a Földet, a kettő között. Nincs fent, nincs lent, minden itt van, kegyelmes úr, a menny, a pokol, minden. All inclusive!

(csönd; csöndesen)

Az én helyem, az én hazám, akár a misztikusoké, az a semmi, ami megelőzi az Istent.

(pecsételnek. Herceg lepedőszél-gyakorlatozik)

HERCEG

Szép... szépen beszél a forradalmár úr, szépen, de hamisan. Nem a semmi a maga hazája... Bár a maguk nihilizmusa félrevezetőn közel áll ehhez. De ahogy módomban áll közelebről figyelni a dolgokat, a maguk otthona sokkal konkrétabb, a maguk otthona a pecsét, a stempli, az igazolvány, az engedély.

Nem igaz, hogy az embert tették az Isten helyére, ami istenkáromlás ugyan, de nem tagadható meg tőle a bátorság méltósága, a lázadásé, a Luciferé... A bürokrácia lesz a 20. század Istene, ezt elérték, forradalmár úr, és ez valóban nem kis dolog. Hogy ennek mik a következményei, azt nem látom. Megkockázatom, önök se.

FŐFORRADALMÁR

(szomorúan)

Avval a különbséggel, hogy minket ez nem is érdekel.

HERCEG

(félre) A kommün bukása után bejelentkezett hozzá, de leküzdvén személyes kívánságomat, nem fogadtam. Bécsbe menekült, beszéltek a faluban, azután Moszkvába, majd vissza Bécsbe, ahol rejtélyes körülmények közt elhalt. Hírem egy része öngyilkosságot mond, más része szerint szimpla véletlen okozta pusztulását. Semmiben nem értettünk egyet, mégis... meggyászoltam.

(az összehordott tárgyakra mutat)

Nemcsak magát, engem is feszélyez ez a *kupac*, az értéktárgyak évszázados trágyadombja... Bizony, más egy többfogatós vacsora, kérem szépen, és ismét más a zabálás. Ha ért engem.

FŐFORRADALMÁR

A legteljesebb mértékben, kegyelmes úr. Árnyalja mindazonáltal a gondolatfutamot az éhség.

HERCEG

Hogyan, kérem? Mit csinál a mivel a micsoda?

FŐFORRADALMÁR

Ha éhes az ember, erre gondolok. Ez esetben nehéz a vacsora és a zabálás közti minden bizonyos különbséget fölmérni. Hiányoznak szempontok! A gourmet megveti az éhséget, tudom. Igaza van.

Hát micsoda dolog nem azért enni, mert valami ízlik, finom.

De tudja, ha a „nincs” néz a „van”-ra, annak vadabak a szempontjai. A zsíros kenyérnek nincs, kérem, ahogy ön szereti mondani, struktúrája. Ne, ne szóljon közbe, kérem. Ha csak a zsíros kenyér van, ha a zsíros kenyér a világ, ha csak a lüktetőn fájó üresség van a gyomorban, ha ez van bent, kint meg a zsíros kenyér... szóval az nem ugyanaz, mint hogy fent a csillagos ég, belül meg, ugyebár, az erkölcsi törvény, ugyebár. *(csönd)* Nagy úr az éhség.

HERCEG

Ehhez nem tudok hozzászólni. Nincs szerencsém említett urat ismerhetni.

(végeztek a munkával; ülnek egymás mellett, mint két barát; kedvesen beszélnek egymással, szinte évődve)

HERCEG

Talán mégsem leszek én jó kommunista.

FŐFORRADALMÁR

Úgy sejtem én is, hogy ez valós veszély.

(csönd)

HERCEG

Unom a paradoxonjait.

FŐFORRADALMÁR

Unom a logikusságát.

HERCEG

Ön szemtelenkedik?

FŐFORRADALMÁR

A legkevésbé sem, gróf úr. És ön?

HERCEG

Oh. Én nem tudok ebbe a helyzetbe kerülni.

(Főforradalmár elneveti magát)

Elképesztő, hogy magukat így megnyugtatja a szellemeskedés, a bon-mot.

FŐFORRADALMÁR

Magukat meg a tízparancsolat nyugtatja meg. Az nem egy bon-mot gyűjtemény? Ne öl! Igazán szellemes, nem?! Utalnék tisztelettel az inkvizícióra, a válásháborúkra és mindenre. Ne tessék mondani, hogy nem szellemes?! Végigmehetnének mind a tízen, hóhó, de végig ám!

HERCEG

Ne, ezt ne, uram. Maguk a gondolat, az igazság helyébe a *machbarkeitot* teszik... Az az igaz, ami megtehető! S ami megtehető, az ezért rendjén való is. Hogy

mást ne mondjak, így lép a boldogság helyébe az öröm, a szeretet helyébe az örömszerzés. Hogy mást ne mondjak, Jézus nem így beszélt, uram.

FŐFORRADALMÁR

Kétségtelen. De Jézus nem segít rajtunk, kérem szépen, hiszen még önmagán se tudott segíteni. És Jézus amúgy is az ön pályáján játszik, nem a miénken.

HERCEG

Ne beszéljen így.

FŐFORRADALMÁR

Bocsánat.

ÚR

(lábujjhegyen besettenkedik)

Vagy itt van vége a jelenetnek, vagy mondhatok pár szót. *(csönd)* Mondok. A két férfi elmosolyodik, elhallgatnak. Torkukon akadt a szó. Mintha begyakorolták volna, egyszerre fordulnak a nagy, parkra néző ablak felé. A parkban tombol a tavasz – szeretem a tavaszt, miként az emberek, illetve fordítva, ti szeretitek azért, mert én szeretem –, a dús lombok egymásba érnek, lassan sötétedik, barnásszürke homály ül a kertre, meghagyva a fák vibráló zöld foltjait és az égalja lilásrózsaszín világlását.

(csönd)

Lassan egészen besötétedett, és ők hosszan, szótlánul álltak, míg rájuk nem szóltam, mint a gyerekekre, hogy hát mit is művelnek ott, az ablakmélyedésben.

(sötét)

Tizenharmadik jelenet

SZOLGÁLÓ

Jaj, férfiak! Hogy ezek mennyit tudnak fecsegni! Pletykálnak Istenről, hazáról. A családról kevesebbet. *(lappoz)* Nekem meg itt közben bevonul ez a Horthy Kaszára. Volt nagy öröm. Kérnék egy statisztát örülni. *(statiszta be)* Tessék dobálni kalapot fölfelé. *(statiszta hirtelen három kalappal zsonglörködik)* Hát ez tényleg örül.

LUCIFER

Ellentengernagy tenger nélkül. Ezt hogy képzelted, főnök? Ne válaszolj, annyi nincs ebben a Horthyban. Kun Béla, Horthy, zsidótörvények: ezek a lehetőségek? És még te mondod, hogy szereted a magyarokat? Mi volna, ha pikkelnél rájuk? De térjünk vissza a fogadásunkra. Zsidó deportálás. Ezt jól kitaláltam, ott annyi embertelenséget sikerül összehoznom, hogy nem hinném, volnának érveid.

Nem volt jó a sajtód. Ilyesmiket lehetett később olvasni például: Hogy ne legyen rossz, magának Istennek se szabadna létezni. Szóval szépen bele vagy keverve. Na és a híres-neves családod? Azt is bukta, nem?

ÚR

(rosszkedvűen)

Mentettek embereket. Rávétték a magyarországi pápai nunciust – már nem emlékszem, mire, de az is rendes dolog volt. Aztán egyikőjük itt, a pozsonyi országgyűlésen nem szavazta meg a zsidótörvényt.

LUCIFER

Nem vagy nagyon lelkes, nyilván ismered a sztori végét.

ÚR

Aztán itt van a nagypapa. Ahogy bevonultak a németek '44 márciusában, rögtön letartóztatták, és bebörtönözték Sopronkőhidán. Tisztességes ember volt, a jó oldalon állt. Mit akarsz ennél többet?

LUCIFER

(félre)

Hogy ezt én mennyire bírom, amikor az Úr védekezik!

Ó Seregek ura! Mindenható Úristen!

ÚR

Nálam hízelkedéssel nem mész semmire.

LUCIFER

Na, figyelj akkor ide. A történelmi felelősség nem elvont, személyes. Itt van ez a család. Az derék dolog, ha annak idején derekasan viselkedtek, de hatszázezer embert mégiscsak meggyilkoltak.

ÚR

(halkan)

Tudom.

LUCIFER

Ki vagyok segítve. Ezért valakinek viselni kell a felelősséget. Ez a nagypapa nemcsak gyönge volt, vagy szkeptikusan visszahúzó, hanem ő volt az is, aki eltűrte a holokauszt gyilkosságait.

ÚR

Megtett mindent.

LUCIFER

Lehet, lehet, hogy mentette a zsidókat, és embereinek jó grófja volt, de valahogy mégiscsak hiba csúszott a számításba, nem?! Egy olyan hatszázezres hiba becsúszott, nem?!

ÚR

Senki nem ugorhatja át a saját árnyékát.

LUCIFER

Ez akkor is szájalmas érv, ha az állítás igaz. Rendben, *nem* várható el az árnyékugrálás. De nézzük fordítva. Mert evvel a nem-mel *egy időben* ott van az a sok meggyilkolt, megalázott, megbecstelenített... Mind a Te teremtményed! Erről mégiscsak kéne gondolni, mondani valamit a liblingjeidnek. Emberként, keresztényként, magyarként.

Hallgatsz? Igen, mostanában hallgatsz. Persze az emberek hallása is romlik. Másfelől javulnak a hallókészülékek. De ez most nem tartozik ide. Figyelj, öregem. Az baromi jó, hogy *mindent* megtettünk. Fasza.

ÚR

Naaa!

LUCIFER

De ha mindent megtettük, és történt, ami történt, akkor újra kell definiálni a mindent. A „történt, ami történt” tudniillik azt jelenti, hogy míg az egyik család „tette, amit lehetett”, azt is *tette*, hogy más családok tagjai ne számítsanak embernek.

(*csönd*)

Én se tudok mondani semmit, te se tudsz mondani semmit. Suboptimális állapot!

SZOLGÁLÓ

(*vár, hogy valaki megszólaljon*)

Jaj, férfiak. Képtelenek egy normális beszélgetésre. Csak tátognak, mint a potykák. Jelentősen hallgatnak Istenről, hazáról. A családról kevesebbet. (*lapoz*) Nekem meg itt közben véget ért a 2. világháború. Jöttek az oroszok, hozták a békét, vitték az órákat.

ÚR

Olcsó.

SZOLGÁLÓ

A drágábbakat is vitték.

ÚR

No comment.

LUCIFER

Én szeretem az olcsót, a talmit. Igaz, a fényűzést is, ha érted, mire utalok.

ÚR

(*dühösen*) Nem értem, és akkor mi van?

LUCIFER

Rosszul áll a fogadás, mi?! Lesz ez még rosszabb is.

(*sötét*)

Tizennegyedik jelenet

(*Apa-fiú jelenetek*)

GRÓF

(*gyerek; fogja az apja kezét; talán: az apából csak a kéz látszik; vagy: csak egy kézbáb van*)

Az én apámnak van a legszebb keze a világon. A legerősebb keze. Meleg, bele lehet bújni a keze melegébe. Nincs az a tél, amely kifogna rajta. Megvéd engem mindentől. Ha jól belekapaszkodom, én is erős vagyok. Jó apa. Senkinek nincs ilyen jó apja, ezért aztán senkivel el nem cserélném semmi pénzért.

LUCIFER

És ha a pénz mellé egy csúzli is járna?

GRÓF

Akkor se. Hát éppen ő csinált csúzlit nekem.

LUCIFER

És ha a pénz és a csúzli mellé még egy komplett gombfocicsapat is járna?

GRÓF

Melyik csapat?

LUCIFER

Bármelyik. Amit választasz, nagyságos uracska.

ÚR

Távozz tőlünk sátán.

LUCIFER

Jó, jó, megyek már. Megjegyzem, csak a munkámat végzem.

Nem mondanám fairnek a közbeszólásodat. Ha én nem volnék árnyék, te nem lehetnél fény.

ÚR

Fordítva, édesem. Ha én nem volnék fény, te nem lehetnél árnyék.

LUCIFER

Oké, főnök, egyszer neked is lehet igazad.

*

GRÓF

Egyszer titokban láttam apámat sírni. Sosem féltem annyira, mint akkor.

APA

Egyszer titokban láttam apámat sírni. Sosem féltem annyira, mint akkor. Egyszer láttam a fiamat sírni apám temetésén. Engem siratott; kevésszer voltam olyan hálás, mint akkor. Egyszer-egyszer látom magamat sírni. Többnyire nevetséges, néha jó, mint egy nagy lélegzetvétel hajnalban, máskor szinte belefulladások taknyomba-nyálamba.

GRÓF

Ne sírjon, édesapám, majd én sírok maga helyett.

*

LUCIFER

Beh szép. Ez szép, hogy sírsz apád helyett. Méltó és igazságos.

ÚR

Vere dignum et justum est.

LUCIFER

Monológban vagyok, kuss... Szóval szép. És annyira, de annyira emberi. Ezt se a menny, se a pokol nem tudja. De azért, fiacskám, a helyedben elgondolkodnék, miért. Miért sír apád? Mit követett el? Mi nyomja a lelkét? A létezés személytelen súlya? Már bocsánat. Vagy ennél konkrétabb? Én nem állítok semmit. Csak kérdezem. Ahogy mondani szokták, bogarat kívánnék ültetni a füledbe. Nézz a könnyek mögé, fiam.

(félre)

Zene: Csajkovszkij.

*

GRÓF

Most alszom és álmodok, vagy ébren vagyok? Mind egy. Ez a jó a színpadon. Nincs különbség költészet és valóság között. Ez amúgy veszélyes. Apám is néha úgy viselkedett, mint egy regényhős. Nem szabad. Ez más, mint játszani. Játszani nemcsak szabad, de kell is.

A háború után rögtön a „nép ellensége besorolást” nyertük el, utcahosszal megelőzve a szóba jöhető vetélytársakat. Anyám sírt, hogy ez reménytelen. Apám majdnem nevetve válaszolta: diktatúrában a remény a legveszélyesebb. A remény tesz kiszolgáltatottá.

1951-ben Budapestről, az ún. kitelepítés során egy észak-magyarországi faluba zsuppoltak minket. Majdnem Szlovákia! Egy szobában voltunk mindnyájan,

50×50 lépés az első totyogós lépéseimmel. Kis ingások, tántorodások, mintha részeg volnék.

(csönd)

Noha abból a szobából kizárólag az apám szokott volt részeg lenni.

LUCIFER

(súgja) Én adtam a poharat a kezébe. Valahogy ki kell bírni, nem?

GRÓF

Ha keveset ivott, ő utánozta a legélethűbben a szarvasbögést. Régebben volt birtok, volt, volt szarvasbögés. Ebből maradt ez. Tessék, apám.

(Apa négykézláb; valami szájalmasan vékony hangot ad ki)

Hallják?

Ez volt a csoda maga, kimentem a kertbe, tenyerét a szájához öblösítette, és erősen, diadalmasan felbögött. Apánk, a hatalmas és dicsőséges állat. El is bújtam a kertben, hogy ne ijesszem el. A szarvas igen érzékeny élőlény.

(lassan, mintha puskát emelne rá)

Lőhetek magára, édesapám?

(közben Apa föláll, leporolja a nadrágját, leül egy székre; már megint rendezek, elnézést; szóval vagy feláll, vagy nem, vagy ül kényelmesen, vagy nem – és egyáltalán)

(félre)

Apánk hallgat, nem bög, nem barcog, nem rigyet.

Lelőhetem magát?

APA

Ne. Azt talán ne. Ne lőj le. Talán ne lőj le.

(súlyos csönd, majd váratlanul társalgási hangnemben)

Kérlek szépen, egyszer apám nagy vadászatot rendezett. Horthy is jelen volt, vadászatra meghívta, de a kastélyba nem, vadászatra igen, kastélyba nem.

HERCEG

Sok jó puskás...

APA

Sok jó puskás, ahogy ő mondta, egyebek közt az öreg Fülöp herceg. Apróvadra. De volt köztük egy nagyszájú civil is, aki folyton hencegett, hogy micsoda vadászkalandjai voltak, és hány mennyi gácsért lőtt már. Apám ez nagyon bosszantotta. Fülöp herceghez fordult.

HERCEG

Felség, elmesélném egy vadászkalandomat a Kárpátokban. Medvére mentem. Egy szakadék fölött híd gya-

nánt egy vén, kidőlt fenyő szolgált. Mennék át, pár lépés, amidőn döbbenet látom, hogy egy óriás medve lép ki szemközt a bozótból, és megindul a fatörzsön felém... megfordulok... mit látok?... hát a másik végén is egy medve, egy még hatalmasabb!

APA

A hencegő álvadász, ki magyarul se tudott rendesen, szinte remegve, izgatottan, leizzadva kérdezte: És mi történt azután neked? Apám a szokott egykedvűséggel válaszolt.

HERCEG

Mi történt volna. Semmi sem történt. Fölfaltak a medvék.

LUCIFER

(a Grófhhoz lép, suttog)

Mindenkit fölfalnak a medvék. Apádat is fölfalták.

GRÓF

Nem! Őt nem.

(sötét)

Tizenötödik jelenet

(álomszerű török környezet, üres trón, Gróf mint gyermek nézi ezt a csodát; Apa megy föl a főhelyre, ne feledjék: micisapkában)

APA

Szelám alejküm.

LUCIFER

(mint ceremóniamester, félre Gróf felé)

Bízd rám, majd én szövöm álmodat...

Ki vagy te, ismeretlen, hogy merészséged ily merész?

Te vagy tán itten a kádi? Döntnöke jónak s rossznak?

APA

(mutatja) Följebb.

LUCIFER

Tán volnál a kerület handzsárbégje?

APA

(derős egykedvűséggel) Följebb, följebb.

LUCIFER

Hát micsoda akkor? Tán a vezír?

APA

Följebb.

LUCIFER

Szégventelen, állítod, te volnál a fényességes szultán?

APA

Följebb.

LUCIFER

Kutya, mit merészelsz, Allahnak mondanád magad?

APA

Följebb, még följebb.

LUCIFER

(megjátszott meglepődéssel)

De hát följebb már nincs senki és semmi.

APA

(elégedetten bólint)

Igen, az volnék én.

(csönd)

LUCIFER

Érted a legnagyobb és a semmi kapcsolatát? Legnagyobb egyfelől, semmi és senki másfelől. Érted?

GRÓF

Nem. Nem értem.

LUCIFER

Akkor figyelj. Egyébként unlak. Ott vannak az iratok, elolvashatod. De ezt még megmutatom.

(átöltözik gyorsan Ávósna, helyet cserél Apával, felül a trónra, rabszolgák legyeznek; Apának mondja)

Nem kell félni, öregem. Beszélni kell. Mit láttál, mit hallottál. A proletárdiktatúra nem mézeskalács. Mézes puszelli. *(félre)* Még csak nem is sztrapacska. – Láttad, tudunk másképp is beszélni. De nem akarunk. Tudni akarjuk, mit gondolnak a barátaid. Az ismerőseid, a munkatársaid, a rokonaid. Mit beszélnek a villamoson és mit a stadionokban. Mit beszélnek melletted a piszoárban. A farka közelében őszintébb az ember. Tudni akarjuk, milyen a hangulat a kuruc táborban, és milyen a munkások közt. Benned bíznak, a neved a biztosíték. Érted? *(csönd)* Érted? *(csönd)* Nem kérek még egyszer.

APA

Értem.

(sötét)

Tizenhatodik jelenet

LUCIFER

Dobjunk be az anyát, úgyis kicsit anyakomplexusos.

ELSŐ SZERETŐ

(mint anya)

Túl merész vagy, kicsikém. *(Gróf vállat von)* Vedd számitásba, hogy hol élsz. Itt, kicsikém, itt. Beletörödni, átmenteni, elfogadni, engedelmesnek lenni. Ne hallgass senkire, anyádra hallgass, húzd meg magad, görbülj, cipekedj, tedd, amit lehet, amit engednek, ha kérdezősködnek, hallgass, ha faggatnak, valljál, valljál be mindent, de élő személyre ne vallj, haragosra ne vallj, de valld be, hogy de Gaulle-nak kémkedtél Károly király javára, majd hitszegő módon ellene, valld be, fiam, hogy te vagy Rosa Luxemburg, és hogy egy elkeseredett pillanatodban te írtad a Szeptember végéért, mondhatod bármit, de tévedsz, ha azt hiszed, ez vicc, sose fogod tudni, mikor viccelnek, sose, ezeknek más agyuk van, ezért ne járkálj csak így ebben az országban, ne hidd, hogy a tiéd, hát láthatod, hogy kié, köszönj neki, kincsem, előre, mindegyiknek köszönj előre... ha kell, sírjál, tömjék tele magukat a könnyeinkkel meg a némasággal, zabáljanak csak két pofára, hogy ne jusson eszükbe semmi, csak dögöljenek tele hassal a napon, addig is nyugalom van. Addig is van egy kis nyugalom. Ez a legtöbb. Ez, amikor leáll egy kis időre ez a... ezek a kommunisták.

Vigyázz magadra, kisfiam, én nem fogok tudni vigyázni rád.

(csönd)

És vigyázz apádra. Én próbáltam, nem tudtam.

(sötét)

Tizenhetedik jelenet

(Apa és fia (Gróf) állnak egymással szemben, némán, nem tudnak mit mondani egymásnak, noha akarnának)

LUCIFER

(félre)

Hol vagyok én, kérdelem, megfizetve? Most már mások szövegét is nekem kell mondanom. Jó, tudom, a fülbesúgás az én műfajom... Kis titkos irányítások hátulról. *(még halkabban)* A szabad akaratról is megvan a véleményem. Na, dolgozzunk.

(a továbbiakban hol az Apa, hol a Gróf mögé vagy mellé ugrik – vagy esetleg a két egymásnak fordított, beszélő kézfejjel jelzi csak mindezt –, és ő mondja, akár utánozva is őket, a következő párbeszédet)

Ti csak tátoztatok, bazmeg. Ez az apa-fíú cucc...! Ennél merevebbet... hogy ezt hogy sikerült kitalálnia! *(félfelé, mintegy az Úr fele mutogat)*

„GRÓF”

Te nem haltál meg?

„APA”

Neked nem. Neked soha.

LUCIFER

(félre)

Ez is milyen szép gondolat. Hogy az apa örökké él a fiúban. És még nekem szinonimám a Gonosz...

„GRÓF”

Akkor most megbeszélhetnénk azt, amit sose beszélünk meg.

„APA”

(hidegen) Mit? Mit akarsz megbeszélni?

„GRÓF”

Ha élnél, apám, meg kellene ölnöm téged. *(csönd)* Vagy most kezdődne a megbocsátás lassú, hosszú, nehéz processzusa. Az áruló megmentése. Az lenne az életem.

„APA”

Ha megengedném. Nem biztos, hogy az áruló gyönge is. Hogy gyámolításra vár. *(csönd)* Arról nem is beszélve, hogy én is megölhetnék téged.

(vége a „bábozásnak”, valóságosan (?) egymásnak ugranak)

GRÓF

Maga?! Maga öl meg engem? Mire föl? Maga?! Aki folyamatosan jelentett a török portának? Forgách uram felvidéki truppjának minden lépéséről tudtak... Hány élet ment így tönkre...!

LUCIFER

(félre)

Mi ez a stilizált latybatty? Milyen 17. század? 1957 és 1980 közt írtam vele jelentéseket a belügynek. Okosan megvártam, amíg magára marad, a magányos ember a legkiszolgáltatottabb. És akkor jövök én! *(vigyorog)*
(csönd)

GRÓF

(elérzékenyülve)

Mindent megadnék neked, amit életemben nem tudtam megadni.

APA

(hidegen)

Mit tudsz te nekem adni? Ugyan.

GRÓF

Én akkor most mit csináljak?

APA

Nem érdekel, mit csinálsz. Bármit csinálsz, te mindig gyerek maradsz, és én mindig az apád. *(csönd)* Bármit, érted?! És mindig, érted?!

GRÓF

Bármit?! Igen?! De hát mért beszél így édesapám?! Mit vétettem?

APA

Azt neked kell tudnod, mit vétettél.
(visszamerevednek bábbá)

ÚR

Most ez most micsoda most? Mit kavarsz itt, Lucifer? Most akkor a fiú a vétkes? Hogy lesz ebből katarzisz?

LUCIFER

Nicht mein Kaffee. A katarzisz a te bizniszed. Én csak mutatom a dolgokat, színéről, visszajáról. A giccs a te műfajod.

ÚR

Érzések és pofonok különbözők. De gustibus non est disputandum.

LUCIFER

Nix dajcs.

(sötét)

Tizennyolcadik jelenet

SZOLGÁLÓ

Urak, megfeledeztünk a harmadik akasztásról. Van bitónk, van kötelünk, van kedvünk hozzá, de hol az akasztandó?

LUCIFER

Mindenütt, kedvesem, mindenütt. A nézőtéren, a színpadon...

ÚR

Tudom, és persze Magyarországon, Szlovákiában és Ausztriában. Micsoda szánalmas cinizmus.

LUCIFER

Várjuk ki a végét. Ne feledd, színe és fonákja.

SZOLGÁLÓ

Hagyják már abba. Mint két gyerek! Ki hallott már ilyet. Szóval: az első a hazát siratta, a második az ideákat. Hiányzik a harmadik. Három a magyar igazság – szlovák színházban is! Ez a harmadik mit sirat? Sajat magát? Hát annyi kötel nincs... Az meg nincs rendben, hogy csak a páholy... Nem, a harmadik azt siratja, hogy nincs mit siratnia. Ez a legszomorúbb sírás. Sírsz, mert nem tudsz sírni.

Gyertek csak, libuskáim. Jönni, nem beszélni. Senki-nak nincs szövege! Csak a jövő van. Szépen mindenki a saját köteléhez.

(akiket hív: Lucifer, Herceg, Apa, Gróf, mormogják: Dösövő, Dösövő...)

LUCIFER

De ez nem igazságos, én... én...

SZOLGÁLÓ

Kuss.

LUCIFER

És nők mért nincsenek? Mintha azokban mindig megmaradna a hit...

SZOLGÁLÓ

Kuss.

LUCIFER

Akkor már csak egyet...

SZOLGÁLÓ

Kuss.

LUCIFER

(az Úrra mutat)

Ő mért nem?

(csönd)

SZOLGÁLÓ

Nem mertem.

(az akasztottak lógnak, Szolgálo finoman meglöki az egyiket)

Ezek is szépen himbálóznak.

LUCIFER

(félre) Elég jól áll a fogadásom.

(sötét)

Tizenkilencedik jelenet

LUCIFER

(öltözik át Ügyvéddé)

Mennyi meló. Pedig a lustaság a legszebb erény. Sokkal többet dolgozom ezért a... legyen... ezért a *teremtett* világért, mint az, aki magát Teremtőnek hívja. Ne nézzél, rólad beszélek, igen!

Csak az elmúlt két órában hányszor öltöztem át!

(Grófnak, aki ébredezik; vagyis eddig végig aludt?)

Tiszteletem a jó reggelt, hogy úgy mondjam, kegyelmes uram. Nos, készen állunk a harcra. Átvenni az örökséget, a múltat, a gyökereket... A satöbbit, különösen erre a szép kastélyra tekintettel... Na ja, de facto egy romhalmaz... Valami vizsgálat kell persze ide, de az lezsírozható, kérem szépen, kis szlovák hitel, kis magyar hitel, fizessen az EU, ha már annyira fontos neki ez a kibaszott, már bocsánat az elnézésért, ez az Európa. Nos tehát a kastélykérdés...

GRÓF

A kastélykérdés bagatell kérdés.

ÜGYVÉD

Na de kérem! És azok a fényes termek?! A csillogó parkett?! A falig érő tükrök és a sziporkázó csillárok?

GRÓF

A kastély nem számít.

ÜGYVÉD

Hát akkor mi számít, ha az nem?

GRÓF

Amit a kastély jelent, az számít. A múlt, a hagyomány.

ÜGYVÉD

Na, hagyjuk ezt a rizsát, uram. Mindannyian a piacról élünk. Mindenki lépik egyet, nekem is jó, neked is jó. Értjük egymást.

GRÓF

Nem értjük egymást.

(csönd)

ÜGYVÉD

(Luciferként, az Úrhoz mintegy)

Ez a te műved? Te barmoltál ebbe bele? Hallgatsz? Ez a legújabb. Azt hiszed, a válasz hiánya is válasz. De a hiányból én dolgozom. Fölhívom a figyelmedet, hogy egyre többször plagizálsz engem. Ez egyikünk hírének se tesz jót.

ÚR

Engem nem érdekel a jó hírem.

LUCIFER

Nem a túrót. Mindenkit érdekel.

ÚR

Én nem avatkoztam bele semmibe. Azok az idők már elmúltak. *(csönd)* Egyébként szerintem is kár lenne így ebek harmincadjára hagyni ezt a kastélyt. Nem a grófok miatt, hanem a kövek miatt. Az idő miatt.

LUCIFER

Te ne beszélj az időről, jó?

ÚR

Ebben igazad van... Kezdjétek újra a jelenetet.

(sötét)

Huszedik jelenet

ÜGYVÉD

(félre) Még szerencse, hogy nem kell újra öltöznöm. Nem jól áll a fogadás szénája. Az állam nem, de a képzavar én vagyok... Furcsa szerzet az ember. Mindig meg tud lepni. Egyszerre nagy és kicsiny. Én a vereségben utazom, szeretem látni a vereséget. Az Úr a győzelmet nyomatja, az az ő műfaja. De az ember egyik se. A vereséget néha győzelemre fordítja, a diadalát zokogásba fojtja. A szenvedés legyűri, elbukik, és bukásából megerősödve tér vissza. De ez se mindig! *(vállat von)* Lehet, hogy véglegesen nem legyőzhető... Mindazonáltal szórakoztató a szenvedése... Milyen bölcs leszek így a darab végére! *Cool* ez a teremtés. Király.

Kegyelmes úr. Jó reggelt. Ébredés. Szép kastély. Szlovák hitel, kibaszott Európa. Értjük egymást.

GRÓF

Értjük. De ne povedáljon már annyit... Ott az a malterosláda. Épülünk-szépülünk. Ne kérdezz, keverje. Malteros még ilyen jó órabért nem kapott, mint maga.

(csönd; az eddig bábmerevségű Apa megmozdul)

Apám. Ha kivételesen figyelne rám. Akkor itt most mégis volna egy rituális gyilkosság. Mert másképp... másképp én mit csináljak? *(majdnem sírva fakad)*

APA

Nem érdekel, mit csinálsz. Bármit csinálsz, te mindig gyerek maradsz, és én mindig az apád. Bármit, érted?!

GRÓF

Bármit?! Igen?! Tényleg bármit?! De hát mért beszél így édesapám?! Mit vétettem?

(odaugrik, kést ránt, ledöfi, ölelkezve tartják egymást)

APA

(döltében megsimogatja a fiát, szeretettel mondja)

Azt te tudod, mit vétettél, kisleányom.

(mintha mindketten meghaltak volna)

(csönd)

ÚR

Ügyvéd úr, ne hagyja abba a kavargatást...

LUCIFER

Mi atyánk, ki vagy a mennyekben!

ÚR

Megkérhetnék, hogy fogod be pofád? Nem lehet ironikusan imádkozni. Azt hiszed, nem értem, hogy amikor igent mondasz, az így nemet jelent?

LUCIFER

Igen, főnök.

ÚR

Ne hagyj abba... Oda lesz bekeverve az ősök vére, a múlt, ez az egész emberi lom. Ismered a Kőműves Kelemenné balladáját? Magyar ballada... Hogy bele kellett a falba keverni a feleség vérért, csak akkor nem dőlt össze.

Ez olyan, mint itt a Pápai nevű maffiózó betonja.

(csönd)

Evvel is megvolnánk.

(csönd)

Ezt a huszadik századot, ezt valahogy elcsesztem.

(kis csönd)

Lucifer! Mindenségemben működjél tovább... De bűnhődésed végtelen leend szünetlen látva, hogy mit rontani vágyol, szép és nemesnek új csírája lesz.

(csönd)

Ügyelő. Kéretem Janis Joplin névre hallgató teremtményemet.

(megszólal a Mercedes Benz)

Hallgatlak, lányom.

(Joplin énekel)

Meglesz, lányom. Minden, amit kérsz. A nevetést kérem még egyszer.

(Joplin-nevetés)

Rémült és vidám. Ez az ember. *(újra Joplin; Úr a közönséghez)* Tud itt valaki énekelni? ■ ■ ■

F Ü G G Ö N Y

■ **Esterházy Péter** (1950): író. Legutóbb megjelent kötete: *Egyszerű történet vessző száz oldal – a Márk-változat* (Magvető, 2014). A most közölt darab a Szlovák Nemzeti Színház fölkerésére készült. A bemutatót novemberre tervezik.

Esterházy Péter budai otthonában felolvassa *Mercedes Benz* c. darabjának első változatát, 2015. február 9. (Szigeti László felvételei)

Esterházy és az összes magyar

Esterházy az összes magyart beszéli. Külön-külön is, de legfőképp egyszerre. A létező magyarokat, a (már) nem létezőket és a kitaláltakat is.

A mondat mögé nem csak egyszer kell odaállni, hanem sokszor, és lehetőleg – történetileg. Vagy másképp (vorticista módszer): örvényt nyitni, megengedni az örvényt, hogy ha akar, szippantson be és fúrjon a mélybe, majd tehetetlenül vessen ki. Ez normál esetben a költői képekre vonatkoztatva működik igazán jól.

Megint másképp (újgörög módszer): a nem létező (vagy mindenben létező?), minden körülmény közt (lét, nem lét ide-oda) folytonosan termő bolond gránátalmafa működési elve szerint, ahogy Odisszeasz Elitisz, a Nobel-díjas görög költő írta le a görög nyelvet magát. Vagy legalábbis szerintem a görög nyelvet írja le: ezt a sokféleképp nekirugaszkodott növényt, melynek a gyökere még katharszisz, a rügybúbjá pedig tisztító, és megvan köztük a tisztességes, szerves logikai kapcsolat. Minden porcika elvezet a testhez, de ez a test mindenre képes: „végtől végig tapogatja recsegő csigolyáit a napnak [NB! Nem az égitestnek – beszúrás Cs. Z.] / miközben dunnyog az gyönyörében” – írja Képes Géza. Hát, én ezt a dunnyogást az én görög–olasz kiadásomban (Róma, Donzelli, 2011) nem találtam. Az olasz fordításban sem. Dunnyog, hát dunnyog, ez egy magyar dunnyogás. Jelentem: a fa (a vers) a miénk. Egy görög soha nem fogja „megtudni ezeknek a soroknak az idióta szépségét” (Vö. *Egyszerű történet, a kardozós változat*, 126.). És az az szóval űzött játékát végképp, mely egyszerre vezet az intarzia retorikai útvesztőibe és egy lehetséges archaikumba. Hát igen, ha egy újgörög szó lombozatát megpiszkáljuk, könnyen Bizáncban találjuk magunkat, vagy (agresszívabb lombozatpiszka után) akár egyenesen Homérosz asztalánál, ahol köztudomásúlag csak úgy söprődnek le a morzsák. Persze, erre mondjuk, hogy három, ez nem egy, hanem három: ógörög, bizánci görög, újgörög. Pedig egy.

Elképzelhető azért magyarabb metaforaváltozat is: a bolond (legyen hungarikum!) fehér akác, mely – és ez is a keserű akácmézes igazsághoz tartozik – csak akácnak hazudja magát, elég a latin nevére nézni: *Robinia pseudoacacia*. Szóval: itt ez a viharvert magyar akác, melynek komoly gyökérzete van. „A regényidő egy közönséges tavaszi délutánján, amikor már az Ipoly menti szegény magyar akácok zöldelni kezdtek...” (Vö. *Egyszerű történet, a kardozós változat*, 45.) Nos, ebben az akácok kezdetben, illetve ebben a regényidőben, tavaszban, délutánban minden ott lesz, amit eddig (az írás idejéig) az akácról, a regényidőről, tavaszról, délutánról csak tudni lehet, vagy el tudunk képzelni.

Persze, a nyelv, ha már a (ki)választott és domesztikált vegetatív metaforánál maradunk, létrehozza ugyan a fát (akác), de önmagán belül összenövéseket, anomáliákat, göcsöket és csomókat is kialakít. Pl. üssük fel találmra a görög szótárt (ha már így belekeveredtünk a görög ügyekbe): thítisz: első jelentése pl. áldozópap, a második hóhér. (Lapozás: nocsak, külön szó van a török csendőrre.) Pónosz: a fájdalomtól el lehet jutni az egyszerűségig, és ki se mozdulunk a szóból. (A hóhér egyszerűségig?)

De hát ott a régi magyar 'csillag' jelentésű húgy: „Idvez légy tengernek húgya”, Festic-kódex, értsd: Ave, maris stella. Meg a „mai” húgy. („A katonaság és a *hugyozás* elválaszthatatlanok.”, Esterházy-kódex, értsd: A katonaság és a csillagnézés/csillagozás elválaszthatatlanok.) A nyelvészek óva intenek: lélekben nincs közük egymáshoz, csak testben hasonlatosak. (Egy szótól ne várjunk hosszú távú, harmonikus, testi-lelki kapcsolatot még önmagával sem.) „Csak nem hugyozik a kend szeme?” – kérdezte a szomorú (a statisztikákkal is bizonyíthatóan elszlovákosodó) akácok alatt kilencvenvalahány éves dédapámat dédanyám árnya magyar nyelvjárásban a kisborsai temetőben, amikor kiment a sírjához. Mi mást mondott volna ez a törékeny madárasszony (főként árnyalakban!), ha nem ezt: „Csak nem lábadt könnybe, Lajosom, a te csillagszemed?” Lajosnak, a falu (plusz-mínusz) adekvát szépasszonyai is tudták, tényleg csillagszeme volt.

A fordító/az olvasó rendszeresen csillagokat lát. Stellákat és sztárokat is. Sőt: időnként astrákat. (Néha meg vizelni kezd a csillagszeme, pl.: *Javított kiadás*, 174–175, római rész.)

Minden fordító/olvasó ismeri (szeretné ismerni), és valljuk be, élvezi ezeket a csapdákat. Azt már nem mindig szereti vizont, ha pl. a cseh esszéíró nem adja meg az Esterházy-idézet pontos helyét, vagy olyan helyet ad meg, mely a mű cseh (vagy szlovák, görög stb.) fordításában szerepel (ami, persze, nincs kéznél). A nemszeretés mindig természetesen az időszükére vonatkozik: mert Esterházy-mondatot keresgélni mindig jó, és jó ürügy élvező olvasásra, komoly szakmai (filológusi) tevékenységre, s olykor eltart bevallani, hogy már réges-régen megtaláltuk. („Vidd le a szemetet, drágám.” „Most nem lehet, egy Esterházy-mondatot keresek!” „Lefektetnéd végre a fiadat?” Meg se hallom.) Ha meg vészhelyzet van, ott a világháló (a legbolondabb gránátalmafa és a legagresszívabb akác), gondolom én. Egyszerűen magyarra fordítom, Esterházy-stílusban, aztán csak meglesz. Minden latinus ismeri azt a mámorító érzést, amikor stilisztikaórán végre-valahára elveszti egyetlen egyéniségét, megtagadja önmagát (boldogan!), és a magyar szöveget latinra konvertálva eltalálja Cicerót vagy Livium. Amikor az ő latin mondata végre nem ügyetlen-magáé, hanem másé lesz. Azé, akié mindig is lenni akart, ha már latin. (A holt nyelvek tanulásában rejlő nyilvánvaló nekrofilia most nem térek ki.) Mert fondorlatosak ám a latin stilisztikai gyakorlatok: magyarra fordítanak, (ó, boldog anyaország, szomorú akácok, nekem speciel szlovákra vagy csehre) transzformálnak egy kis Cicerót, Sallustium vagy Tacitust (jaj!), aztán őket kell minél tökéletesebben visszanyerni, visszacsinálni. Sic itur ad astra (nocsak, megint valami csillag).

És vajon, kérdezem, klasszikus latin szemmel, tudunk-e (tudok-e) eléggé magyarul? Nyerjük tehát vissza (alkalmazva ezt az ősi módszert) Esterházyt ebből a mondatból (idézi Martin C. Putna):

„Pána boha prifariť do času (priklincovať) je otázne, isté však je, že mal veľkého, čierného kocúra.”

Fussunk neki:

„Az Úristent odacsatolni az időhöz (odaszögezni) problémás, az viszont bizonyos, hogy volt egy nagy, fekete kandúrja.”

A „prifariť” szó telitalálata: első jelentése egyházpolitikai töltetű, egy templommal nem rendelkező falu templomos faluhoz való csatolását jelenti. Zseniális lehet a fordító. Itt biztosan lesz valami mutató. Magyarul tőlem némi csatolásnál többre nem igen futja (vö. kisebbségi sors). A „je otázne” szó szerint: kérdéses. Lehetetlen, hogy ez legyen a magyarban. A szlovákban megint jó az „isté však je” (ugyanakkor biztos, hogy) szembeállítás. A fekete macska is gyanús. (Ó, ha sejteném!)

És most lássuk Mercurius (a szerencsés rátalálás istenének) beavatkozása után a helyes megoldást:

„Bajos az Úristent időhöz kötni (szögezni), mindenestre volt neki egy nagy, fekete bakmacskája.”

A stilisztikatanár üvölteni szeretne, de mérsékeli magát, és hidegvérrel valami ilyesmit mond: „Hát..., ez még nincs igazán magyarul..., még gyakorolnia kell. Egy elsősé, másodikosnál ez még elmegy, no de... Ön még nem elég Esterházy.” A tanár megsemmisítő pillantásában szinte egy karrier roppan össze. Esterházyhoz képest sosem tudunk eléggé magyarul, Ciceróhoz, Tacitushoz képest latinul. (Átlátszó és velejéig gonosz „mentség”: egy-egy szlovákiai magyar szerzőt minden bizonnyal egész jól eltalálnánk, de ők valamiért nem nagyon szerepelnek a stilisztikakönyvekben.)

Bakmacska! Hát persze, ezt már Csokonai Lili is tudta („mint böhöm *indignált bakmacska trónol vala foszforeszkáló zöd lidérc-szemekkel az éjjeli szekrényen*” – *Tizenhét hatytűk*, 38.). „Minden a miénk, ami itt van Bethlen Miklóstól a fröccsöntőig, Bornemisza Péterőtől a lépcsőházban tanyázó denevérekig, Szent Istvántól a kusza, cirkalmas, rohadt hazugságainkig.” (*A kitömött hattyú*, 53.) Irigylem ezt az otthonosságot, könyvben, írásban, éjjeliszekrényen, ott, ahol az Úristen a bakmacskáját tartja.

De az otthonosság Esterházynál is gyanús: nagyon akarja a másét, otthonra akarja a másét („Fiacskám, az oviból nem hordjuk haza a játékokat!”) „Utolsó lehettemmel is *intertextuális leszek*, gondolom.” (Javított kiadás, 15.) Komolyan gondolja. Csakhogy amit ő hazavisz, az nem a vitrinbe kerül, az beépül az otthonosságba. Az intertextualitás nála nem protézis, hanem (újra)növesztett, bónusz fog(sor), segít megrágni a témát, nem lehet több sós vízbe (sós kútba, kerék alá) tenni, onnan is kivenni.

A különösen gonosz költő, John Horder egyik versében azt írja (angolul, persze, én most hevenyészetten szemezgetek belőle), minden író tulajdonképpen masszőr. És aztán jön a lista: nemcsak „Shakespeare kétségtelen tehetségére” utal, „ahogy fiatal emberek farpofáit dögönyözi”, Jane Austen „szaktudására a reflexek tanában”, a térdficamok szakemberére, Cervantesre vagy George Herbertre, aki főként „Krisztus nyakának és vállának masszírozásában” volt eredményes, hanem T. S. Eliotra is, aki csak a bőrkötéses könyveket masszírozta valódi testek helyett. Esterházy is szereti (az olykor metaforikus) írónumerációkat, a lista mámorát, pl.: „MM is változtatott a magyar mondaton. Nem szelídítette meg, mint a zseniálisan plump Mikszáth, nem bontotta ki, mint Krúdy, nem nyeste meg, mint Kosztolányi, ennyi tér már nincs. Húzott rajta egy kicsit. (...) Valamit matatott ott belül a molekulák közt, amitől telítődött energiával a mondat.” (*A szabadság nehéz mámore*, 79.). Vagy: „Kosztolányi pontosabban tud magyarul, Krúdy varázsosabb, Csáth merészebb, Babits mélyebb, de Móricz tud a legtermészetesebben magyarul.” (*A kitömött hattyú*, 275.) Vagy: „...mert természetesen tanulnunk van kitől, nekem, mondjuk, hogy mi a mondat, azt Ottliktól, szavakat Mándytól, hogy a nem-szó is szó, a szó elhagyása is szó, azt Mészölytől, hogy mi a fény, azt Vasaditól, hogy mi a szenvedés, azt Kornistól, ezt Tandoritól, azt Szöcs Gézától, Tolnai Ottótól, Nádastól vagy Bodor Ádámtól meg Balassától...” (*A kitömött hattyú*, 44.)

De most vissza a Horder-féle metaforarendszerhez: milyen masszőr Esterházy? Nos, a modernek közül talán ő az, aki a legeredményesebben masszírozta szét a maga történeti, jelentéskonstruáló játékaiba görcsölt magyar nyelvet ezen az ezeréves testen. ■ ■ ■

Csehly Zoltán (1973): költő, műfordító, irodalomtörténész. Legutóbbi kötetei a Kalligramnál: *Nincs hova visszamennem* (versek, 2013), *Szodoma és környéke* (tanulmányok, 2013), *Petronius Arbiter: Satyricon* (műfordítás, 2014)

Eurüdiké és az unokák

„... az öregség árnyéka vetül rá, nem is árnyék,
köd, nyirkos, szitáló köd, nyálkás, súlyos szürkeség..”
(Esterházy Péter: *Semmi művészet*)

Eurüdiké nem tudta leírni a nevét,
s csak néha sikerült kimondania tisztán
egy-egy szótagot. Roncs volt már,
pedig lett volna még mit mesélnie.
Mire visszahozták mégis, sokadik próbálkozás után,
ott nyüzsögtek már az unokák.
Bűz, rikácsolás és dermesztő közöny most múlni kezdett,
csak a hangok nem találták régi helyüket.
Inkább sült nekik, kalácsot, buktát, édes fánkokat,
s Kerberosz kedvencét, a tejjel locsolt mézes süteményt.
Ha meglódult a zacskó a kezében,
s a gyerekek orrára kiült a porcukor,
fehér foltokban mintha oszlott volna a homály,
a nyálkás, súlyos szürkeség.
Ezek csacsogtak helyette is, visítva rugdosták egymást
a konyhaasztal alatt, s mintha kígyómódra tekert
hajtincseik is sziszegtek volna már egymás felé.
Szétválasztani? Nem kellett sok szó, inkább mozdulat,
az nem sorvadt el még az agyban, az még működött:
néhány bizonytalan hangfoszlány mellé többnyire elég
egy-egy erőteljes, egy-egy valódinak ható rándítás.

Eurüdiké a homokozóban

A régi szőnyeggel letakart homokozóban
nyüzsögnek a hangyák.

Nyugodtan belógathatja a lábát,
a szikkadt, ráncos bőrön nem érez már
csiklandást, csípést, futkosást.

Mennek a maguk útján,
vannak nyomtalan ösvényeik,
átvágnak rajta, mintha ott se lenne.
Mezítláb szaladgálnak a gyerekek,
talpukon a fű, a föld, a por
tapintható, kézzel morzsolható.

Visítanak, jóleső rettegéssel,
aztán pohárba merik egy kislapáttal
a láthatatlan lábakkal kalimpáló,
napsütötte, mozgó homokszemeket.

Remek játék a homokkal takart múmialáb:
a csont kitapintható, s ha megnedvesíted,
a felső réteg szépen rátapad.

A mellkas már nem olyan jó,
a bordák között lepereg a homok,
s mire az egész üreg megtelik,
a homokszív, a homoktüdő,
el is unják a lapátolást.

■ **Polgár Anikó** (1975): költő, műfordító, irodalomtörténész.
Legutóbbi verskötete: *Régész nő körömcipőben* (Kalligram, 2009)

Esterházy, a TEOLÓGUS

Esterházy, a teológus? Ez a megrögzött tréfamester, ez az ironikus vén róka, ez a posztmodern tankönyvi definícióinak megfelelő „posztmodern”? Már a fiatal tréfamester Esterházy műveiben is volt valami, ami „nem élt” a kötetlen posztmodern játékosság lehetőségével. Kötetről kötetre vált egyre világosabbá, hogy Esterházy Péter életművének más távlatai is vannak – mély vonzódás az európai hagyományhoz, mely elsősorban a katolicizmusban ölt testet és főként egy mélyebb értelmű rendszerbe ágyazva, mely minden emberi küszködésnek értelmet ad. Ez a viszony a műveiben a legkülönfélébb módon jelent meg, közvetlenül viszont sohasem tematizálódott. És mégis: ha a „fiatal” szerzőnél még kételkedhetünk, hogy talán csak valamiféle kötetlen játszadozásról van szó – az „érett” szerző műveit olvasva már szemernyi kétségünk se lehet, hogy valami egészen másról is. Kétségtelenül ez IS „játék”, de komoly játék. A cseh expresszionista Richard Wiener megfogalmazását követve ez a „vérre menő játék” az emberi egzisztencia legmélyebb megnyilvánulása és legkeményebb próbája. A Példabeszédek könyvének szavaival élve ez maga az Isteni Bölcsesség, mely így szól: „Játszadoztam földje kerekességén, és gyönyörködtem az emberekben” (Példabeszédek 8,31).

A szív segédigéiben (1985) a vallásosság és a zaklatottság találkozik az anya halála okán. *Hrabal könyvében* (1990) a cselekmény második szintje a mennyben játszódik, ahol az Úr az angyalokkal társalog – sőt, „ég és föld között” Hraballal is – a teremtés sikerességéről vagy kudarcáról. A kérdés megoldása utalás a teremtés és isteni gondviselés játékos aspektusára: „Az Úristen, más szóval a Jóisten, kedvelte a Perlon harisnyákat (...). Részint a teremtés finomodásának tekintette, részint a női vádlikat – melyeknek szintén örült, semmi nem volt idegen tőle, ami isteni, noha, elnézést a frivol szóért, félállásban a katolikusok istene volt, akik ezt, a női vádlikat, tagadni szokták, ám evvel az Úristen nem értett egyet (...).” *A halacska csodálatos élete* (1991) és az *Egy kékharisnya följegyzéseiből* (1994) című válogatott esszéköteteiben a szerző keserűen siránkozik az egyház felfuvalkodottsága és köldöknéző magatartása miatt a posztkommunista világban, mintha a kommunizmus idejének szenvedéseiből mit sem tanult volna, ugyanakkor a szerző önmagát továbbra is az egyház hívének mondja. *A Harmonia caelestisben* (2000) mintegy az európai nemesség életstílusának egy jellegzetes vonásaként egy premodern, kollektív, „rendi” vallásosság jelenik meg, s az Esterházyak családtörténetének kollázsába ágyazódik. *A Javított kiadást* (2002) viszont már a szó szoros értelmében is teológiai jellegű műnek tarthatjuk. Kiindulási pontja a szeretett apa csődbe ment élete – magva viszont az emberi természetéről, a bűnről, a vétekről és a büntetésről és természetesen Júdásról szóló meditáció. A vi-

tát immár nem az apával folytatja le, hanem közvetve vagy közvetlenül az Istennel (amihez az apafigura korábbi, a *Harmonia caelestis*ből megismert „istenközelsége” váratlan előképül szolgált!). A vita végeredménye nem a hit elvesztése – hanem annak elmélyítése. A kegyetlen felismerés végérvényesen megszabadította a szerző-elbeszélőt a „kispolgári Istenbe” vetett idilli hittől, melyben rengeteg hagyománybeli, kultúrtörténeti és automatizálódott vonás munkált, és ez a valóság megéléséhez vezetett, ahogy az erkölcsi megfertőződés és annak reflexiója is összefügg ember és Isten viszonyával: „Amikor hőbörögnék az Istennel, érthetően fennhézva, hiszen úgy érezhetem, jók a lapjaim (...) akkor tulajdonképpen valami *kispolgári Istent* kívánnék. (...) *A kispolgári Isten varázsló*. A szeretet *himnusa* helyett ezt a giccses sanzocnokát danászva (az angyalok hátát haverkodva veregetve): *Szeressük egymást* gyerekek, a szív a legszebb kincs (...). Isten is szenved tőlünk, avval még nehezebb elszámolnom, mint az apáméval.”

Esterházy két legújabb munkája, az *Egyszerű történet vessző* száz oldal két kötete ugyanezt a tendenciát folytatja. Közösen követik ugyanezt a nyomvonalat, holott mindkét regény más-más műfajú: az első rész, a *Kardozós változat* (2013), ironikus variációja a régi magyar történelemtől szóló kalandregények közkedvelt műfajának, melyeket az európai olvasó is jól ismert Jókai Mórnak, Móricz Zsigmondnak és egy tucat más prózaírónak köszönhetően (akik maguk is más európai prózaírók, főként Walter Scott nyomán haladtak, megalkotva a régebbi európai történelemtől szóló történelmi kalandregény műfajának nem ironikus variációit). Ezzel szemben a második kötet, a *Márk-változat* (2014), egyenesen egy újabb közkedvelt európai műfaj, a bibliai apokrif variánsa, mely a bibliai tárgyat és/vagy a bibliai stílust új tartalmakkal tölti föl (mint pl. Kazantzakisz Akinek meg kell halnia című műve), vagy más korokba helyezi át a bibliai időket (pl. Bulgakov Mester és Margaritája). Esterházy apokrifje az evangéliumi idézetek parafrázisait (kivált a passióéit) más variációkkal szövi egybe – a saját magára, a *Harmonia caelestis*re utaló variációkkal. Hiszen ezt a történetet – a kommunizmus idején vidékre telepített nemesi család történetét, akik igyekeznek ebben a helyzetben is megőrizni saját méltóságukat és hagyományait – már átkozottul jól ismerjük...

S ami a két *Egyszerű történetet* összeköti, az épp a teológia. A szerző egyrészt egy kitárlt történetet mond el a 17. századi Magyarországról, melyen a törökök és Habsburgok osztoznak, másrészt egy fiú (ál)önéletrajzi történetét kapjuk a kommunista Magyarország idejéből. Az egyes „oldalakat” mindkét esetben teológiai fejtegetésekkel kommentálja, melyek egymásra épülnek (és olykor egyenes idézetek) mindkét szöveg vezértengelye mentén.

A fejtegetés gyakran torkollik aforizmába – kihegyezett, gyakran ellentmondásos szentenciákba, melyek a lelki megismerést tömörítik egyik-másik epizódhoz igazodva – annak ellenére és épp azért, mert mindez saját nem tudásunkról szóló tudás: „Bajos az Úristent időhöz kötni (szögezni), mindenestre volt neki egy nagy, fekete bakmacskája.” „A mosolygós Úristen veszélyes.” „Az Úr ateizmusa? érdekes fölvetés (...)” „Nem érzem. Nem érzem, hogy vagyok. Itt jön be az Isten. Mért hiszem, hogy van? Mert hinni akarom, hogy én vagyok.” „Az ima nem van, hanem közeledik.”

Ezek az Esterházy-aforizmak (tudatosan?) az ókeresztény irodalom egyik műfajához köthetők, melyet az „apofthegmata” névvel szokás illetni: az „apofthegmaták” a sivatagi atyák vagy más egyháztanítók szájából származó, hasonlóan kiélezett és paradox kijelentések. Az összehasonlító vallástudomány az „apofthegmatákat” a haszid caddikok kijelentéseihez és a zen koanokhoz szokta hasonlítani. Az „apofthegmaták” a hitvallásokkal ellentétben egy olyan vallási tapasztalatot fejeznek ki, mely az egyértelmű és racionális tanítások rendszerre MÖGÉ hatol, mely a vallásos világképbe integrálja az ellentmondást, a szembenállást, az abszurditást. Az „apofthegmaták” így magukban rejtik a „vére menő játék” aspektusát. A „vére menő játék” motívuma Esterházynál végeredményben ki is mondatik – mégpedig egy gyerekszereplő által, aki a *Kardozós változatban* játszásból misézik, mire apja korholására ezt feleli: „Atyámuram, én nem viccből játszom, de mindenekfölött komolyságból.”

Ez az ellentmondás, szembeállítás és abszurdítás, melyet csakis a „vére menő játék” illeszthet egybe, nemcsak az aforizmaszerű poénokban jelenik meg, hanem az *Egyszerű történet* mindkét variánsának értelmezési alapelve is egyben. Ugyanis mindkét változatban két típusú vallási tapasztalat váltakozik és utal egymásra. Az első az életöröm tapasztalata,

illetve minden örömforrásé, melyhez csak az e világi létben hozzáférhetünk. És valóban, ezek szinte teljes egészében testi örömök – az érzékiek és, ami még ennél is fontosabb, kulinárisak (az isteni Krúdy nyomdokain Esterházy sem veti meg a magyar konyha „spiritualizálását”!). De ezek a gyönyörök a materiális testben élő emberi egzisztenciának szólnak, melyet az Úr ilyen anyagelvűen alkotott meg. A leghatásosabban ezt abban az eszmefuttatásban érhetjük tetten, melyet a *Kardozós változat* egyik szereplője mond el, egy magyar fiú, akit elrabolt a török, ám az boldog a szakács szerepében – hiszen Istent a főzéssel magasztalhatja: „Mégiscsak hittem én az Úristenben (...) másként hogyan élvezhettem volna mindazt a... (...) ...másként az előételek gazdagsága nem töltött volna el derűvel és nyugalommal. ...másként folyton valami rémeset gondoltam volna a világról, a jövőről; én pedig többnyire nem gondoltam semmit. ...másként mért keltem volna föl minden reggel, mért álltam mindennap a tűzhely elé. ...másként mért örültem mindannak, aminek örülni lehet. ...másként nemcsak szerelmeskedés után, hanem alatta és előtte is szomorú (triste) lettem volna. ...másként nem volna semmilyen történet.”

A *Márk-változat*ban ennek a vallási felfogásnak a nagymama világképe felel meg, aki úgy igyekszik beleplántálni unokáiba „Isten történetét” mint a lét legtermészetesebb részét – sőt az emberi egzisztencia egyetlen feltételét. Ezt az unoka-elbeszélő így önti szavakba: „Nem érzem. Nem érzem, hogy vagyok. Itt jön be az Isten. Mért hiszem, hogy van? Mert hinni akarom, hogy én vagyok.” És ez a tapasztalat összhangba kerül a *Kardozós változat*ban a puritán-fájdalmas, a formális-egyházi, a farizeusi-giccses vallástapasztalattal. Maga az Úr nyilatkozza ki: „Folyton a fájdalommal takarózni... Mintha ez volna a teremtés közepe. Ezt hívják, fiam, giccseknek.” Ehhez teszi hozzá egy másik szereplő: „A kenetteljes giccset kivált az Úr utálja.” A fájdalomközpontúság elvetése még nem jelenti a fájdalom elvetését. Ellenkezőleg! A fájdalom, a veszteség, a tragédia és a képtelenség felismerése a vallási tapasztalat másik alaptípusa. A *Kardozós változat* tragikusan és értelmetlenül végződik Magyarország kiszabadításával a történelem kelepccéből (miközben a szerző nem mulasztja el kikacagni, hogy a magyarság mennyire kedvét leli az „édes vereségekben”), illetve az emberi boldogságra irányuló apró kísérletek sem járnak másként. Az okok nem világosak. Isteni előrelátás? Isten játszadozása? Amennyiben játszadozás, nemcsak hogy komoly, hanem vérre menő is. A *Kardozós változat*ban az Úr angyala terpeszben áll Európa fölé, „egyik lába a Boszporusznál (...), a másik a Csallóközben”, és vizsgálatát, illetve fájdalmat oszt, noha „az

utolsó pillanatig nem tudta, hogy mi lesz”. A *Márk-változat* „családi passiókkal” végződik. Csupa tragédia – kívül is, a bolsevik hivatalok szüntelen packázásai miatt, és főként belül – a szülők elválnak, a nagymamát megüti a guta, és csak egy tolókcocsis „élőhalott” marad belőle, az elbeszélő fivére egy gyerekjáték közben meghal. Ügyszólván szemtől szembe mindezekkel a „családi passiókkal” kirajzolódik a könyv egy másik, mélyebb értelmű vonulata is, a szűkebb értelemben vett „apokrif”. A passiórészletek ugyanis első személyben hangzanak el: ENGEM fognak le, köpdösnek meg, korbácsolnak meg és feszítettek meg, VELEM történik mindez, én élem meg a passiót: „Én, Jézus!” Hiszen ha szenvedek – olyan vagyok, mint Ő maga. Esterházy itt egyszerre alkalmazza és forgatja ki a barokk vallásosság egyik alakzatát, mely Bach Máté-passiójából és megszámlálhatatlan mennyiségű barokk irodalmi műből ismert. („Egy barokk szövegből erősebben szól Isten jelenléte. Ez akkor is így van, ha hülyeség.” – a *Kardozós változat*) Bachnál és a barokk szerzőknél az olvasó vagy a hallgató Jézus környezetével azonosul, szenvedése okozóival – és így szól: ÉN vagyok a bűnös, ÉN okoztam bűneimmel Jézus kínhalálát. Két különböző irányból jutunk ugyanoda: az Olvasó, a hallgató, az ember végül azonosul az emberi léttapasztalat teljessége révén Jézussal is.

Tehát a burjánzó testi öröm – mérhetetlen fájdalom is. Az előételek bősége mint a köznap élet liturgiája – a béna nagymama képe is, aki mintha néma lenne, hallható szavak híján folyamatosan az Istenről beszél. A játékos és a kegyelmes Isten – illetve a rémítő és a kérlelhetetlen. Ez Esterházy teológiája.

Esterházy teológiája? Valódi „teológia” ez, vagy csak afféle el-elejtett mondatok a vallásról, melyeket egy író szórt el a műveiben? Vagy a normatív egyházi teológiai elképzelések szintjén csak valamiféle „laikus” megnyilvánulás? Kétségtelen, hogy a szépírókkal kapcsolatban, akik a vallásról írnak, két típusú probléma szokott felmerülni. Vagy vallásos alkotóról van szó, aki úgy dönt, hogy írásaiban készen kapott hitigazságokat szólaltat meg (s ebben az esetben szokás szerint a tehetség, már ha volt neki egyáltalán, e döntés pillanatában el is hagyja őt). Vagy vannak olyan szerzők is, akik érzékelik az egyházi igazságok megcsontosodottságát, és úgy vélik, hogy irodalmi tehetségük följosogítja őket arra, hogy rugalmasabban fogalmazzák újra a hit igazát (miközben szokás szerint csak a poros liberális vallásellenes polémiák egy rugalmasabb verzióját fogalmazzák újra, ez jellemzi a már említett Kazantzakiszt is).

De a modern korban létezik olyan szerzőtípus is, aki képes egybekapcsolni a hitet és az irodalmat anélkül, hogy bármelyik is hiteltelenítené a másikat. Az irodalomtörténet elkülöníti a „katolikus regény” fogalmát, melynek fő tárgya az individuális hős üdve, az üdv, mely a leghihetlenebb utakon botladozik, gyakran a látható egyház útjain kívül vagy épp annak ellenében. Sőt, a „katolikus regény” angol válfaja (G. K. Chesterton, Evelyn Waugh, Graham Greene, David Lodge és kissé másként még J. R. R. Tolkien is) képes az üdvözülési drámát összekombinálni a humorérzékkel és az életörömmel.

Az irodalommal foglalkozó teológus ellentétes szemszögéből nézve Hans Urs von Balthasar *Herrlichkeit* [Dicsőség] című „teológiai esztétikájának” egyik kötetében arról beszél, hogy a teológiatörténetbe a „lényegit” az ókorban és a középkorban a „klerikális stílusok” hozzák be, vagyis az „objektív” teológia, mely az Istenről szóló racionális elképzeléseken alapszik – míg az újkorban a „laikus stílusok” uralkodnak, vagyis a „szubjektív” (de nem szubjektivista!) teológia, mely a szerzők egyéni vallási és lét- (és igen, érzelmi!) tapasztalataiból indul ki, és főként irodalmi művekben nyilvánul meg –, miközben a keresztény teológia másik, „objektív” térfelét is fejleszti. Balthasar a „laikus stílus” példáiként Dantét, Keresztes Szent Jánost, Blaise Pascalt, Vlagyimir Szolovjovot és Charles Péguy-t említi.

Vagyis jogos: Esterházy teológiája! Esterházy Péter nemcsak nagy író, de a 21. század elejének nagy európai teológusa is. Egy olyan korszak teológusa, amikor a hivatalos katolikus teológiát hosszú időn át a „nagy inkvizítor” (aki a teológiai hitigazságok legfőbb őrzője volt) neve fémjelezte, és Ratzinger pápának köszönhetően sikerült eltávolítani minden eredetibb, szabadabb és emberségesebb gondolatot és gondolkodót (Hans Küng és Eugen Drewermann csak két név a kiebrudaltak taborából). Esterházy csalódása a magyar egyház társadalmi alapállását illetően a szabadság beköszönése után számos katolikus hívő csalódása is egyben a „ratzingeresdi” miatt. Lukács evangéliuma így szól: „Ha ezek elhall-

Esterházy Péter, Dunaszerdahely, zsidó temető, 2013. április 13. (Szigeti László felvételei)

gatnak, a kövek fognak kiáltani.” (19,40) Ha a hivatalos egyházi teológusok kénytelenek elhallgatni, vagy banalításokat szajkózni, akkor megszólalnak az írók.

Esterházy teológiája nem hirdet új dogmát vagy új morált. Esterházy „történetteológiája” a „vallásos emberről” mesél, tapasztalatai mélységeiről és ellentmondásosságáról – de arról is, hogy ez a tapasztalat, mely folyamatosan új történelmi realitásokba és új „passiókba” íródik bele, magvát tekintve önazonos. Esterházy a teológiai perszonalizmus hagyományában áll, mely egyike a huszadik század legtermékenyebb eszmeáramlatainak, és egyesíti a katolikus, protestáns és zsidó gondolkodókat. Az ihletők és források között Esterházy *Márk-változatának* jegyzetanyagában szerepelnek a perszonalista gondolkodók és olyan misztikusok is, mint Sören Kierkegaard, Pilinszky János és Simone Weil – ott van Kertész Imre –, illetve a magyar katolikus *Vigília* című folyóirat teológiai cikkei, de ott van Wittgenstein és Nietzsche is. Ezeket Esterházy mint a farizeus félrebeszélés kritikai analízisének forrásait használja, melyek ellaposítják és meghamisítják a vallási tapasztalatot. A vallásos emberről szóló tudósításának magva azonban nem a kritika és a gúny – hanem a hit. A hit, melyről már egyébként a *Hrabal könyvében* is írt: A hit, hogy az emberiség egy gondolatgazdag könyv, melyet az Úristen olvas, noha „szó a szót nem érti – értelem a nyelvben van” (*Hrabal könyve*).

És most ehhez Esterházy valami ilyesmit tehetne hozzá: „Szamár vagy fiam, legyintett az Úr, bár értem, mire célzol.” (*Hrabal könyve*) ■ ■ ■

Cseh Zoltán fordítása

Martin C. Putna (Písek, 1968): cseh irodalomtörténész, esszéíró, a prágai Károly Egyetem professzora. Többek közt a késő antikvitás kultúrájával, a cseh katolikus irodalmi hagyománnyal, illetve a homoszexualitás és a kereszténység kapcsolattörténetével foglalkozik. Monográfiát írt Václav Havelről. Énekesként is bemutatkozott: 2013-ban *A halálról és a jókedvről* (O smrti i vesele) címmel cd-vel együtt kiadott könyvet jelentetett meg, mely barokk és „posztbarokk” énekeket tartalmaz, illetve azok kultúrtörténeti karrierjét, motívumrendszereit taglalja.

KISFASZOM

Esterházy Péter:

Egyszerű történet vessző száz oldal – a Márk-változat

Jóllehet a világ teremtésének senki emberfia nem volt tanúja, a világ teremtésének mind a hat napját részletesen leírták. Leírták, majd újraírták. Különálló műfaj (hexameron) született a világ teremtésének elbeszéléseit kommentáló szövegekből. A kommentár is újraírás, hiszen a lehető legközvetlenebb módon kapcsolódik a meglévő leíráshoz, amelyet akár diametrálisan is megváltoztathat. Az újraírt történet igen gyakran új, teljesen más történetként áll elénk. Ugyanakkor a másságában is megőrzött azonossága miatt „több” lehet, mint az elsőszülött történet. A *Javított kiadás* a *Harmonia caelestis* újraírásaként bokrosabb, szerteágazóbb, mint ha különállón, előzmény nélküliként, párhuzamaitól megfosztva tekintenénk. Nem is lehetne különálló, és az újraírást lényegében felesleges bizonygatni: amott Zöldfikár lován érkezik Édesapám, emitt Csanádi a fedőneve, amott a legszentebb dolgok kimaradnak az emlékezetből, emitt a legszentebb dolgokra nem lehet emlékezni, amott saját szenvedése eltakarja előle a világ szenvedését, emitt eltitkolt szenvedése mutatja meg a világ állapotát. Megjegyezendő: a *Javított...*-at megelőző *Harmonia...* is újraír „eseményeket”. Vannak szálak, amelyek korábbi könyvekből kibontva szövik újra ugyanazt a történetet. A „robertózás”, a *Hahn Hahn grófnő pillantásának* árulásjelenete egészen más színezetet kap a *Harmoniá...*-ban, pontosabban mondva, *színezetet kap*: amott csupán elcsípett mozdulat, emitt viszont fejezetnyi történet...

És még rengeteg hasonló újraírásra bukkanhatunk Esterházynál. De itt van a legfrissebb könyv. Az *Egyszerű történet vessző száz oldal* „kardozós változat”-a után kijött a „Márk-változat”. Az új kötet nem csupán a „változat” alcím miatt tereli a figyelmet az újraírásra. A 35. oldalon az alábbi mondattal: „Vala pedig húsvét, és két nap belemúlván az kovász nélküli pogácsáknak innepibe...” elindul egy konkrét újraírás: Márk evangéliumának (illetve részleteinek) újraírása. Mi módon? Szövegszinten a legegységesebb változtatás az egyes szám első személy használata: maga Jézus meséli el keresztre feszítésének történetét. De mivel Márk ily módon átírt szövege beépül egy másik szövegbe, az újraírás kontextuális összetevőinek következményeként az újraírás tárgya és mikéntje elbizonytalanító többértelműséget kap. Kiderül, a 35. oldalig a Márk-történet készítődik elő, és ez nem csupán a megelőző rész eredendő „linearitása” miatt történik. Az öcs a történet elbeszélője, a báty naplót ír, és az ő naplója volna az a bizonyos Márk-változat. De másféleképpen is variál-

ható: a kitelepített család kényszerlakhelyén egy apró ezüst Jézus függ az öcs ágya fölött, a Kisjézus: akár ő is lehetne ennek az újraírt Márk-történetnek az elbeszélője. Sőt, a nagymama is lehetne a történet újraírója, de legalábbis az újraírás előkészítője – ő az, akinek magyarázatai és értelmezései magyarázhatók és értelmezhetők...

De talán maga az átszabott történet, vagyis a transzponált evangéliumban elmesélt történet a lényeges. Valami történik, pontosabban valami újra megtörténik. És hogy újra megtörténik, azt az újraírása bizonyítja. Bár a bizonyítás távolabbi. A báty első személyben, naplójaként írja a Márk-evangéliumot, amit végül saját halálával teljesít be. De még ez sem igazán lényeges. Mert a kérdés nem az igazságra vonatkozik, a beteljesülésre, vagyis a történet igazságára, hanem arra, hogy kit terhel a báty halála.

Az igazság ebben a kontextusban azt jelenti, hogy teremthető-e olyan helyzet, amelyben az igazság kimondható. Illetve nem kimondható, mert a kimondás megszüntetné igazság voltát, hanem: ami kimondható, milyen viszonyban áll az igazsággal? Tulajdonképpen a legegyszerűbben az kérdezhető, hogy a szöveg teremtette viszonyrendszerből eldönthető-e, igaza van-e az anyának (aki tudja, ki a tettes).

Borges novellája, a *Márk evangéliuma* szintén újraírás, de nem emiatt vagy hasonló címe miatt említendő, hanem épp az előbb érintett igazságviszony miatt. Borgesnél látszólag nem a beszédmódok közti viszony teremti meg az igazság megsejtésének lehetőségét. Valójában mégiscsak az, ugyanis a Gutre család tagjai egyszer csak két beszédmód között találják magukat, minekutána egy időben válnak Baltasar Espinosa tanítványaivá és gyilkosaivá. „Mind a hárman utánajöttek. A kövön térdepeltek, és kérték, hogy áldja meg őket. Aztán megátkozták, megköpdösték és hátratuszkolták. A lány sírt. Espinosa tudta, hogy mi vár rá az ajtó mögött.” (Szekács Vera fordítása) Borges novellájában is felesleges a gyilkos „megnevezése”, annál is inkább, mert hiszen az áldozat sem áldozat csupán, hanem egyben ő a felbujtó is. Van viszont egy igen fontos különbség, ami Borges novelláját Esterházy regényével különösképpen rokonítja: Espinosa szabadgondolkodó, nem hitben éli át az evangéliumi történetet, pusztán elmeséli az analfabéta Gutrééknak. Bár hogy ez különbség volna, nem egyértelmű. Esterházy regénye sem dogmatikus. A fontos (rokon szál) mindkét esetben egy történet, ami meghatározza elbeszélője sorsát. A történet „elbeszélőjén” a történet elbeszélése során teljesedik be a történet.

Az Újszövetség, vagyis az újraírt Isten-történet a korábbi Ószövetségtől alapjaiban eltér. Ugyanazt az Isten-történetet meséli el, de a „szemet szemért, fogat fogért” változat helyett a „ha megdobnak kővel, dobd vissza kenyérrel” változat története lesz a követendő életstratégia. Esterházynál a korábbi *kardozós változat* „életstratégiája” egészen más, mint

a *Márk-változaté*. Megváltozik a történet, miközben a szövetség mondhatni megmarad. A Szentírásban szövetség Istennel – Esterháznál pedig...? Mondjuk úgy: a nyelvvel kötött szövetség. Vagy azzal, aki a nyelvet használja? A nyelvhasználat közelít vagy távolít, hangsúlyoz vagy elhalványít, kontúroz vagy eltöröl. Nincs morális vetülete a változásnak, amely a változatot létrehozza. Minden változás szövegcentrikus. Ennek ellenére emberközpontú. Az első személyben elbeszél Jézus-történet mégiscsak közelebb áll az olvasóhoz, mint a harmadik személyben elmesélt (az Evangélium), ugyanakkor távolabb is a harmadik személytől, attól az általános olvasótól, aki nincs megszólítva. Ám ugyanakkor megint csak közelebb, hiszen az igazi olvasás minden történetet egyes szám első személybe tesz át.

A könyv egyik legszebb jelenete olvasható az 54. oldalon. Az öcs hazamegy a kocsmából, ahol apját keresték a bátyjával, hazamegy, és az ágya fölötti Kisjézusnak suttogja el a kocsmárosától felszedett szót: „Értem is meghaltál, kifsaszom?” Az a viszonyrendszer, ami a nyelvhasználat során feltárul, a világban való lakozásunkat írja le. Agyonrágott megállapítás, hogy Esterháznál a nyelv a főszereplő. Ha mindenáron kerülni akarjuk az agyonrágottat, akkor úgy mondhatjuk, Esterháznál a nyelv: léttel házaló.

A másik vonatkozása az általánosan vett újraírásnak maga az újraírás gesztusa. Az újraírás az újraíróat avatja a történet főszereplőjévé. Az újraírás gesztusait hangsúlyozzák a jegyzetek. Miképpen a „kardozós”-ban is, itt is sokféle jegyzetet olvashatunk. Emitt azonban a könyv végén találhatóak, nem épülnek be a szövegbe, mint amott, tipográfiailag sem. A jegyzet, miközben rákérdez szereplő (hős), elbeszélő és szerző személyére, össze is mosza őket. Ki írja a könyvet? Ki állítja össze a jegyzeteket? Látszólag különválnak a szerepek, a jegyzetelő megszűnik elbeszélő lenni, és szereplő sem lehet, vagy amennyiben igen, amennyiben mégiscsak ő ennek a könyvnek a szereplője is, akkor a jegyzeteléssel egyértelművé teszi, hogy egy elbeszélésről van szó, irodalmi munkáról, ily módon pedig a történet „könyvisége” látszólag gyengíti, valójában mégis erősíti a történet hitelét. Főképp, ha a jegyzetek előzetes szövegekre utalnak. Kinek a történetéről van itt szó? Miféle hatalomról? Miféle kikerülhetetlen hatalma van a szövegeknek? Miért sétálunk be mindig az utcájukba?

Az sem véletlen, hogy a bibliai szöveg újraírása az ámulásjelenettel kezdődik ott a 35. oldalon: „...mert az embernek fia elmegy, az mint meg vagyonság öfölele írva, de jaj annak az embernek, az ki által elárultatik az embernek fia, jó volt volna annak az embernek, ha nem született volna”. Mintha megerősödne ezzel az a lehetséges olvasat, hogy az ámulásról szól ez a könyv, arról az emberről, aki elárulta azt az embert, akiről meg van írva, hogy keresztre feszítik – arról az emberről, akinek nincs története, és nem is lehet, nem lehet, mert az ámulás kilépés a történetből.

A történet a „megtörtént” elárulása. Aki ír, elárulja a történetet. Többféleképpen is megfogalmazható, ám a lényege, hogy a mondatokkal ámulást követünk el. „Esterházy könyveit nem szeretem, a mondatait igen.” Tekintsünk el a bonmot-ba rejtett rosszmájúságtól: akkor sem találjuk ennek a perspektívának az igazát. Mintha valaki azt mondaná, *A fűga művészetéből* csak a hangokat hallgatom meg külön-külön... De mégiscsak a fején találta a szöveget, hiszen Esterházy ámulástörténetei a mondatokat helyezik előtérbe, mert ha egyszer nincs történet, ha egyszer a történetről meg van írva, hogy „elmegy”, akkor ami előkerül, ami itt marad, ami „jó volna, ha nem született volna”, az: a mondat.

61. oldal: „Érzem, hogy baj van.” Itt nincs második mondat, ez a mondat egyedül áll.

A 62.-en több mondat is árválkodik, a vége két állítás: „Ha egyedül vagy, akkor bármi lehetséges. Csak az nem lehetséges, hogy ne legyél egyedül.” A második mondat akár egyedül is megállná a helyét, akkor viszont nem keletkezne az a tér, amelyben a „bármi” nem bármit jelent, hovatovább pedig az „egyedül” sem egyedült. Az ámulás miatt a mondat mögött mindig több van a mondatnál. A mondat nem mondat, inkább vallomás. Ki árulja el Jézust? Vajon nem a saját Énje? Vagy nem a saját Énjének eltagadása? Az ál-Én?

Esterházy Én-je szüntelenül alakot vált, mert mindig más történik vele. De megint pontosabb, ha úgy fogalmazunk: történni ugyanaz történik, viszont az elbeszélő más alakban vesz részt a történetben: az elbeszélő éni folyton változik. 94. oldal: „Nincs más, csak a történet. Írva van. És az én kárhóztatásomnak oka megíratott volna ilyen módon: ez az Sidóknak ama királya. Megfeszítenek pedig énvelem két latrokat is, egyiket jobb kezem felől, másikat bal kezem felől...” Ebben az elbeszélésben összegyűlik a sokféle Én-alak.

Esterházy Péter, Ünnepi Könyvhét 2007, Budapest, Vörösmarty tér (Szigeti László felvételei)

Együtt vannak a jobb kéz felőliek és a bal kéz felőliek. De ha „nincs más, csak a történet van”, akkor a történetnek nem lehet vége. Hiába jön el a 100. oldal. Háromszor is eljön, mégse. „Nincs vége. Ez a befejezés.” Ezzel végződik a könyvbeli elbeszélés, de jönnek még a jegyzetek. Illetve az elbeszélés a centúriói szavaival végződik („Bizony mondom, ez ember Istennek fia vala.”), majd jön a szerzői közlemény, mindez Szent Márk írása szerint való evangéliumból való. Minden utal egy elbeszéletlen történetre.

A 27. oldalhoz kapcsolódó jegyzetben ez áll: „0, 1, 1, 2, 3, 5; ezek a Fibonacci-számok, de maradjon inkább titok; aki észreveszi, észreveszi, aki nem, nem. És akkor még meg sem kérdeztük, hogy akkor mi van.” A „mi van” mire vonatkozik? Hogy mi van, ha épp ezek a Fibonacci-számok? Vagy ha észrevesszük? Vagy ha nem? De ha majd elolvassuk a jegyzeteket, akkor mindenképp észrevesszük. És esetleg arra gondolunk, hogy máshol is vannak elrejtett dolgok, titkok, leplezett összefüggések. Amelyek a jegyzetekben sem lepleződnek le. Vagy olyanok, amelyeket mi nem akarunk a napvilágon megpillantani. Istent a nagymama nem hallja, miután meghal a fia. Mert ha Isten nem hallgatna el, akkor meg kellene magyaráznia, miért halt meg a nagymama fia, ám arra sincs magyarázat.

Végül is a magyarázat volna maga a történet. Ha elbeszélhető volna. Mert ami magyarázatként minduntalan felkínálkozik, pusztán azért lép elő, hogy megőrizhesse rejtett lényegét. A nyelv tárgyiasít, a szöveg nem. Esterházy szövegei lehámozzák a magyarázatokról a rideg elutasítást, és feloldják a ridegség miatt érzett gátlásosságukat. Elérik, hogy megszülessen bennük a vágy a feltárulkozásra. ■ ■ ■

■ **Láng Zsolt** (Szatmárnémeti, 1958): prózaíró, szerkesztő. 1990-től a *Látó* szépirodalmi folyóirat szerkesztője. Legutóbbi kötete a *Kalligramnál: Szerelemváros (és más történetek)* (2013)

Pszichoanalízisen és feminizmuson

KÍVÜL

Pár személyes sor az írás előtt

Ej, Péter, kutya nehéz úgy írni, ha az embernek csak a Te könyveid vannak a keze ügyében. Ezt nem azért mondom, hogy már előre mentegetőzzek a miatt, amit majd írok róluk. Csupán azért mondom, mert inkább volnék könyveidnek továbbra is csak hedonista olvasója és nem a könyveidről szóló szöveg aszketikus írója. Csak úgy, egymás közt, tudod jól, hogy mindannyian élünk valamiből, én, hasonlóan hozzád, különböző szövegek írásából, és most, hogy tudd, az egyetlen, ami fontos számomra, hogy nagyon, de nagyon igyekeztem legalább valami kis okos dolgot leírni, ha már a jubileumod ünnepeljük. Ha nem tetszene, öt év múlva újra fontos jubileumod lesz, és akkor majd megpróbálok valami jobbat összehozni, egyelőre meg kell elégedned ezzel a rövid szöveggel. És most következzen néhány megjegyzés négy könyvedhez.

Két apa plusz két anya

Nincs arról tudomásom, hogy vajon Esterházy Péter jó fiú volt-e, azt azonban tudom, hogy mind az apa, mind az anya nagyon fontos szerepet töltött be az életében. Hiszen ha nem így lett volna, akkor nem váltak volna egyszer fő-, máskor mellékszereplőkké legalább abban a négy könyvben, amelyekre most szerény értelmezői figyelmem fordítom. Az apa szerepel a *Harmonia caelestis – Számozott mondatok az Esterházy család életéből* című regényben, mely két, viszonylag önálló részre tagolódik, s ezek véleményem szerint nem pusztán a formát, hanem a ritmust tekintve is különböznek. Az első részben az apák hosszú sora lép játékba, édesapák néven. Kik azok az édesapák? A hagyományos értelemben vett szereplők, vagy inkább Roland Barthes-i értelemben vett figurák? Egyszerre az egyik is és

a másik is. Az egyik oldalon az édesapák (állítólag huszonkettő van belőlük, akik közül tizenkilenc fontos) irodalmi szereplők, tulajdonnévvel rendelkeznek, és azok, mint a mágnes, vonzzák az állandó vagy ideiglenes, a névhez kapcsolódó jellembeli tulajdonságokat. Ezenkívül mindegyik Esterházy tulajdonnévéhez különböző események kapcsolódnak, miközben ezt a hozzákapcsolódást (Nagy-)Magyarország nagy és kis történelme vitte végbe. A másik oldalon ugyanezeket az édesapákat figuraként kezelhetjük, valamiféle univerzális, nagy, egyes számú Édesapaként, időtlen konfigurációként, a szimbolikus viszonyok bonyolult rendszerében egy pozícióként.

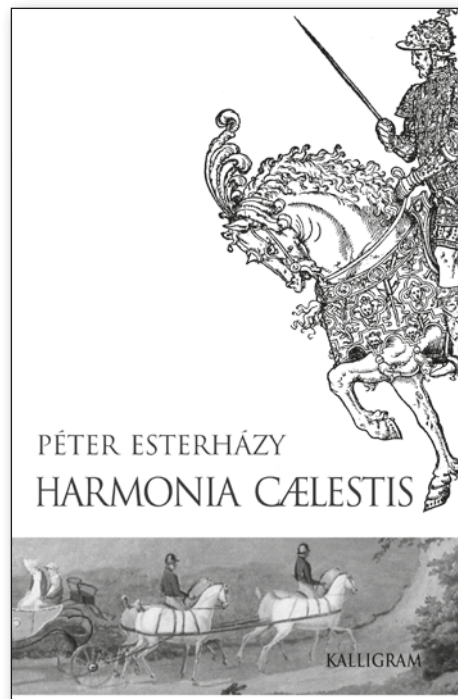
A regény második részében, mintha varázsütsére, eltűnnek az édesapák, és csak egyetlenegy apa marad a színen az „édes” előtag nélkül. Nem más ő, mint Esterházy Mátyás – Esterházy Péter *de jure* és *de facto* valódi apjának irodalmi alakmása. Az az apa, akit Esterházy nem csupán a történelmi könyvekből és az áthagyományozott történetekből ismert, hanem a saját tapasztalatából, hiszen mellette és szigorú tekintetének felügyelete alatt élte át életének nagy szakaszát.

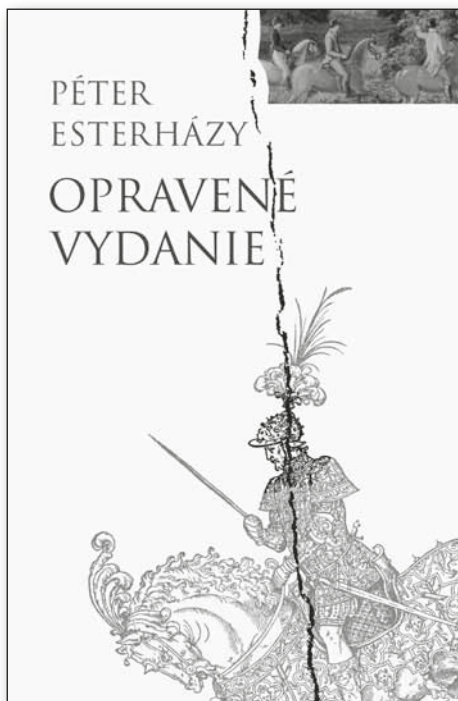
Az apa feltűnik egy másik regényben is, a *Javított kiadásban*, amelyet a *Harmonia caelestis* kiegészítéseként olvashatunk, mivelhogy az apa életének párhuzamos történetét meséli el. Esterházy csak akkor szerzett tudomást erről a másik életről, mikor a *Harmonia caelestis* már nyomdában volt. Az első történettől eltérően ez a titkos, árnyékos történet már nem olyan vidám, benne a szerepeket a rosszhírű és mindenütt jelen lévő ÁVÓ képviselői által megszemélyesített személytelen történelem írta, sőt: kompromisszum nélkül előírta. Csak azt követően kerülhetett napvilágra, hogy megbukott a rendszer és vele együtt a dicstelen ÁVÓ is.

Esterházy anyja főszereplőként számomra először *A szív segédigéjében* bukkant fel, mely szöveg végül a masszív *Bevezetés a szépirodalomba* egyik részeként végezte. Úgy gondolhatjuk el ezt a kisregényt, mint a két terjedelmesebb, apáról szóló szöveg (a *Harmonia caelestis* és a *Javított kiadás*) feminin előzményét, azokkal összevetve azonban sokkal szubtilisebb, szubtilitását pedig mintha komplikált, összetett és szofisztikáltabb szövegépítése kompenzálná.

Hasonlóan a *Harmonia caelestishez*, ez a szöveg is két, viszonylag önálló részből áll, s a két rész közt lévő viszony az inverzió fogalmával írható le. Az első rész az anya halála előtti és utáni események hatásos irodalmi leírása. A halált nem egyszerű törésként értelmezi, mint pusztán *finis hominis*, hanem mindenekelőtt az átmenet idejeként: valaki, akit szeretünk, aki velünk van, és akivel beszélgethetünk, nemsokára – s azt senki nem tudja, hogy pontosan mennyi idő múlva – nem lesz már itt. Tudni, hogy a szeretett személy visszavonhatatlanul távozik tőlünk, még nem jelenti azt, hogy tudjuk, miként készülünk fel erre az eseményre. Nem tudjuk, mert nem létezik hozzá semmilyen útmutatás. És végeredményben talán nem is az esemény átéléséről van szó, amely mindig valakinek az átélése, hanem inkább a nyelv kereséséről, amely meg tudná találni a megfelelő szavakat, a kifejező metaforákat és metonímiákat, melyek képesek megragadni azt, ami a fiú emlékezetében, az ismerősök, de az olvasók számára is mindig az anyát idézi fel. Ez egy végtelenül nehéz feladat, sőt, a művelt írónak jóval nehezebb, mint az átlagembernek, és ezért hívja segítségül Esterházy irodalmár kollégái szavait. Így aztán, az érintettek esetleges beleegyezése nélkül is, a következő tollforgatók segítettek munkájában: Apáti Miklós, H. C. Artman, Babits Mihály, Donald Barthelme, Georges Bataille, Thomas Bernhard, Jorge Luis Borges, Albert Camus, Jean Cocteau, Anton Pavlovics Csehov, Dsida Jenő, Esterházy Péter (igen, ugyanaz, aki a *A szív segédigéi* című szöveget írta!), Füst Milán, Hajnóczy Péter, Peter Handke, Ilyés Gyula, Vsevolod Ivanov, Jelenits István, Juhász Ferenc,

[*Harmonia caelestis*]
Kalligram, Bratislava, 2005
(Fordította: Renáta Deáková.
Borítóterv: Esterházy Gitta)

[Javított kiadás]
Kalligram, Bratislava, 2006
(Fordította: Renáta Deáková.
Borítóterv: Hrapka Tibor)

illetve travesztálják; és a – szabadon – alkalmazott műfajok szabályait kérdőjelezi meg.

A szöveg második része azzal kezdődik, hogy a (szöveg-)Ego meséje – akit az Esterházy Péter névvel is össze lehet kapcsolni, és kétségkívül így tesz az olvasók többsége – határozott gesztussal befejeződik, és szünet következik. Aztán valami mottóféle jut szóhoz: „Zengő érc vagyok és pengő cimbalom! Robadjon meg mindenki. Gyűlöllek.” Nem tudni, ki a zengő érc, ki a pengő cimbalom, nem tudni, ki kit gyűlöl, és azt sem tudni, valójában ki ennek a kijelentésnek a szerzője. Csupán azt lehet tudni, hogy ez a (kvázi)mottó kis szövegcsodát hozott a szöveg életébe a szeretett anya feltámasztásával, aminek következtében ugyanakkor az válik a mesélő Egóvá, aki már a másvilágon van, az író – a fiú – maszkjában lépve színre. Miközben – ahogy találóan állítja a szöveg –, ez az író-fiú már nem létezik, csak van. Az anya beszéde teljesen más, mint azé, aki elvész a végtelenben. A beszéd már nem annyira stilizált, mivelhogy nem a stilsztika az elsődleges, hanem a fájdalom. A beszéd megakad, nehezen talál szavakat, amelyek legalább hozzávetőlegesen le tudnák írni a bonyolult helyzetet. Az anya búcsúzik, miközben elmond a fiának mindent, amit nem sikerült elmondania, míg ezen a világon volt. Most tűnik el örökre a ködben, és ezért a fiúnak mindent tudnia kell.

A következő könyv, amelyben az anya alakja megjelenik, a *Semmi művészet*. Ebben Esterházynak egy másik anyja lép színre. Az, aki tudja, mi az a les, ismeri a futball szakzsargonját, kisujjában van a futball stratégiája és taktikája, és főleg jó ismerőse a híres „aranycsapat” labdarúgóinak. „Anyámnak van elképesztő érzéke meglátni a pályára, a csapatra, a *mi* csapatunkra ereszkedő metafizikai romlást”, és úgy tud szurkolni, hogy a fű sem nő ki utána. A világhírű futball-legendák, mint Puskás és Bozsik, de főleg a kedvenc, a namber van, Hidegkuti az anya (irodalmi) barátai voltak, és értük még a harisnyáját is hajlandó volt lehúzni, hogy azzal a futballozni vágyó fiatal emberek megerősítsék a rongylabdát, és folytathassák a játékot. A futball, a futball és még egyszer a futball segített talán leginkább az anyának túlélni a kegyet-

[A szív segédigéi]
Kalligram, Bratislava 2009
(Fordította:
Juliana Szolnokiová.
Borítóterv: Hrapka Tibor)

Valentin Katajev, Kormos István, Kosztolányi Desző, Lautréamont, Stéphan Mallarmé, Mándy Iván, Mészöly Miklós, Molnár Ferenc, Robert Musil, Orbán Ottó, Otdlik Géza, Szabó Lőrincz, Szent Pál, Blaise Pascal, Pilinszky János, Jacques Prévert, Rainer Maria Rilke, Arthur Rimbaud, Jean-Paul Sartre, Ronald Sukenick, Lev Tolsztoj, Georg Trakl, Vas István, Vasadi Péter, Várady Szabolcs, Weöres Sándor, Ludwig Wittgenstein. Minden bizonnyal leírhattam volna, hogy Esterházy sok kollégája segített, és nem kellett volna idemásolni ezt a névsort. Megtehettem volna, de szándékosan nem tettem, mivelhogy ez a névsor rámutat Esterházy kéziratának egyik fontos vonására: szövegei ugyanis elsősorban nem a külső világot másolják, hanem más szövegeket, más szövegeknek nyílnak meg, azok által tartják fenn magukat, bevallottan és nem bevallottan szövegfragmentumokat használnak, nem pusztán leírt szövegekből, hanem elhangzott mondatokból, amiket az író talán otthon, talán egy kávézóban, esetleg az utcán hallott meg. Ezentúl implicit módon másolnak, vagy explicite kritizálnak; más írók irodalmi eljárásait ironizálják,

len éveket, mivel a futball nem csupán közönséges játék volt a számára, hanem nyelv, és ebbe a különös nyelvbe bele volt írva egy sajátos világnézet, az Esterházyak felé nem éppen barátságos arcát mutató világ értelmének és értékeinek interpretációja.

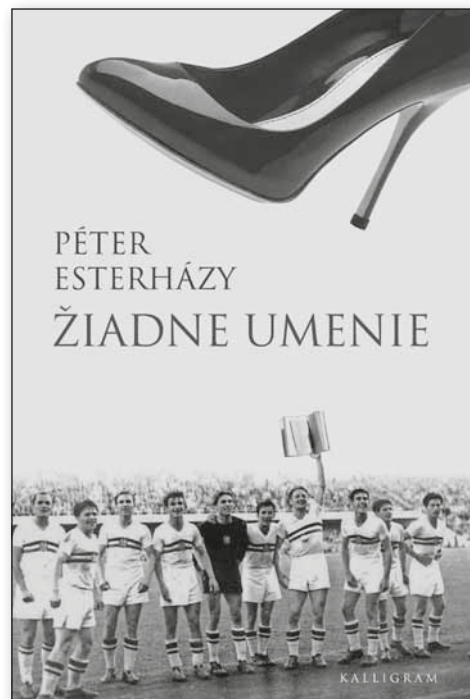
Két apa, két anya. Két apa és egy név. Két anya és egy név. Az apák különböznek egymástól, és mégis egymáshoz tartoznak, mint dr. Jekyll és Mr. Hyde. Az anyák is különböznek egymástól, csakhogy annyira különböznek egymástól, mint két tojás. És ami eléggé valószínű, a jövőben még csatlakozhat hozzájuk pár apa és anya. Miért? Mert Esterházy nagyon jól tudja, hogy a szülőkkel kutya nehéz. Hiszen mi az apa? Atomok halmaza; millió-millió sejt, melyek az élet során fokozatosan legalább egyszer teljesen kicserélődnek; hímnemű személy; jó szülő; a magyar arisztokrácia tagja; a finom ételek és italok kedvelője; kiváló fordító vagy az ÁVÓ ügynöke? Vagy mi az anya? Nőnemű személy; gyönyörű nő; Esterházy Mátyás felesége; szerető anya; futballszurkoló? Kétségkívül a felsorolt tulajdonságok az igazság cserépdarabjai, csakhogy, mint tudjuk, az igazság egy egész, és ezt az egészet ezekből a cserépdarabokból *ex principio* nem lehet összerakni. Mi marad hát? Az irodalom nyelve által alkotott lenyűgöző fikció, és az pokolian sok!

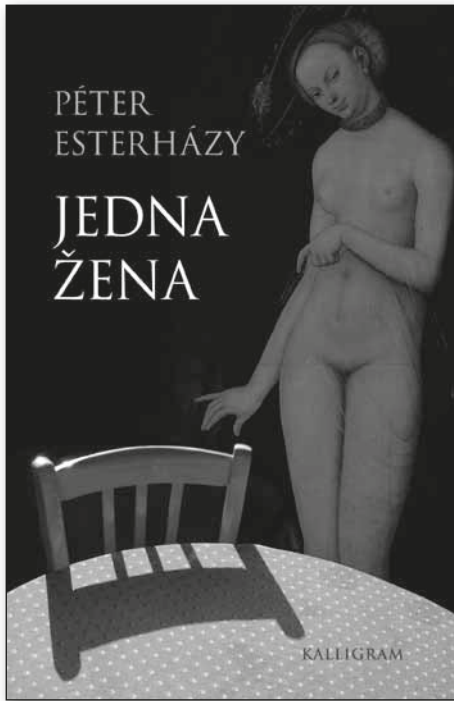
A(z Esterházy-)szöveg első mondata

Némely szerzőnek a szöveg írása közben nem fontos az első mondat. Csak úgy, feltűnés nélkül, Foucault-val szólva, belemerülnek az írásba. Vannak aztán olyan szerzők is, akik számára rendkívül fontos az első mondat. Mintha az a mitikus kezdet lenne, amelyben már az összes többi mondat elrejtve jelen van. Mintha bele lenne göngyölve a szöveg értelme, hogy lépésről lépésre tekeredjen szét az egyes szavak jelentésével. Röviden, mintha az első mondat lenne az a titokzatos *arché*, amely magában foglalja a *télost*. Esterházy szövegeinek összeolvasása meggyőződésem, hogy számára rendkívül fontos az első mondat. Idézzük fel a *Harmonia caelestis* első mondatát: „Kutya nehéz úgy hazudni, ha az ember nem ösmeri az igazságot.” Az igazság túlságosan kényes dolog, főleg, ha a történelemről van szó. És teljesen mindegy, hogy egy országeről vagy egy családeről. A történelem ugyanis azzal foglalkozik, ami már nincs, történésekkel, melyek már régen befejeződtek, azonban több-kevesebb nyomot hagytak maguk után. A történész így aztán egy kissé nyomozó is, akinek egy olyan történetet kell megalkotnia a rendelkezésére álló nyomok alapján, amely meggyőzően világítja meg, hogy mi idézte elő az adott nyomokat.

Csakhogy a nyomok egyazon együttese alapján többféle történet is elmesélhető, s ezek a történetek kiegészíthetők, keresztezhetik egymást, ellent is mondhatnak, sőt tagadhatják is egymást. Ilyen módon dolgozik a regényíró, aki ugyanazon nyomok alapján teljesen eltérő történeteket tud létrehozni. Sokkal összetettebb a munkája, ugyanakkor nem jelent a társadalom számára semmilyen veszélyt. Lényege, hogy a meglévő nyomokból szélesen szerteágazó történetek szülessenek, amelyek, ha szükséges, probléma nélkül kapcsolódhatnak össze különféle fikciókkal. Így dolgozik a történelemmel a művészet, jelen esetben a regény művészete. Esterházy regényíróként tudja jól, hogy az ember sohasem juthat el a Történelem Abszolút Igazságához, mivelhogy az ember tervez, Isten végez. Azt is tudja, hogy ha az ember valamilyen csoda folytán mégis eljutna az Abszolút Igazságához, akkor ezzel a felfedezéssel az emberiség történelmében ugyan kezdetét vehetné a boldogság korszaka (amiben személy szerint egyáltalán nem hiszek), de az írók és egyáltalán a művészek számára a végtelen unalom ideje jönne el, hiszen mi-

[Semmi művészet]
Kalligram, Bratislava 2009
(Fordította:
Juliana Szolnokiová.
Borítóterv: Hrapka Tibor)

[Egy nő]

Kalligram, Bratislava 2011

(Fordította: Renáta Deáková.)

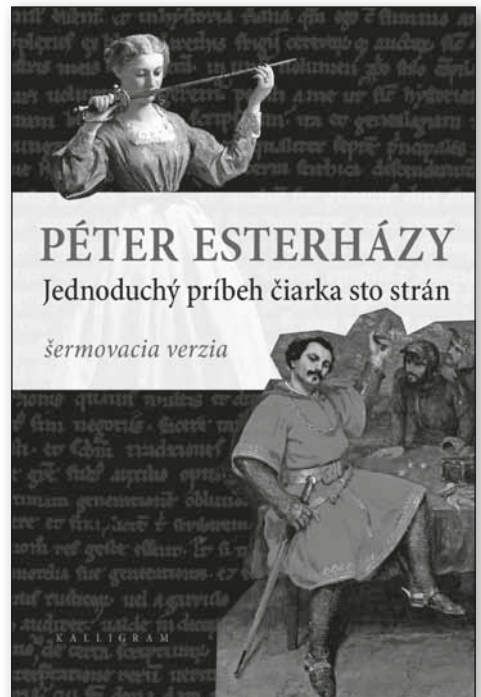
Borítóterv: Hrapka Tibor)

a létező szocializmus és kommunista ideológiájának világa. A másik oldalon pedig például a tálalás, az idegen nyelvekkel való otthoni foglalkozás, a klasszikus irodalom olvasása, a külföldön élő közeli vagy távoli családok alkalmi látogatásai, az időnként a külföldiek számára fenntartott éttermekben elköltött ebédek, ahol csak azoknak a jegyeknek köszönhetően ebédelhettek, amelyeket az említett alkalmi látogatók hagytak a számukra, valamint annak köszönhetően, hogy németül társalogtak, s ezért a felszolgáló személyzet külföldieknek tartotta őket – mindezek egy másik világba helyezték őt, amely vagy a múlt-hoz vagy pedig egy távolabbi földrajzi helyhez volt kapcsolható. Míg a távolabbi világ történelméről elbeszélésekből vagy az irodalom révén tudott, addig az elmúlt világ történelme egyenesen a bőrére íródott. Még ha a kommunista rezsim sok dolgot meg is tagadott tőle, identitását sohasem vitatta el. Éppen ellenkezőleg, minden lépésénél eszébe juttatta, hogy ő egy Esterházy, hogy az Esterházy nevet viselő család örököse, tehát – ha tetszik neki, ha nem – mindig más volt, most is más, és örökre az is marad.

A *szív segédigéi* első mondata így hangzik: „A manapság írt történetek mind nagyon szépek, jelentősek, mélyek és hasznosak, temperamentumosak vagy higgadtak.” Szent igazság! De mit lehet kezdeni egy ilyen állítással? Hogy ez a mondat ne állítson egyszerre mindent és semmit, hogy ne váljon a legbanálisabb mondatok végtelen galaxisának részévé, az olvasó érzi, hogy az elsőnek a második mondatot magához kell láncolnia, és szerencsére így is történik. A második mondat: „Csak bevezetésük nincs.” A harmadik mondat pedig végleg kiszakítja az elsőt a banális mondatok halmazából, és a szöveg értelemmel telített kezdetének rangjára emeli. Ítélik meg Önök: „Ézért határozta el, hogy ezt a történetet úgy írom meg: igényeljen bevezetést.” Ez a három mondat amellet, hogy esztétikai gyönyörben részesít, kitűnő példa arra, hogy az irodalmi szöveget nem elég balról jobbra, felülről lefelé elolvasni (így olvasnak Közép-Európában), de az olvasónak vonatkoztatnia kell az aktuális olvasmányát mindahhoz, amit már elolvasott, és antici-

vel tudnák meglepni a mindentudó befogadót? Remélem, hogy ezt soha nem érem meg, elég számomra, amit ez a világ nyújt!

Ahogy már említettem, a *Harmonia caelestis* két, viszonylag önálló részből áll, éppen ezért helyénvaló lesz, ha a második rész első mondatát is felidézem: „Kegyelmes asszony, úgy mondanám, kérem tisztelettel, itt lennének a kommunisták.” Ezt a mondatot állítólag az Esterházy-udvar egyik szolgálója ejtette ki a száján, és kétségkívül – ahogy aztán a további mondatok is alátámasztják – a történelem katasztrófájának kezdetére mutat rá. Miért? Mert először is azt jelenti be, hogy a kommunisták átvették a hatalmat. Másodsor hatalomhoz jutásuk abszurditását fejezi ki, mivel a kommunistákkal nem egyeztethető össze az a szókapcsolat, hogy „itt tetszenek lenni”. Hatalomátvételüket körülbelül annyira várták, mint a pestis vagy a madárinfluenza megérkezését. De nem lehetett mit tenni, a kommunisták itt voltak, és jelenlétük lényeges módon avatkozott be az Esterházy család életébe. A szövegbeli Péter gyermekkorától kezdve két világgal állt szemben. Az egyik oldalon volt

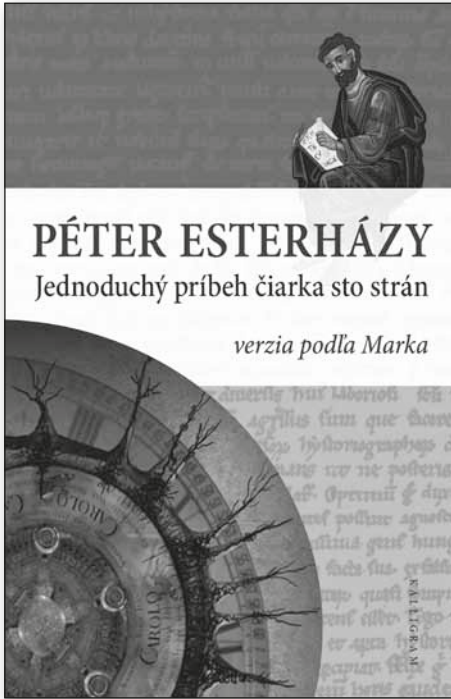
[Egyszerű történet
vessző száz oldal

– a kardozás változat –]

Kalligram, Bratislava 2013

(Fordította: Renáta Deáková.)

Borítóterv: Hrapka Tibor)

pálnia mindazt, amit majd csak ezután olvas el. Ha képes lesz ily módon olvasni, akkor az irodalmi szöveg megszűnik számára üres jelek lerakata lenni, és az értelem megtörténésének helyévé válik, miközben az értelem megtörténését csak az utolsó mondat zárja le.

Hasonlóan, mint a *Harmonia caelestis*, *A szív segédigéi* is két, viszonylag önálló részből áll, s ezért a második rész első mondatát is ideidézem: „Véres kása ez a kert.” Melyik kert? Valószínűleg nem az, amelyikben a mondat szerzője paradicsomot, paprikát, répát és hagymát vagy rózsákat, tulipánokat, liliomokat, esetleg gyöngyvirágokat nevelhet. Nem, ez biztosan nem, az olvasó érzi, hogy egy ilyen interpretáció kudarcba fullad, sántít mindkét lábára. A teoretikus pedig tudja, hogy az állítólagos szószerintiséggel ebben az esetben nem sokra megyünk, éppen ezért figuratívan kell olvasnunk. Iskolázott filozófusként és esztétaként így teszek, és állítom, hogy ez a mondat tiszta affekció, a legmélyebb fájdalom kifejeződése. Szinte természetes szóbeli válasz bizonyos körülményekre. Ugyanakkor ez egy olyan válasz, amit rögtön korigálni szeretnénk, vagy legszívesebben visszafordítanánk az időt, és egyáltalán nem ezekkel a szavakkal reagálnánk az adott

helyzetre. Hogy olyan nagyon nem tévedek, bizonyítják a szöveg egyéb mondatai, amelyek az első mondat értelmének mértéket adnak. De hogy ez az a mérték volna, amiről írtam, azt tényleg nem tudom, csak sejtem.

A *Semmi művészet* első mondata: „Az anyának és a fiúnak!”^{**} Ezt azért ne, Péter! Tényleg lehetetlenné akarsz tenni, vagy egyenesen megsemmisíteni? Melyik anya és melyik fiú nevében? A te anyád nevében? Ha igen, akkor miért nagybetűvel írod az „Anyá” szót? Vagy az Istenanya nevében? Esetleg egy további anya nevében? És ugyanezeket lehet kérdezni a fiúval kapcsolatban is! Nem tudom, nem tudom, mi a helyes, örülök, hogy ez az állítás az irodalmi szöveg egyik szereplőjére úgy hatott, hogy összerezzen, és hogy tudatát, akár csak az enyémet, elárasztották a kétségek. Úgy kell nekünk!

Pár személyes sor az írás után

Úgy van, Péter, mint mindig, ha a könyveidről írok, most is alaposan megizzadtam, de örülök, hogy minden erőszak nélkül megint rákényszerítettél, hogy beleolvassak a szövegeidbe, amelyek mindig intellektuális örömet okoznak, és sok esztétikai gyönyört nyújtanak. Írj tovább, hidd el, megéri. ■ ■ ■

Beke Zsolt fordítása

* Ha visszafordítjuk a szlovák megfelelőt, a szóban forgó félmondat így hangzik: „(. . .) itt tetszenek lenni a kommunisták.” (A ford.)

** A szlovákban nagybetűvel van írva: „Az Anyának és a Fiúnak!” (A ford.)

Peter Michalovič (Párkány, 1960): szlovák filozófus, esztéta. Strukturálizmussal, posztstrukturálizmussal, olvasáselméletekkel, valamint a film elméletével és történetével foglalkozik. Magyarul *Az idióma keresése* című kötete jelent meg a Kalligramnál 1997-ben.

Beke Zsolt (1973): irodalomtörténész. Esszéket, tanulmányokat fordít szlovák és cseh nyelvből.

A LESSZABÁLY, Pascal fogadása és az anya igazsága

„Az utolsó alkalom, hogy megértessük vele – de facto a végső pillanatban – ezt a rohadék lesszabályt. (...) Nem szerettem volna, hogy teljesen fölkészületlenül lépjen égi bírója elé.”

„Hogy értsed, a les kicsit olyan, mint a párhuzamosok nevezetes axiómája. (...) Leírtam neked, kisleányom, egy mondatba, jegyezd meg, ezt már nem akarom pontosabban megírni. (Les az, amit a bíró megad.)”

„Akkoriban olvastam Pascal számomra megdöbbentő, már-már fölháborító, hogy azt ne mondjam, égbekiáltó valószínűség-számításos eszmefuttatását, és ezt igyekeztem az evangéliumbíráskodás parancsának szellemében lenyomni a Miki torkán, mentünk edzésre...”

Esterházy Péter: *Semmi művészet*

A labdarúgás története oly szorosan összefügg a les történetével, hogy egyikről sem beszélhetünk a másik nélkül. A legfelületesebb, legismertebb és legvitatottabb szinten ez az összefonódás vitatható döntések sorozataként és az ezekre adott, nem ritkán viharos reakciókként jelenik meg (a les téves megítélése nemcsak mérkőzések, olykor bajnokságok és kupadöntők kimenetelét is befolyásolta).

Míndehhez – többnyire még mindig ugyanazon a felületen – újabb viták kapcsolódnak arról, hogy a lescapda és a taktikázás mennyiben gátolja a játék dinamikáját, aminek következtében a védekezés diadalmaskodik a támadás fölött, és egyre kevesebb gól esik. Ebből a szempontból a lesszabály olyan problémák forrásának tűnik, amelyekkel a labdarúgásnak már a hivatalos kezdetektől szembe kellett néznie, ha meg akarta őrizni sportszerű, két csapat szabályok által irányított versengésén alapuló jellegét, ahol a végeredményről kizárólag a képességek, az akarat és a taktikai érettség döntenek.

Nem csoda, hogy időről időre felbukkan az a javaslat, amely a problémák megoldását a lesszabály eltörlésében látja. Számptalan kísérlet történt arra, hogy a futballt a lesszabály figyelmen kívül hagyásával játsszák. Az eredmények azonban minden esetben azt igazolták, hogy a vitás szituációk kiküszöböléséért, valamint az olyan vélhető előnyökért, mint a játék felgyorsulása és a gólok számának növelése, túl magas árat kellene fizetni: a lesszabály megszüntetése jelentős taktikai és stratégiai beavatkozást vonna maga után. A játék lényegét érintené. Bármennyire is felháborítóak a tévesen megítélt leshelyzetek, bármennyit is

szitkozódunk az élvezhetetlen mérkőzéseken, amikor az ígéretes ellentámadások rendre elakadnak a lescsapdában, el kell ismernünk: a les hozzátartozik a labdarúgáshoz.

Sőt, a les nem csupán hozzátartozik a labdarúgáshoz, mint valami marginália, hanem annak lényegi része. A les nem valamiféle kiküszöbölhető rossz, amivel a játékosoknak, az edzőknek és a nézőknek meg kellene békélniük. Sokkal inkább – ahogy azt a labdarúgás filozófusa mondaná (ha lenne ilyen egyáltalán) – a játék immanens alkotóeleme. A les efféle, már-már esszencialista felfogásához nemcsak a kiküszöbölésére tett sikertelen kísérletek vezethetnek el, hanem mindenekelőtt annak méltányolása, hogy milyen szerepet játszott ez a szabály a játék mai arculatának kialakulásában.

Míg a „kispályás” labdarúgásban nincs lesszabály – és láthatóan senkinek sem hiányzik –, addig a „nagy pályás” labdarúgásban nem elhanyagolható a szerepe. Ez talán összefügg azzal a különbséggel, amely egy bizonyos kvantitatív határ átlépéséből fakad. Míg a „kispályás” labdarúgást általában sportcsarnokokban játsszák, vagy ahol épp lehet, addig a „nagy pályás” füves játékeret igényel, amelynek hossza száz méter körüli. Elég egy pillantást vetnünk e színtérre, és máris olyan környezetben találjuk magunkat, amely már a focisták és a játékvezetők jelenléte nélkül is felemel – és elbizonytalanít.

A futballpálya látványa kétségkívül felemelő, de – mint minden nagy, egyszínű és szabályos dolog – felébreszti bennünk azt az igényt, hogy vonalakkal szabdadjuk szét, amelyek a játék megkezdése után a látás és a tudat számára lehetővé teszik az egyes elemek alkalmi elhelyezkedésének, mozgásának és egymáshoz való viszonyának meghatározását. Így módon az aktuális helyzet időbeli összefüggésekbe rendeződik, összekapcsolódik a múlttal, és lehetővé teszi a jövőbeli események előrejelzését. Itt vannak, ugyebár, a fehér méscsíkok, amelyek két térfélre osztják a pályát, kijelölik a széleit, az öt és felest, a tizenhatost. Ezek a vonalak azonban változatlanok, így csupán a dinamikus játék külső kereteit jelölik. Ezzel szemben a lesvonal a játékosok helyzetétől függően folyamatosan változik, még akkor is, ha a labda nincs mozgásban. Egy láthatatlan, de bármikor megeleveníthető vonal.

Ennek alapján kijelenthető, hogy a lesszabály két olyan feltételnek is eleget tesz, amelyek gyakran ellentétként jelennek meg. Abból a nézőpontból, amelyet strukturalistának nevezhetnénk, a binarizmus elvének alkalmazásaként is felfoghatjuk, amelynek köszönhetően a természeti jelenségek mezejének folytonossága jelek artikulált rendszerévé alakul át. A lesvonal kijelölésének eredményeként a játéktér két, egymást kiegészítő részre osztódik – az *in-side* és az *off-side* területre. A strukturalista lelkét megörvendeztetni, hogy így módon működésbe lép az az előfeltevés, melynek alapján minden elem értékét a többi elemhez való viszonya határozza meg. S valóban: a lesállást nemcsak az a hely szabja meg, ahol az adott játékos éppen tartózkodik, hanem a csapattársak pozíciói is. A meghatározás szigorú azonban, amely alapján egy futballista a csapattársaihoz képest *in-side* vagy *off-side* helyzetben van, ebben az esetben nem jelent olyan merevséget, mint amilyen a strukturalista indíttatású konstrukciókat gyakran jellemzi. A leshelyzet binarizmusában a meghatározás egyértelműsége összekapcsolódik az alkalmazás lehetőségének dinamikus variabilitásával. Mintha ebben a szabályban a meghatározás egyértelműségéről és változatlanóságáról szőtt strukturalista álom a bináris oppozíciók segítségével folyamatosan összekapcsolódna azzal az igénnyel, amely a játék során kialakuló szituációk változékonyságát hivatott előmozdítani.

E tulajdonság – egyszerre megtestesíteni a stabilitás követelményét, amely egy szabály esetében különösen fontos, és azokat az igényeket, amelyek a játék dinamikus jellegéből fakadnak – jól megfigyelhető, ha egy pillantást vetünk a les történetére: a változtatások mindig a játék egyedi arculatának kialakításához járultak hozzá. Míg az 1863-ból származó első írott szabályok szerint minden előreadás lesnek minősült – amelynek köszönhetően a labdarúgás a rögbihez vált hasonlatossá –, addig a későbbi előírások azon játékosok számát szabályozták (előbb háromra, majd kettőre), akiknek a támadó játékos és az ellenfél kapuja között kell tartózkodniuk. A két játékosra csökkentést 1925-ben fogadták el, és azóta is ez a szabály van érvényben. Az ismert 11. szabály kimondja, hogy a játékos akkor van leshelyzetben, „ha közelebb van az ellenfél kapuvonalához, mint a labda és az utolsó előtti ellenfél”. Tisztában vagyunk azzal, hogy e szabályok mindegyike jelentős mértékben hozzájárult ahhoz, hogy a labdarúgás elnyerje mai jellegét.

Vitathatatlan, hogy a les története e szabály stabilitásáról tanúskodik: az első írott szabályoktól máig csupán néhány lényegesebb változtatást figyelhetünk meg. Ezeket mindig akkor fogadták el, amikor az érvényben lévő szabály már korlátozó jelleget öltött – fékezte a játék lendületét, illetve a destrukción alapuló taktikákat segítette, s végső soron unalmas mérkőzésekhez vezetett, amelyekben kevés gól született, és gyakran gól nélküli döntetlennel végződtek. Sokat elárul a változtatásra tett javaslatok természetéről, hogy egy közelmúltban eszközölt, lényeges beavatkozást egy majdhogynem jelentéktelen változtatás előzött meg: 1995-ben a lesen álló játékosra vonatkozó megfogalmazás az „előnyt szerez leshelyzetéből” az „előnyt akar szerezni leshelyzetéből” kifejezésre változott. Ez a megfogalmazás 2005-től szabályként is érvénybe lépett, s további, immár jelentősebb módosulásokkal együtt nemcsak a játék jellegét befolyásolta nagymértékben, hanem a játékosok felkészülésére és az edzéseken gyakorolt szituációkra is hatással volt.

A lesszabály történetére vetett pillantás ily módon egy vitathatatlan és tartós konzervatívizmusról árulkodik. Minden változtatást hosszas előkészületek előztek meg, s a változtatások csak az aktuális állapotok alapos elemzése és a következmények körültekintő mérlegelése után léptek érvénybe. Ugyanakkor az a fejlődésvonal is kirajzolódik, amely alapvetően a játék felszabadítására, a játékosok kreativitásának elősegítésére, egyszerűen a liberalizáló tendenciák és közelítésmódok megerősítésére irányul. Ahogy az imént a lesszabály formális természetének ecsetelésekor figyelemre méltó egyensúlyt állapítottunk meg a statikus és a dinamikus jelleg között, úgy most egy másik, nem kevésbé figyelemre méltó egyensúly bontakozik ki előttünk a konzervatív és a liberalizáló megközelítés között – ami újra csak azt a régi igazságot igazolja, hogy az igazi konzervativizmus megköveteli a változtatás készségét és képességét.

Hogy legalább futólag utaljunk ennek az egyensúlynak a jelentőségére, hasonlítsuk össze azokkal az erőfeszítésekkel, amelyek a politikai életben igyekeznek ugyanezt az egyensúlyt – kevésbé meggyőző eredményekkel – elérni. Természetesen a mi közép-kelet-európai viszonyainkról beszélek, ahol a politikai konzervativizmus a maga küldetését általában úgy értelmezi, mint annak kötelességét, hogy figyelmen kívül kell hagynia a társadalmi helyzet változásaiból fakadó kihívásokat, miközben bezárkózik a megmerevedett tradíciók dohos kamrájába, és e tradíciók dogmatikus hirdetőjeként lép fel, amivel a liberalizmust – közvetlenül vagy közvetve – egy olyan doktrína szerepére kárhoztatja, amely időről időre azzal az igénnyel lép fel, hogy az alapoktól kezdve egy új világot építsen fel, s ha ez megint nem sikerül, akkor úgy próbálja meg igazolni tevékenységének káros következményeit, hogy arra hivatkozik, az eredeti szándék más volt. A lesszabály módosításai azt igazolják, hogy minden változtatással sikerült megoldania azt a problémát, amely a politikai életben nagy valószínűséggel kibékíthetetlen konfliktusokhoz vezetett volna.

De még mindig nem tettünk említést arról a legfontosabb meghatározásról, amely a lesszabály megfogalmazásaiban és alkalmazásának mikéntjében a kezdetektől a mai napig megjelenik. Ideje, hogy megközelítsük a lesszabály minden formájának lényegi pontját, azt a helyet, ahol a konzervatív tendencia összekapcsolódik a liberalizáló erőfeszítésekkel, hogy közösen teremtsék meg egyfajta – ha mondhatjuk így – arbitralizmus kialakításának feltételeit. A lehető legvilágosabban kell ezt kifejezni, olyan világosan, ahogyan maguk a szabályok is megfogalmazzák: arról, hogy melyik játékos van leshelyzetben, végül mindig a játékvezető dönt. A döntés jogát a 11. szabály is a játékvezetőre ruházza, amikor kimondja, hogy ő az, akinek döntenie kell arról, hogy a lesen tartózkodó játékos előnyt akar-e szerezni leshelyzetéből. Ez pedig – tisztán elméleti szempontból nézve – eléggé bizonytalan ügy, mivel a testi megnyilvánulások rögzítésén túl feltételezi az érintett intencionális szférájába történő betekintést is. Mindehhez végső soron hozzájárul valamennyi játékos azon törekvése is, hogy elvileg minden helyzetből valamilyen előnyt szerezzen a csapatának. A játékvezetésnek e vonatkozásai parttalan viták forrásává válhatnak (a gyakorlatban a nézők számára gyakran azzá is válnak), ez a lényegen azonban mit sem változtat: az adott szituációban a játékvezető a végső instancia. Ha lest ítélt, ismét megerősítést nyer a mondat, amelyet emelkedett határozottsággal fogalmazott meg Esterházy Péter édesanyja. Persze, nem mondott semmi újat, csupán elismételte a számtalanszor elhangzottakat. Kijelentésével azonban igazolta, hogy egy jól ismert és általánosan elfogadott igazság

kimondásának aktusa bizonyos helyzetekben új jelentést nyerhet, s új hatásokat is kiválthat. Ezek hatékonyságát pedig semmiképp sem csökkenti az abból fakadó bizonytalanság, hogy vajon a kijelentés szerzője képes volt-e a lesszabályt konkrét helyzetekben felismerni. Függetlenül attól, képes volt-e vagy sem, vitathatatlan marad, hogy csak a megítélt lesszámít tényleges lesnek. Ezt sosem fölösleges elismételni.

Vitatkozhatunk, helyes volt-e egy adott döntés, a televíziós és digitális technika segítségével pedig ma már arra is lehetőségünk van, hogy pontosan meghúzzuk a vonalat, amely a labda elrúgásának pillanatában elkülönítette a les területét a pálya többi részétől, s amely ennél fogva megmutatja, hogy az érintett játékos kívül tartózkodott-e vagy belül. Csakhogy a nyilvánvalóan téves döntés is érvényben marad, ha erről úgy döntött az a személy, aki a kérdésben az egyedüli tekintély. A labdarúgást szabályok irányítják, ám e szabályok alkalmazása a konkrét esetekben a játékvezető kompetenciája. Ez minden szabály alaptétele.

Utaltunk rá, hogy a füves pályán zajló események szemlélésekor a látható fehér vonalak mellett azonosítható az a láthatatlan vonal is, amely a játékosok mozgását követő lesszabályból képződik. Valamennyi kicsit is beavatott néző tudja, hogy a partjelző gesztusait is figyelemmel kell kíséreni, a kezében tartott zászló helyzetét, főként pedig a játékvezető kezét és sípjának hangját. Azonban nem tudatosítjuk eléggé a labdarúgás különös ontológiájának következményeit, amely szerint a les létezéséről az dönt, hogy a játékvezető megadja. Ebben az esetben csak egyetlen ember létezik, aki számára az *esse a percipin* alapul, mégpedig függetlenül attól, hogy mit láttunk mi, nézők és játékosok, és mit bizonyítanak a tévékamerák „objektív” felvételei.

Vajon ez az azonnali és visszavonhatatlan ítélet az önkényesség megnyilvánulása lenne? Gyakran így érezzük, s aztán a szerintünk hibás döntésre dühös felkiáltással, füttyüléssel, szitkozódással reagálunk, szélsőséges esetben pedig megpróbáljuk az igazságtalanság okozóját eltalálni valamilyen tárggyal. Hasznos lenne, ha ehelyett – vagy legalább ezt követően – képesek lennénk felidézni, és lehetőség szerint elsajátítani azt az igazságot, hogy „les az, amit a bíró megad”, amivel egy csapásra elfogadnánk e játék különös ontológiáját. Elismerem, e magatartás kétségkívül magán viseli a rezignáció jegyeit, amely nehezen egyeztethető össze a játék szenvedélyes átélésével, mindazonáltal nem kell, hogy ez legyen a döntő mozzanat. Azzá – legalábbis szerencsés esetekben – a labdarúgás szellemiségének elfogadása válik. Minden rossz játékvezető és tévesen megítélt les ellenére.

Nem véletlenül emlékeztet ez arra a szituációra, amelyben Pascal megtette híres fogadását. Pascal bizonyosra vette, hogy az ész sosem lesz képes meggyőzni az embert Isten létezéséről, és ha csupán abból indulnánk ki, amit az érvek és a bizonyítékok szolgáltatnak, akkor örökre bizonytalanok maradnánk ebben a rendkívül fontos kérdésben. Ha azonban fogadást kötünk Isten létezésére, bebizonyosodik, hogy az, aki rá fogadott, nem veszíthet, mivel ha Isten létezik, őt az örökkévalóság jutalma várja, ha pedig mégsem létezik, akkor az erre fogadó sem veszíthet semmit. Ahelyett, hogy arról elmélkednénk, miképp következik Isten fogalmából Isten létezése, és mindenhatósága miként egyeztethető össze a világban tapasztalható nyomorral, szerencsétlenségekkel és rosszal, a labdarúgás léte olyan fogadási lehetőséget ajánl, amely a hitet előnyös döntésként láttatja. A labdarúgás szellemiségébe vetett hit lehetővé teszi e fogadás laikus, az e világi környezetben gyökerező és időben behatárolt változatát. Aki e fogadásban a létezésre fogad, vagyis képes felülemelkedni csapatának vereségein, a rossz játékvezetésből fakadó csalódásokon, az egész világot behálózó korrupciós üzelmeken, annak ugyan nem az öröklét lesz a jutalma, ám a futball szeretete s a meccsre várakozás izgalmaiból fakadó öröm mindenképp. És ez manapság jóval előnyösebb választás annál, mint amit a labdarúgás halálának szószólói hirdetnek.

Megkockáztatom a kijelentést: Esterházy Péter édesanyja a lesszabály megértésének hiányában is kellő felkészültséggel lépett mennyei bírāja elé. ■ ■ ■

Keserű József fordítása

■ **Miroslav Marcelli** (1947): szlovák filozófus, a Comenius Egyetem tanára. Könyvei magyarul a Kalligramnál: *Foucault, avagy Mássá lenni* (2006), *A Barthes-példa* (2011)

■ **Keserű József** (1975, Párkány): irodalomkritikus, a Selye János Egyetem oktatója. Az MA Populáris Kultúra Kutatócsoport egyik alapító tagja. Komáromban él.

HAJSZÁLgyökerek

Magyarországon a kormány harcot ígér. Immár nem is tudom pontosan, hogy mi ellen, meglehet azonban, hogy ez többé nem is fontos. Az ellenség a fontos és a „végső győzelem”. Lassanként lelkiállapot kérdése lesz az állandó tusa. 2006-ban észleltem, hogy ez sokkal több a napi politikánál. Azokban az években Berlinben tartózkodtam, akkor is, amikor a budapesti tömeg éppen a televízió székházát ostromolta. A számomra idegen világban döbbenet figyeltem az anyaországi eseményeket. Újvidéken vagy Budapesten bizonyos történelmi összefüggéseket keresve végtelen értelmezésekbe bonyolódtam volna, de Berlinben német ismerőseim pontos és világos leírást kértek. Kínos volt néznom a lángokban álló autókat, a nemzeti jelszavakat harsogó tiltakozókat, a megrettent, magatehetetlen rendőröket. Nem csoda, hogy az akkor éppen Berlinben tartózkodó Esterházy Péterrel azonnal az anyaországi eseményekre terelődött a szó. Nem a rendbontásról, nem az ostromról beszélgettünk, mintha mindketten tudtuk volna, hogy a berlini világban ezen dolgok merőben képtelenek. Borges-sztorik! A nemzeti kérdést azonban mindketten komolyan vettük. Az járt a fejemben, hogy évekkel ezelőtt éppen ő jegyezte meg, hogy szerinte másképpen éli át a magyarságát a magyarországi polgár, és megint másképpen a kolozsvári. Ez vonatkozik a vajdaságiakra is. A kisebbségi polgár napról napra találkozik nemzeti mivoltának értelmezésével, e téren sérülékenyebb, egyben átfogóbb ismeretekkel rendelkezik, arra van ítélve, hogy toleránsabb legyen, és ismerje a túlélés pragmatizmusát. Éppen ez a mondat – a különbség! – köt össze bennünket, gondoltam, és óhatatlanul Esterházy mondataira terelődött a figyelmem. Esterházy prózájáról, bravúros mondatairól sokan, sokat és nagyon alaposan írtak, a sok kiváló kritikához nem tudnék semmi eredetit hozzáadni. A sérülékenység nagyobb fokának tapasztalataival, bizonyos érzékenység birtokában, az Esterházy-mondatok egyik nagyon sajátos vonására figyeltem fel, amit az anyaországi kritikusok, talán éppen helyzetükből adódóan, alig ismernek fel. Ez arról szól, hogy alig ismerek újabb kori magyar prózáírókat, aki mondatainak hajszálgököreivel annyira a magyar világba merült volna, mint ő. Ezzel nemcsak olvasóként szembesültem, hanem a *Kis Magyar Pornográfia* című regényének színpadra alkalmazójaként is. A darabot Szabadkán játszották, szerb és magyar közönség előtt. Vajon a szerbek értik-e, töprengtem, miközben a párbeszédet írtam. Értették! Ez még inkább beigazolódtott a regény szerb nyelvű megjelenése után. A szerb kritikusok a legnagyobb elismeréssel írtak a regényről, érzékelve a magyar világ groteszk drámáját. Egyikük megvallotta, hogy ebből a regényből tanulta meg az újabb kori magyar történelmet, és rá-

döbönt arra, hogy ez legalább annyira izgalmas, mint a németek vagy a franciák története. A szerb kritikákat olvasgatva egyszeriben fontosnak éreztem a magyar szellemiséget. Az említett sajátos magyar hajszálygökök-jelenséget ismertem fel Esterházy más műveiben is, így például a *Termelési regényben*, a *Harmonia caelestisben*, a *Javított kiadásban* vagy az *Estiben*. Hajszálygököket emlegetek, mert Esterházyt nem a magyar társadalom „története”, nem a jelen krónikája érdekli, hanem a szinte láthatatlan, hálószerű idegrendszere. Talán ezért tartottam a közhiedelemmel ellentétben Esterházy Pétert *par excellence* nemzeti írónak, persze tudatában vagyok, hogy ezt a szerepet soha nem kereste. Nem is kell keresni, nem is szabad, főleg akkor, ha túl sokan jelöltetik magukat. Az eszme megtalálja a saját emberét. Legtöbbször nem azt választja, aki nagyon ácsingózik rá. Abban az évben – 2006-ban – a Budapestről Berlinbe érkező írók azt rebesgették, hogy a soron levő választásokat a Fidesz nyeri, mire én, talán éppen Esterházy mondatainak hajszályereit szem előtt tartva megjegyeztem, hogy nem csodálkoznék, ha a Fidesz saját nemzeti programja jegyében valahogy az ország tudtára adná, hogy az irodalomban Esterházy Péter a példamutató, a modern, teljes életműve a 21. századba átívelő magyar nemzeti értékeket képviseli. Nem kívánom idézni a válaszát, nem is tudnám leírni egészen pontosan, de a tekintete elárulta, hogy egy naiv peremvidéki fantasztát lát bennem. Természetesen, nem tartom magam annak, azt hiszem, hogy logikusan gondolkodom, tehát realistiként gyakran próbálkozom a lehetetlennel, noha ezzel többnyire kudarcot vallok. Igaz, idővel kiderül – többnyire hosszú időnek kell eltelnie –, hogy nem a lehetetlenről van szó, hanem az elmulasztott lehetőségről. A lehetőségeket azért szalasztottuk el, mert azok, akik nekiláttak, hogy megvalósítsák, lehetetlennek nevezték. Az idő sokkal gyorsabban múlik, mint gondoljuk. Nem voltam naiv, hiszen a jövődöbéli fideszesek tevékenységére gondoltam, a nyolcvanas évek végére, az általuk szerkesztett *Századvégre*, amelynek a címlapján – jelképszerűen – a következő nevek szerepeltek: Ady Endre, Jászi Oszkár, Szabó Dezső, Babits Mihály, Németh László és Bibó István (Szekfű Gyula technikai hiba miatt kimaradt). Hátha most megvalósítják azt, amiről fiatalon eszmélkedtek? Nagyszabású vállalkozással a „vidéki fiúk” felülmúlni szándékoztak a népi-urbánus ellentétet, amelyről egyébként manapság mindenki azt állítja, hogy nem időszerű, noha továbbra is dühöng. Úgy láttam, hogy komor viharfelhők gyülekeznek Magyarország felett, amelyek kiterjednek a környező magyar kisebbségre is. Arról elmélkedtem, hogy „vidéki fiú” létemre a faluvégről írnék, ahonnan elindultam, és valamilyen „urbonépi” formában újvidéki lettem. Ebben segítségemre lehet kisebbségi mivoltom, amely megtanított arra, hogy a nemzeti mivolt nem a rozsdás kardokkal való hadonászás, nem is a nagy szavak csörömpölése, hanem a szenzibilitás kérdése; lelki ügy, amivel naponta szembesülünk. Esterházy némi szkepszissel reflektált minderre, próbáljam meg, mondta, ha esetleg sikerül, akkor küldjem el neki a kéziratot, s nyilvánvaló, hogy válaszol. Évekig próbálkoztam, mindig újból és újrakezdttem ugyanannak a gondolatnak a kifejtését, sikertelenül. Az abbahagyott szövegek azonban beépültek a naplójegyzetekbe vagy a prózába, legutóbb a *Neoplanta avagy az Ígéret Földje* című regényembe. Azóta is úgy érzem, hogy adósa vagyok Esterházy Péternek, amiért az az írás nem született meg. Ám, ha jobban belegondolok, akkor ez sem áll: életművével megteremtette azt a szellemi értékrendet, amiről a fiatal Fideszesek elmélkedtek a rendszerváltás és környékén. Amiről akkor nem elmélkedtek, azért nem is érdemes harcolni, hiszen ha harcolnánk, csak ott tartanánk, ahol ma vagyunk. (2015)

Végel László (Szenttamás, 1941): Kossuth-díjas író, drámaíró, esszéista. Legutóbbi regénye: *Neoplanta avagy az Ígéret Földje* (Noran Libro, 2013)

Miért Gitta?

GITTA

AZ alábbiakban egy fordítói döntésemet szeretném megindokolni. A mű, amelyet fordítok, Goethe *Faustja*, a döntés pedig az első rész hősnőjének nevével kapcsolatos. A név az eredetiben „Gretchen”, a magyar szövegben „Gitta”.

Miért?

Mielőtt erre válaszolnék, meg kell kérdezmem azt is: miért fordítjuk, ha fordítjuk a személyneveket? Röviden: a kulturális kontextus kedvéért. Színművek esetében azért is, mert gyakori, hogy az eredeti név nehezen ejthető ki, és egyáltalán, „nem működik” a magyar színpadi szövegben. Például a *Faust* második részében színre lépő három Hatalmaság német neve – Raufebold, Habebald és Haltefest – a magyar olvasónak, nézőnek semmit sem mond. Magyar megfelelőjük – Hajbakapdi, Harácsoldi és Visszatarcsi – már valamivel beszédesebb.

Persze, nemcsak a személynevekre vonatkozik a kontextusteremtés lehetősége, olykor kívánalma. A második rész egyik polgárháborús jelenetében a Császár egyik felderítője így beszél az Ellencsászár híveiről:

*„Egy a tábor, egy a zászló,
Mind követi: birka nép!”*

Ez aktuálisnak, sőt aktualizálónak érződik. De aztán utánanézttem: a második rész előző fordítója, Kálnoky László már hatvan évvel ezelőtt is ugyanezt a kifejezést használta, csak éppen egybeírva, így: „birkanép”. A magyar olvasó számára ez magától értetődik, nincs mit magyarázni rajta, és az 1950-es években sem volt szükség magyarázatra. Bezzeg Ulrich Gaier 2002-ben a kíváncsi német olvasónak ezt a kommentárt fűzi a nagy mű 10406. sorához: „A birkanyáj mindig a vezérürüt követi.”

Az első részt annak idején, hat évtizeddel ezelőtt nem Kálnoky László, hanem Jékely Zoltán ültette át. Ő is arra a belátásra jutott, hogy a „Gretchen” magyarul nem jól mondható, le kell fordítani. Le is fordította. Nála a név: Margit.

Igen ám, de Goethe nem egy, hanem két különböző néven emlegeti a Faust által elcsábított polgárlányt. Eleinte „Margarete”, később, egy bizonyos ponton túl már „Gretchen”. Jékely nagy lírai költő volt, és nyilván egységben akarta látni a bájjos, egyszersmind tragikus nőalakot. Így tehát egységesítette a két névváltozatot, mindkettőt mindvégig Margitnak fordította.

Pedig a névváltoztatásnak drámai jelentősége van, és fontos fogódzót ad mind a rendezőnek, mind a színésznőnek a szerep megformálásához.

Az már önmagában véve súlyos jelentést hordoz, ha egy nőnek van egy négy szótagból álló, komoly neve, és abból egyszerre csak egy fele olyan hosszú becenév lesz. Képzeljük csak el: valakit Erzsébet királynőnek szólítunk tíz jeleneten át, és a tizenegyedikben lesz belőle Böbe baba. Ez bizony lefokozás. Különösen akkor, ha a beczés mögött becsmérés rejlik. Nagyon el van rejtve, de ott van.

A Maragarete, magyarul Margaréta név görög eredetű, és azt jelenti: gyöngy. Talán erre utal Mephistopheles, Goethe cinikus megmondóembere, amikor így szól a lány szomzédasszonyához:

*„Saját tüzhely – így a példabeszéd –
S jó asszony felülmúlja gyöngy becsét.”*

Az, hogy a lány már nem Margarete, hanem csak Gretchen, azt is jelenti, hogy megszűnt gyöngynek lenni.

Margarete akkor válik Gretchenné, amikor először odaadja magát Faustnak. Nem derül ki a műből, meddig tartott a viszonyuk, és milyen gyakran voltak együtt. Az viszont kiderül, hogy a lány az együttlétek érdekében megmérgezte az anyját. Nem ezt akarta, de ezt tette. Azt hitte, altatószert kever az italába, de a szer méreg volt. Később bátyja halála miatt is felelőség terheli. Végül pedig, miután Faust teherbe ejtette, és magára hagyta, vízbe fojtja újszülöttjét. Súlyos bűnök terhelik, de Goethe ábrázolásában mégis megmarad tiszta nőnek. Tiszta nő, mégis olyan súlyú szégyen és jogos lelkifurdalás nehezedik rá, hogy azt képtelen hordozni, összeroppan. Sok minden lehet, akár üdvözült lélek is, de gyöngy már nem.

A Gretchen névnek a régi német nyelvben pejoratív mellékjelentése volt. Könnyűvérű lányt, sőt akár ringyót is jelenthetett. Ez a jelentés a mai német nyelvben már nincs meg, de a Goethe-kori olvasó még emlékezett rá. Amúgy pedig nem ritkaság, hogy akár férfi, akár női becenévhez negatív jelentés társul. Minden nyelvben, a magyarban is. Gondol-

Esterházy Gitta és Péter, Dunaszerdahely, 2013. április 13. (Szigeti László felvétele)

junk például a „geci” szóra, amelyen annyira eluralkodott a trágár, köznévi mellékjelentés, hogy mára el is felejtődött: eredetileg a Gergely becéző alakja volt. A „maca” pedig, sőt a „mancika” is mint köznévi körülbelül ugyanazt jelenti, mint a régi németben a Gretchen. Ráadásul ezek is a Margit becéző formái.

Jó, de ezek után fordítsam Goethe hősnőjének nevét Mancinak vagy Macának?

Szó sem lehet róla. Egy ilyen név részben komikus, részben alantas volna. Márpedig Gretchen a legkevésbé sem komikus vagy alantas. A német olvasótól is távol áll, hogy ilyesmi jusson eszébe róla. Goethe határozottan jelzi, ha ilyesmit akar. Ilyen például az „Eilebeute”, egy züllött markotányosné neve, amely Kálnokynál „Zsebella”, nálam „Markecolina”. A Gretchen esetében kétszázötven év alatt visszaszorult, majd eltűnt a becsmérő mellékjelentés. Olyan magyar női név kell tehát, amely nem hordoz ilyesmit.

Ezenkívül az kell, hogy G betűvel kezdődjön, két szótagból álljon, és könnyű legyen ki mondani. Nem hátrány, ha van valami köze a Margaréta vagy Margit névhez.

Az általam választott név, a Gitta mindezeket a feltételeket teljesíti. Még az utolsót is, hiszen tekinthető a Margithoz közel álló Margitta név rövidítésének.

És ezzel ismét ott vagyunk a kulturális kontextusnál. Vannak személynevek, amelyek benne élnek a magyar irodalomban, mégpedig azért, mert egy író vagy költő meghonosította őket. Hosszan sorolhatnám a példákat Dugonics András Etelkájától a Szabó Lőrinc által írt Lóci-versekig. A Margitta nevet Ady Endre gyökereztetette meg a magyar irodalomban. A Gitta nevet pedig Esterházy Péter.

Írásom az előző mondat alanyáról szól, noha eddig egyáltalán nem beszéltem róla, és ez után sem fogok. Nem mondom el, melyek a kedvenc Esterházy-könyveim, éppen csak utalok rá, hogy minden korszakából vannak ilyenek. Nem fejem ki sem azt, miért tartom szeretetreméltó embernek, sem pedig azt, miért tisztetem és becsülöm, csak nagy általánosságban jelzem, hogy ennek számos oka van, irodalmiak és irodalmon kívüliek egyaránt. Nem mesélek róla anekdotákat, noha kedvem volna felidézni egy tanulságos beszélgetést, amelyet egy Münchenben élő rokonával folytattam Péter közéleti szerepléséről. Nem állítom, hogy jól öregszik, mert ezzel csak olyasmit állítanék, hogy nem butult el, és nem esett szét, ez pedig nem állítás, hanem tagadás, még akkor is, ha igaz. Másrészt nem lehet jól öregedni, csak kevésbé rosszul, még akkor is, ha ősz haj tekintetében Péter mára utolérte a harminc évvel ezelőtti Mészöly Miklóst.

Goethehez fűződő viszonyát sem mérlegelem, holott műveiben volnának ehhez támpontok. Mindössze annyit mondok, hogy Gretchen nevének magyar fordítása neki köszönhetően nem kontextus nélküli. (Ez is tagadás, de állító célzatú.) Magyarán szólva: az új magyar *Faust*-fordításnak van valami köze Esterházy Péterhez, és neki is van valami köze a magyar *Faust*-receptióhoz. Kis magyar faúsztatás.

Szóval, nem beszélek Péterről. Az írásban többek között az a szép, hogy elhallgatással vagy a tárgy ide-oda terelésével is sok mindent ki lehet fejezni. Nem róla beszélek, ez a néhány bekezdés mégis róla szól, ahogyan kérésem is, amelyet az ördög fordítójaként Istenhez intézek: éltesse sokáig.

RUSZWURM¹

Anekdót² E. P.-nek³, szeretettel⁴

Történt⁵, hogy a szomorú⁶ arcú⁷ férfi⁸ – a halál vőlegénye?⁹ – az együtt¹⁰ töltött éjszaka¹¹ után sétára¹² indult¹³ alkalmi¹⁴ nőismerősével¹⁵. Megelégedvén¹⁶ a hirtelen-gyűlt¹⁷, keserű¹⁸ ízt¹⁹ a szájában²⁰, a Várnegyed²¹ ismert²² cukrászdájába²³ hívta²⁴ az asszonyt²⁵, úgymond²⁶, indiánerozni²⁷. Dohszagú²⁶, setét²⁹ kapualj³⁰ előtt haladtak³¹ el³² éppen, a házból³³ kilépő³⁴ katonatiszt³⁵ tragikusan³⁶ félreértve³⁷ és magára³⁸ vonatkoztatva³⁹ a cukrászda⁴⁰ nevét⁴¹, megragadta⁴² a férfi⁴³ karját⁴⁴ – arcán a harag⁴⁵ mint félelem⁴⁶ –, s anyanyelvén⁴⁷, mely egyébként⁴⁸ lány⁴⁹, akár a balalajka⁵⁰ hangja, egy szót⁵¹ kiáltott⁵², egy szót⁵³, amely később⁵⁴, a szomorú⁵⁵ arcú férfi álmaiban⁵⁶ névvé⁵⁷ változott⁵⁸, végképp⁵⁹ megjelölve⁶⁰ azt a kimondhatatlant⁶¹, amitől minden⁶² éjszaka⁶³ felriadunk⁶⁴.

(1985–2015⁶⁵)

JEGYZETEK

- 1 *Prezentáció*. (Négy Évszak, 1985. augusztus)
- 2 Egy étellel (†) ezelőtt ún. csatárlánca fejlődünk az Elektromos kézilabdapályáján (†), Gellért-Kis Gábor (†) foci (†) közben elvesztett nyakláncát (†) – anyai (†) örökség! – kerestük a földúlt salakban. Úgy esett, hogy a fiatal gróf kezét voltam szerencsés foghatni. Araszoltunk tehát, oda-vissza, a két csapat egygyé fűzött gyöngysorában, szívünkben együttérzés, örült tekintetünk a földre szegezve, akár a borona. Én, mondjuk, nézhetem, fűzfa, suttogetta a második forduló után, hát nincsen rajtam szemüveg.
- 3 Isteni! Kiderült, attól függ, hogy ez a szöveg, cakkumpakk, kilencvenkilenc, száz vagy százegy szavas, hogy az „E. P.-nek”.-et hány szónak vesszük. Annak idején egynek volt szánva, az „Esmének” helyére, már akinek ez mond még valamit. Grammatikánk, ez a szürke epilepsziás, kettőnek tartja. A Pages, ahol sort sor alá tapogatók, denevérek, satöbbi, három-

nak veszi. Ez a szarzkodás, hogy akkor egy vagy három, ismerősnek tetszik.

- 4 Nohát, azzal *tényleg* tele a padlás!
- 5 A világ mindaz, ami esetleg fennáll.
- 6 Épp, mint Bozsik edzőként.
- 7 „*Szeptember 18-án, csütörtök délután 3 órakor De Saint Mars úr, a börtön új igazgatója hivatalosan is átvette helyét a Bastille-ban. St Marguerite és St Honorat szigetéről érkezett, és koloncként magával hozott egy régi foglyot, akit már Pinerolóban is őrzött. A fogoly folyamatosan álarcot visel, és a nevét nem árulták el nekem, és nem is jegyezhetjük be.*” (Etienne Du Junca)
- XIV. Lajost állítólag – én állítom – semmivel se lehetett jobban fölbőszíteni, mint azzal a szokásmondással, hogy bizonyos kor után az ember felelős az arcáért.
- 8 Örökös félhomályban élt. Mintha egy törött pengéjű, finom kardra támaszkodott volna.

- 9 Véletlen Hajnóczy-parafrázis.
- 10 <https://www.youtube.com/watch?v=b1dYQITTuE0>
- 11 „Emlékszem, hogy Camus-nál van egy éjszaka – és nem érdekel engem akkor egzisztencializmus, se előre, se hátra, se barátság... nekem az a szélséperte, szélcsiszolta égbolt kell, és... akkor van is aztán ez az égbolt.”
- 12 Mi a normális, ha nem ez?
- 13 Egyes amerikai épületekben kihagyják ezt az emeletet, ami végzetes következményekkel jár a tájékozatlan bandzsidszampingerekre nézvést.
- 14 Hirdetés 1990-ből: „Nagymellű szőke kényeztetne. Jelige: Kárpótlási jegyért is.” (Expressz Újság) Hát ja. Elbaszni az atyai örökséget.
- 15 Ez a szó, akár 1 sírkő. A Szindbádót játszó Latino-vits alig elviselhetően modoros hangján: „Hát akadnak még alkalmi nőismerősök?” (...Vendelin fiam.)
- 16 „I can't get no satisfaction”, ahogy Mick Jagger (72) dúdolgatta volt a 65. születésnapján.
- 17 Ez olyan wassalbertos, nem? Direkt anakronizmus, lásd még, pöcse van a menyasszonynak.
- 18 Homlokcsók után ne nyelj. Régi iskola.
- 19 Az, hogy fölfedeztek (sic!) – de kik?, könyörgöm, kik? – egy ötödik ízt, ismeretelméleti szempontból mintha egyben azt is jelentené, nincs még veszve, példának okáért, Lengyelország.
- 20 Följegyeztek egy esetet, amikor egy liptomi házaspár, kiállván a réműletes sort, jócskán föltartotta a processzust, mert az asszony, rettegve a férfi gyanítható kérdésétől, vonakodott kézfejét a nyílásba helyezni. Végül a férj megkegyelmezett neki. Hány macska farka kell, hogy az égig érjen? Kérdezte volna a férfi. Egy is elég, ha jó hosszú, válaszolta a nő megkönynyebbülten, hiszen régi játékuk volt ez: mindketten a kairói egyetem amerikanisztika-professzorai voltak. Az épület finoman megremegett, és a Száj – Bocca della Verità! – késlekedés nélkül a csuklóig leharapta az asszony kezét. Később a rendőrök a nadrágszíjat forszírozták, hogy a férj avval könnyedén elszoríthatta volna a verőereket, a mentők érkezéséig. Késő bánat, eb gondolat, válaszolta a férfi, vagy legalábbis én perpillanat szociokulturálisan így fordítanám, amit valójában válaszolt.
- 21 Világnézet, az! Meg amit a paci himbál.
- 22 A szó jó értelmébe' véve. Ismerni valakit, na, az mit tesz. Azt teszi, hogy, mondjuk, az a valaki egy privát ünnepélyről kocsival bármikor simán úm. *hazadobna*. Szavunkba se kerülne. Picit mocskos volna az autó, nem, inkább rendetlen, viszont valamelyik régi, nagy, megbízható márka finoman doromboló zászlósa lenne, ez nyugtasson meg minket. Akár duruzsolhatna is valami mócárt, de tényleg csak jelzészerűen, épphogy érintsd. És akkor, amikor hazaértünk, hát, igen, az a valaki kiszállna, és kicsit körülmenyesen megölelné minket. Kicsi hja, hogy magá-
- hoz nem szorítana. Ez inkább legyen jó, mint kellemtelen, bár e kettő aránya legyen nehezen eldönthető, mi több, a helyes döntésben inkább alkalmi, szerethető spiccességünk, mint jó szívünk siessen segítségünkre.
- 23 Találos kérdés: ha az építészet megfagyott zene, milyen micsoda a cukrászat?
- 24 Valakit vagy valamit, pl. egy kutyát, minden józan megfontolás ellenére Takarodj!-nak hívni.
- 25 Ismerősöm Sanghajban huik – maroknyi muzulmán kisebbség Kínában, talán ha tíz és fél millióan lehetnek – társaságába keveredett, egészen konkrétan egy hui étteremtulajdonoséba, az étteremtulajdonos – testes, tekintélyt parancsoló férfi – végigvezette a hatalmas, kiismerhetetlen, labirintusszerű épületen, és minden bugyorban bemutatta neki egy-egy újabb feleségét. Szép asszonyok egy gazdag házban, gondolta közhelyesen az ismerősöm. A vacsorát kettesben költötték el a házigazdával, számolatlan rizspálínkák fogyasztásával, az ismerősöm hirtelen ráébredt, hogy vendéglátója mintha kissé szabadon kezelné hitének előírásait. Tétován szóvá tette a dolgot. Az Ön látogatása különleges ünnep a számomra, válaszolta a kínai, kissé nehezen forgó nyelvel. És Allah egy ilyen különleges ünnepen elfordul. Elfordul!, ismételte magában, némán ujjongva az ismerősöm. Önkéntelenül is társat keresett, társat, akivel apró örömet titkosan, legalább egy pillantás erejéig megoszthatta volna. Odébb meglibbent a bejáratot takaró vörös függöny, s akárha villámfényben, Aranylótusz vértelen, gyűlölködő arca rémlett föl. Te, te, bíborfuvola, sutogta a nő, és pillantása ismerősömébe fonódott.
- 26 Ez majdnem annyira kínos, mint verbális idézőjel gyanánt belekarmolni a levegőbe. A víz kiver, tényleg.
- 27 Hát, ez derék! Mindig pattanásig feszülten és a vágató lovon beledőlve a levegőbe, mindig újra megremegeve a remegő földön, amíg már sarkantyú sem kellene, hiszen hol volt itt sarkantyú, és a gyeplőt is elengednénk, hiszen hol volt itt gyeplő, és a tájat sima sörényű pusztának látnánk, már ló nyaka, ló feje nélkül.
- 28 Lásd: Tárnok utca.
- 29 Akkor már: setét volt, mint egy Lajosban.
- 30 Szaturnusz fölfalja gyermekeit.
- 31 Elvileg Heideggernek ettől aztán effektíve le kellett volna mennie hídba, ha a „gondolkodás” szótól annyira eldobta az agyát.
- 32 Vagyis a sótartó felé.
- 33 Tárnok utca? Már miért ne? Egykor ott is lehetett azért dohszag.
- 34 Gondoltam, beírok ide egy korrekt, kocsmai definíciót, de ez jött föl elsőnek a Google-ből: „Harisnyás Pippi ezek után már nem lesz a négerek hercegnője, apja pedig nem lesz a négerek királya. Svédországban újra kiadják a Harisnyás Pippi ka-

landjai című regényt, a 70 éves történetből azonban kihúzzák a néger kifejezést.

Astrid Lindgren lánya, Karin Nyman évekig tartó gondolkodás után egyezett bele a változtatásba. »Ez a megnevezés sértő, egyszerűen nem hagyhatjuk benne a Pippi-könyvekben« – nyilatkozta a Dagens Nyheter című svéd lapnak.

A népszerű sorozat első kötete idén ünnepli megjelenésének hetvenedik évfordulóját. Ebből az alkalmából tavasszal újra megjelenik a széria – az 1945-ös könyvet még kettő követte 1946-ban és 1948-ban – Svédországban, de már a néger szó nélkül.

Az eredeti szövegben Harisnyás Pippi a néger herceg nője, hajóskapitány apja pedig a néger király egy messzi szigeten. Az új változatban viszont már a déltengerek királya lesz.

»Kicséréljük ezt a szót, mert káros. Én még egy másik világban nőttem fel, akkoriban csak fehér bőrű emberek éltek Svédországban. Az utóbbi években úgy gondoltam, hogy az n betűs szó csak egy a sok közül, amely már a történelem része, miért ne maradhatna. De aztán meggondoltam magam, mert ezt a szót még mindig használják. Ártalmas, így semmi esetre sem maradhat a Pippiről szóló könyvekben« – mondta Karin Nyman.

2014 szeptemberében a svéd televízió új változatban mutatta be a Pippi kalandjairól szóló, 1969-es sorozatot. A szövegből törölte az általa rasszistának nevezett kifejezéseket: nemcsak a vörös hajú lányka apjának leírását változtatta meg, hanem kivette azokat a jeleneteket, amelyekben Pippi a kínai emberek kinézetével kapcsolatos gondolatait ecseteli.

Forrás: MTT”

Kínai emberek kinézetével kapcsolatos gondolatokat ecsetelni. Még mit nem! Egyéb se hiányzik ebéd előtt.

35 Nyikoláj a handzsárral.

36 A márkinő egy pillanatra, páva a farktollait, összecsuksa legezójét, könnyeden, akárha intőleg, a menüetbe *burkolódzó* literátorra mutatott, és azt suttogta: nos, igen, a budoárban valóságos tigris, ám, fájdalom, az úgynevezett oeuvre nem más, mint meddő birok a tragikum lehetetlenségével.

Avagy:

„A MAGYARÍRÓ még azt se vette észre, hogy az ún. szépirodalom ma épp oly jelentéktelen, mint a XVII. században – mondjon valaki nagy francia novellistát a XXI. század elejéről! –, ez nem az a korszak, amelyben a fikció meg az ún. líra, amelyeket Magyarországon még mindig a legprimitívebb élményesztétika és formabravúr-kultusz közhelyeivel szokás a „szépre szomjazó” tanárnők és kietlen életű rendezvénylátogatók jobbra érdemes torkán lenyomni a bárzsingba, bárminő érdekességgel rendelkezhetik.”

Mondhatta volna szebben, kislovag? Alig hiszem.

A szépre szomjazó tanárnők jobbra érdemes torka! Lásd még: műhelygond.

Az kéne, meg esső.

Mindez nem ok nélkül juttatja eszünkbe a kecseszkecskent, ami, lássuk be, az összes lelombozó körülmény kimerítő ismeretében is, komoly (!) esély a parttalan szórakozásra.

Szegény Cervantes! Szegény Shakespeare! Szegény Milton! Szegény Molière! avagy Szegény rövid XVII. század!

37 A megértés: félreértés.

38 – Rendőr bácsi! Rendőr bácsi! Jöjjön gyorsan, a Pistike fölakasztotta magát! – Engem?!

39 Ezt harminc év után – „hegyek között, völgyek között” – vonatozásnak olvastam. Éna-legsze-bbírókközül-tége-dvála-sztalak!

40 Ha, ahogy nem, a diktatúrák kendőzetlenül beszélnek az intéciók formanyelvét, cukrászdának ma egy olyan helyet neveznék, ahol kristálycukrot mérnének egységáron, egyenesen a szájba, alumíniumkanállal, egyfajta pogány úrvacsora volna ez, az inzulin gátlástalan fölhogasztása kisipari eszközökkel. A sorban állást – pour la bonne bouche! – pedig Lucas van Valckenborch modorában bírnám elképzelni.

41 Jiscsorázról egy napon kiderült, bizony nem más ő, mint Karandás zord gazdája.

42 Szurokbaba!

43 A férfi – más források szerint: az a férfi, aki örökké akar élni – ültessen 1 fát, nemzzen (nemezzen?) 1 fiút, és írjon 1 könyvet. Anyi, meg egy bambi.

44 Másnap vette észre, hogy az ujjnyomok, de tényleg, mintha csak szigetek volnának Edmond Dantès térképén, ottmaradtak, letagadhatatlanul.

45 Az Úr, állítólag, a hetedik napon, úgy délután három felé, amikor más arcokon csorogni kezd az ebéd utáni álom méze, vadul unatkozni kezdett, majd sátáni mosoly prémezte ki ajakát, és fölhalálta a flexet.

46 „A félelmet gyakran csodálkozás előzi meg, és hasonló is hozzá, hiszen mindkettő a látás és a hallás azonnali aktivizálásához vezet. Mindkét esetben a szem és a száj is szélesre nyitott, a szemöldökök pedig megemelkednek. A rémült ember először szoborként áll, mozdulatlanul és lélegzetvisszafojtva, vagy ösztönösen leguggol, mintha a menekülési lehetőséget mérné fel. A szív gyorsan és erőteljesen ver, úgy, hogy nekiütődik a bordáknak... Azt, hogy a bőr sokkal inkább az erős félelem hatása alatt áll, azon a csodálatos módon látjuk, hogy a veríték azonnal kiválik belőle... A szőrszálak a bőrön egyenesen állnak,

- és a felületi izmok reszketnek. A szív zavart mozgásával együtt a levegővétel felgyorsul. A nyálmirigyek hiányosnak működnek, a száj kiszárad, és gyakran tártott és elnémult.” (Charles Darwin)
- 47 Tanárnő elvtárs, én bejelentem önnek, ma senki sem hiányzik.
- 48 Hazájában szépíróként is ismert.
- 49 Nem állom meg, hogy az ún. hamis vagy lusta lágytojás receptjét meg ne osszam, little help to my friends, szóval, egy serpenyőben, fölforrósított vajon készíts három tükörtojást, a kedvelt állagra – nálam ez a régi főzős mértékkel: három és fél perc – sütve, aztán zuttyantsd egy mozdulattal széles szájú csészébe, fűszerezd ízlés szerint – narancsbors, például! –, és jól díboljad össze arra alkalmas kanállal. Voilá! Ember nincs, aki megkülönbözteti. És persze nincs az a rettenetes macera sem, tropára égett ujjbegyekkel, *ugyanakkor* a pucolás linearitásából következő, tehát elkerülhetetlen kihűléstől rettegvé, avagy nincs az ügyetlen fűrészelés, rossz karate, nincsenek a gusztustalanra dermedt patakocskák a mozdulatlan porcelánon, természetes anyagvesztés stb. Happy Birthday To You!
- 50 Ez a konstruktív, félreértett hegedű. Sokáig lenézett, primitív hangszernek számított, mígnem tökéletesítette két mester, Nalinov és Passzerszkij. Tulajdonképpen idetartozik, hogy állítólag – még a kettővel ezt előző ún. *átkosban* – egy kétségbeesett, merész és vonzó idegenvezető, megeléglően a gyakorlatilag párttitkárokból álló szovjet turistacsoport szűnni nem akaró, arrogáns egzecíroztatásait, az utolsó percekben, amíg a buszra vártak, beadta nekik, hogy nálunk, Budapesten tényleg így szokás: garzonfiltrert a szájba, és rákortyolni a forró vizet. Pusztán a látványért, ahogy a cérnácskán fityegnek a cetlicskék, fityegnek és forognak, álmosan, a szállodahall fondor fuvallatainak engedve. És hogy ő, mondta volna állítólag az idegenvezető, a maga részéről azóta is ezt hívja glasznosztynak.
- 51 Ein Wort, ein Mann. Natürlich.
- 52 Hoppá-hoppá, nincs találat! (Az online szinonimaszótár válasza a „kiáltás” szóra, avagy minden krétai hazudik.)
- 53 A világ, *végtére* is, höhő, nem más, mint a *legyen* szó fölrobbanása.
- 54 Mondom, hogy nem most.
- 55 Mint egy fűzfa, lásd 2. lábjegyzet.
- 56 Pl.: Látogatás vörös ingben. (Hekerle László: *A nincstelenség előtt*)
- 57 „Ó, hogy jön ide ez a név? Emlék és vágy keveréke.”
- 58 „Az ókori legenda szerint az athéniak féltve őrizték Thészeusz hajóját. Amikor észrevették, hogy egy deszka elöregedett, egy újjal helyettesítették. Így aztán egy év alatt minden deszkát és minden szöveget kicseréltek a hajón. Vajon állíthatjuk-e az ily módon átalakított hajóról, hogy az még Thészeusz hajója? Ha igen, vajon ez azt jelenti-e, hogy az alkotórészek azonossága egyáltalán nem befolyásolja, hogy mikor mondhatjuk valamiről: ez ugyanaz a tárgy? Ha nem, akkor melyik deszka kicserélés után lesz igaz, hogy ez már nem Thészeusz hajója? S milyen alapon húzhatjuk meg a határt az azonosságot még nem befolyásoló és az azt megváltoztató deszkák között?”
(Huoranszki Ferenc: *Modern metafizika*)
- 59 „De pálya ing! Aranypók, mi?” (Gothár Péter)
- 60 „Életem teljesen értelmetlen. Ha különböző szakaszait vizsgálom, olyannak tűnik, mint a Schnur szó a szótárban, mely egyszer zsineget, aztán pedig menyét jelent. Az hiányzik csupán, hogy a Schnur szó harmadszor tevét, negyedszer pedig tollsöprűt jelentsen.”
(Sören Kierkegaard)
- 61 – Nem tudja, kérem, merre van a Lovag ucca?
– Ha egy kárdist egyáltalánba fő lehet tönnyei, mög is lehet válaszónyi asztat – mondta a rendőr, és elfordult, mint aki nem akarja, hogy nevetni lássák.
- 62 Az élet egy fogpiszkáló, ad notam J. D. Salinger.
- 63 Fiunk villámsújtottan áll ott, dobogó szívvel a sötétben, kemény éjszaka borult fölé, a szélseperre és szélcsiszolta égbolton tiszta csillagok ragyogtak, s egy villódzó távoli fény pillanatonként tovatűnő hamut kevert belé, a szellő fűszer és kő szagát hozta, távolból jövő zavaros kiáltások törték meg a csendet, aztán teljes súlyával visszahullt rá a csönd, mely égbolt és csillag – hogy azután tegye, mit a magas méltóság javasolt: kacagva szaladt át az életen.
- 64 Egy csipkefátyol látszott, amint a távol homályból gyémántosan aláfol. (Jav.: aláfolylík.)
- 65 Testvérek között is: 10957 nap. ■ ■ ■

■ **Németh Gábor** (Budapest, 1956): író, filmforgatókönyv-író (*Presszó, Balra a Nap nyugszik*). Az Örley-kör és a Szépírók Társasága tagja. Könyvei a Kalligramnál: *Zsidó vagy?* (2004), *A mélyem titokzatos élete* – Sebők Zoltánnal közösen (2004), *A tejszínről* (2007)

„Szavakkal beszélünk szavakról”

Négy évtizede élek együtt Esterházy Péter műveivel. Hetvenedik születésnapomon önkéntelenül azt találtam mondani, számomra a lét elviselését könnyítették meg. Egy régi barátom ezt túlzásnak vélte. Ragaszkodom ehhez az állításomhoz. Úgy is fogalmazhatok: Esterházy olvasása segített abban, hogy lassanként elfogadjam a megöregedést. „A nagy művészet a létünkkel szembesít” – állítja egyik esszéjében, és legjobb művei maradéktalanul megvalósítják ezt az eszményt.

Ő az egyetlen olyan nagy író, akinek munkásságát kezdettől fogva figyelemmel tudtam kísérni. Az 1970-es évek elején Kemény Zsigmond leveleit olvastam az OSZK-ban, ahol Bata Imre vezette a kéziratárát. Ő hívta fel a figyelmemet a fiatal íróra. 1974-ben az *Alföldben* olvastam a *Fancsikó és Pinta* egyik részletét. Két évre rá egy egri könyvesboltban láttam meg a kötetet. Hamarosan találkoztam a szerzőjével egy társaságban. Elhatároztam, hogy anélkül fogom olvasni a műveit, hogy bármikor írjak róluk. „Az igazi olvasás naiv, öncélú. Csak az ilyen olvasás szerez örömet. Hogy sajnálom a kritikusokat” – írta ő egy későbbi cikkében. Ilyen öncélúan kívántam élvezni a köteteket. Nem akartam olyan nevetséges figurává válni, mint amilyen az idősebb Pieter Bruegelnek a bécsi Albertinában látható tollrajzán látható, melyen az öntörvényűséget sugárzó, komoly művész háta mögött enyhén gúnyos mosolyú, pápaszemet viselő, nevetségesen fontoskodó műkedvelő áll, és nézi, mit csinál a másik.

Miért változtattam ezen az elhatározásomon 1979-ben? Az MTA Irodalomtudományi Intézetében egy akkor még viszonylag fiatal, magát Szövegmagyarázó Műhelynek nevező társaságban erősen vitatkoztunk a *Termelési-regény*ről. Többségünk a politikai rendszer kicsúfolásaként értelmezte. Öten írtunk a könyvről. Megkérdeztem az író, szeretné-e látni szövegeinket. Meglepetésemre azt válaszolta, hogy igen. Eljött hozzám, és elvitte azt, amit írtunk. Az akkori *Mozgó Világ* közölte is írásainkat. A magam részéről idézetet választottam címként (ahogy ezúttal is): „A regény, amint írja önmagát”. Ilyen című könyvem többször jelent meg, mint bármelyik munkám. Hihetőleg a cím miatt. Utólag is köszönet érte.

Nagyon mulatságosnak találtam a regényt; azóta is különböző élethelyzetekben idézek belőle. Különösen szórakoztatónak véltem Mikszáth és E. P. utazását a HÉV-en, amelynek során kis módosítással elhangzik néhány mondat *A demokraták* első fejezetéből: „Nem okos világ ez a mai. De hát iszen a tegnapi se volt okos. És bizonyára nem lesz az a holnapután sem. Ebben van valami vigasztaló.” Visszatekintve legföljebb az utolsó mondat igazságában bizonytalanodtam el. Esterházy műveit tanulságos visszafelé olvasni, mert így válik

nyilvánvalóvá az életmű rendkívüli egysége, igazolva Füst Milán föltevését: „Csak annak érdemes, hogy művész legyen, aki egy új világot, egy egész világot tud teremteni!” Hahn-Hahn grófnő például már a *Termelési-regény*ben is szerepel, három alkalommal. Amikor 2006-ban az *Utazás a tizenhatos mélyére* egyik lapján „Egyszerű történet, 100 oldal” feliratú könyvtervcéduláról olvastam, kíváncsiságból elhatároztam, igyekszem ezt nem feledni, hátha utóbb kiderül, mennyire gondolja el ez az író az életművét. Hét év múlva azután megjelent az első ilyen című kötet, bizonyítva, milyen következetesen halad előre Esterházy Péter, szinte kizárva az esetlegességet.

Proust és Joyce példája arra emlékeztet, hogy az öntörvényű alkotók általában nem olvassák a kortársaikat. Esterházy Péter a ritka kivétel. Nemcsak magyar pályatársainak irányváltásait kíséri figyelemmel, nemcsak a németül író élő szerzők műveit ismeri, de fordításban is olvas, Lawrence Norfolktól Jacques Roubaud-ig sok szerző tevékenységére kiterjed az érdeklődése. A társművészetek is foglalkoztatják: Kurtág György zenéjét éppúgy értékeli, mint Váli Dezső festészetét. Élmény vele eszmét cserélni. Máig sajnálom, hogy nem készült hangfölvétel arról a beszélgetésről, amelyet évtizedekkel ezelőtt, egy Kossuth Klubban rendezett alkalom után a magyar regényről folytattunk. Joggal érezte, hogy posztmodernnek nevezett íróként bizonyos mértékig azt a munkát is el kell végeznie, amelyet más nyelveken a modernséggel társítanak.

Kiváló előadó; emlékszem, milyen osztatlan tetszéssel fogadta a közönség 1999-ben a Frankfurti Könyvvásáron tartott bevezetőjét, mennyit mulattak azon, ahogy bírálta saját némettudását. Egyik legjelentősebb értekezőnk; a magyar politikai közélet kérlelhetetlenül szigorú bírálója. Évtizedekkel ezelőtti állításait is maradéktalanul igazolta az idő. Megfogalmazza azt, amit olykor gyávák vagyunk kimondani.

Bármennyire is nagyra becsülöm közírói tevékenységét, magától értetődik, hogy elsősorban elbeszélő prózája hat rám elemi erővel. Mészöly Miklós hatvanadik születésnapján folytatott beszélgetésünk során egy pályatársam azt kifogásolta, milyen derűsen látja Esterházy a világot. Úgy sejtem, a *Javított kiadás* azóta megváltoztatta a véleményét. Noha a *Kis magyar pornográfia* szerzőjének humorát nagyon kedvelem, *A szív segédigéi*hez foghatóan megindító olvasmányt alig ismerek, a *Harmonia caelestis* második fele pedig számomra minden szakkönyvnél megrázóbb képet ad a huszadik század nem éppen vidám magyar történelméről. Ez utóbbi véleményem mélyen elfogult, hiszen a könyv azért is áll közel hozzám, mert némely részletében ráismerek hozzátartozóim, sőt olykor a magam sorsára.

Noha Esterházynek több könyve is olvasható úgy, mint átalakított, roncsolt családrégény, félrevezető volna azt hangoztatni, hogy mindig saját magáról és a rokonairól ír. Sok mozzanat cáfolja ezt a hiedelmet. Az apa meghökkentő átváltozásaira is lehet hivatkozni a *Harmonia* első felében, de arra is, hogy e könyv lapjain feltűnik Szebek Miklós, Otdlik néhány történetének a szereplője. A 2006-ban megjelent, focizásról szóló, látszólag tisztán önéletrajzi kötetben olvasható, hogy „mint mindent, a testvéreimet is kitalálom”. Az *Egyszerű történet vessző száz oldal – a Márk-változat* már az első lapon „bátyámat” emleget, holott az írónak sosem volt bátyja. A 22. fejezetben ez olvasható: „Nagyapát, apám apját elütötte egy traktor, úgy halt meg. Beletaposta a traktor a földbe.” Ismeretes, hogy Móric gróf (1881–1960), az egykori miniszterelnök, mauthauseni rab, majd horti sírásó 1956-ban elhagyta Magyarországot, és Ausztriában hunyt el. Teljes joggal találja meglepőnek Esterházy, hogy némely pályatársai „úgy beszélnek a regényhőseikről, mint élő személyekről. Mint akiknek a mondaton [...] kívül is volna életük”.

Művészetének egyik fő sajátossága önéletrajz és kitalálás (fikció) egymásba játszatásaként határozható meg. Némely franciák az „autofiction” szót használják e műfajváltozat megjelölésére. „Igaz történetet csak kitalálni lehet”, olvasható 2014-ben kiadott könyvében. A szövegközöttség (intertextualitás) és annak egyik megnyilvánulási formája, a jelölt és jelöletlen idézés annyira általános jellemzője az irodalomnak, sőt általában a művészeteknek, hogy ebben a vonatkozásban Esterházy olyan kiváló szerzők hosszú sorához csatlakozik, mint Rabelais, Cervantes, Sterne, Wieland, Hoffmann, Fontane, Thomas Mann, Joyce, Pound vagy T. S. Eliot. Írásmódjának sajátosabb tulajdonsága a hangos beszéd kiemelése. Különösen akkor ismerhető föl ennek a jelentősége, ha meghallgatjuk valamelyik fölolvását vagy hangoskönyvét. Joyce-hoz és Céline-hez hasonlóan Esterházy is olyan

Esterházy Péter budai otthonában, 2015. február 9. (Szigeti László felvétele)

szerző, akinek szövegei hangos elmondást igényelnek. Saját előadásai a legkitűnőbb zenei szólisták teljesítményeihez hasonlóan páratlan élményt adnak.

Vannak kiváló élő íróink s költőink, de számomra Esterházy mindegyiküket felülmúlja. Az ő szavaival: „munkám lényege az, hogy a *magyar* nyelv lehetőségeivel és korlátaival dolgozzam.” Elfogult vagyok. A nyelvért olvasom az irodalmat. Nem érdekel a foci, de élvezem a pompás humorát annak, ahogy az egykori negyedosztályú labdarúgó megírja találkozását Albert Flóriánnal a pályán. Egyszer próbáltam bírálni nyelvhasználatát. Nem volt igazam. Esterházy többet tud a mai magyar nyelvről, mint bárki más. Olyan rétegeket birtokolja, amelyekről nekem fogalmam sincs. Teremti a nyelvet, akár a legnagyobbak. Egykor az *Esti Kornél* térített vissza a magyar irodalomhoz, később Esterházy művei győztek meg arról, hogy nyelvünk szüntelen megújulásra képes. Elképzelhető-e ennél nagyobb érték a magyarság számára?

Ha tanulni akarok magyarul, az ő könyveit veszem elő. Hálám és örömem nem kifejezhető.

Kedves Péter! Isten éltesse!

Szegedy-Maszák Mihály: az ELTE és az Indiana University emeritus professzora, az MTA és az Academia Europaea (London) tagja, a Nemzetközi Összehasonlító Irodalomtudományi Társaság magyar tagozatának és a Füst Milán Fordítói Kuratóriumnak elnöke. Tizennyolcadik önálló könyve 2015 második felében jelenik meg, *Jelen a múltban, múlt a jelenben* címmel a Kalligram Kiadónál.

ACZÉL GÉZA

(szino)líra torzósztár

álarc

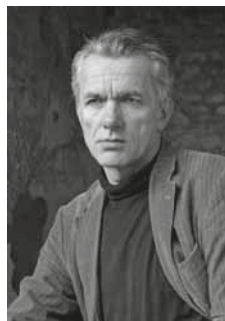
olykor fölösleges túlbonyolítani dolgainkat ki kendőzetlen adja álmait s megfontolások nélkül a belülről felszínre igyekvő rendezetlen asszociációkat a hétköznapijaink nyelvén egyszerűen csak bolond hogy aztán bezárják-e vagy örökre némán elüldögél homályos sarkokban azon is múlik mennyi benne az őrző hatalom s keresztezi-e néhány más dimenziókban megtapadt esztelen biológiai lény karrierjét akik egy társadalminak vélt horizonton rejtőzködő társaikkal összefognak s megteremtik státuszát a sorból kilógó bolondnak kihasználva hogy bizonyos kis szerepjátszás nélkül lehetetlen élni s kevesen akadnak kik a hihetetlenül elnyúlt skálát józanul bemérik kegyes tapintattól az ördögi maffiáig mikor önvédelem az álarc mely mögött félelem bokázik vagy erős sugárzások elé védőhálót fon a gátlás máskor talán jótékony célokért kerül buktatókat a szeretetbe keretezett áldás viszont az ösztönös fintorokban gyakran sejlik rosszak az arányok előbb-utóbb a gengszter-típus újra termelődve rászok a blázirt arcra s legfőbb célja a színképet összezavarja kigyomlálva mind a királyi bohócot alázva az éppen aktuális tiburcot

álarcosból

lehet hogy puritán egydimenziós szemlélet van megettem de én az álarcosból nevű rafináltan ellejtett képződményt sohasem szerettem bújjanak bár hősei ógörög kecskebőrbe vagy undort keltő rizsliszttel beszőrva élőlények járkáljanak méltóságukat cipelve körbe-körbe még olykor a romantikusra vett álarcos igazságosztók is megzavartak pedig azok többnyire kiszolgáltatott szerencsétlenekért kavartak két fényes estély dúsan terített asztala között aztán a nyomorultra hangszerelt hétköznapiakba az új borsa kopaszok bandája költözött már fedetlen fővel a terror burkolt menetét annyira kitanulva hogy nyálas arcukról az ártó szándék lehullva s a birka nép még nekik éljenez nincsenek korbácsütések nem ropognak a fegyverek demagógiák ködében senki nem lát a falakon túlra amikor megvett jogokkal és döcögő tudással egy csorda lenyúlja a sztrádákat az alagutakat a termőre fordult földeket miközben mögöttük hosszasan ott megeg a nyála-taknya egy udvarház halma mely az aktuálissá mázolt eredendő bűnt letakarja s előle a jámbor mielőtt a gutaütés odáig érne főz egy kitűnő tál rakott krumplit kacsaszírral ebédre

alárendel

néhányszor belépek olyan szobákba hol félig az ágy alól lóg ki egy fatálca rajta ímmel-ámmal mócsingolt ételmaradékok a szék szennyes tartóként ablak alá állva a ledobott nadrágnak alig kihúzva a szára az asztalon félrecsúszott könyvek halma szétszórtan hamu miként a huzat elő kavarta néhány éjszakával előbb a szekrények ajtóit slamposan nyitva délelőtt a réseken lóg ki a sok mosni való gyűrött holmi a vendég kedvéért a gazda kényszerből kezd lomolni keskeny ülőhelyért s baráti mosolyba mártva üresedő kedvét maszatos üvegekre mutat iszol valamit én ilyenkor tekintetem fegyelmezem tudva a rendetlenség látványa olykor igaztalanul kerüli meg a lényeket s a másféle neveltetésnek szép terhei alatt a rendre sóvárgásnak naiv övezeteibe ér el a gondolat ahol a kinti kaotikus világgal szemben derékszögek félkörök üdítő szimmetriák nyújtják gyorsan tovalibbenő nyugalmaikat életemnek akkor is ha régen tudom ez a kameraállítás végtelen hamis ám az illúziók kavargásából jut is marad is kis enyhet adó rácsodálkozás mivel mellérendelésemmel akkor karakán ha alárendel némi húzós mániát amelyen néha elmosolyodom

Bagatell

IX

Tizedik évadja, amely annyi meglepetéssel várta, remekül indult. Tulajdonképpen már az első napoktól kezdve a Boden-tó környékén tekergett, itt ugyanis legalább egy tucat városa volt. Nyugodtan élhette hát fürdőzős időszakát, ami korántsem jelentette azt, hogy naponta legalább öt-hat órát ne dolgozott volna, hisz a magára kirótt penzumot a vasárnapok kivételével mindig szigorúan betartotta.

Egy verőfényes hétfői napon épp Radolfzell városában tevékenykedett. Történetesen egy díszmadarakkal kereskedő úr boltjánál, mivel előzőleg úgy döntött, hogy szükség esetén inkább versenyre kel egy-egy trillázó pinttyel, füttyörésző paradicsommadárral, semmint lemondjon a teljes épségben megmaradt gótikus épületről, melyhez ezen a délelőttön úgy ragaszkodott, mint valami architektonikus ihletforráshoz.

Dél körül elcsendesedett az utca, és a madaras is bezárta üzletét. Mégsem adta fel. Szerette a reménytelen ügyeket. Bármily keserves tapasztalatok fűzték is ezekhez, utólag soha nem bánta meg őket. A Couperin-menüett alatt éppen ezen révedezett, amikor egy biciklista tűnt fel az utcán. Alacsony, borostás arcú férfi fékezett le előtte, hogy aztán leszálljon kerékpárjáról, s karját a nyeregbe támasztva hallgatni kezdje őt. Rögtön Henryre gondolt. Maga előtt látta, ahogy New York utcáin karikázik, miközben lendületes ecsetvonásokkal teremti újra az arcokat, a fákat, az emlékeket. Hirtelen érteni vélte valamit Henry elgondolásaiból. Hisz valóban, miféle lehetőségekkel kecsegtet egy olyan állapot, amely már-már a totalitás közelébe ér. Mert mi másról is lenne szó!? Végtere is a művész a pedálozás közben úgy viszi fel a vászonra az elképzeltéit, hogy eközben szüntelenül résen van, azaz nemcsak az alakuló mű köti le a figyelmét, hanem az is, hogy lehetőleg ne kerüljön a járművek alá. Már csak azért se, mert a sárhányótól a művész feje búbjáig érő komplex műalkotáson egy elkülönített mű is szállítatik, amin a Pedálozó majd iksz dollárért túlad.

Amint befejezte a menüettet, a biciklista megszólította. A férfi a zeneszerző neve felől érdeklődött, ám ő tudta, ez csupán a szokásos trükk. Így is volt. A biciklis ember azon nyomban rátért egyik provence-i utazására, hogy aztán percekben belül kijelentse, ők ketten sorstársak lennének. „Na nem úgy, hogy én is muzsikus lennék”, mondta, hanem úgy, hogy kincs-kereső. Többé-kevésbé értette a célzást, úgyhogy azt hitte, az ismerkedésnek ezzel vége. Csak hogy tartogatott még a számára valamit, éspedig nem mást, mint magát a biciklit. A férfi

ugyanis a kurta szóváltást követően felajánlotta neki Opel márkájú kétkerekűjét, amelyet különben még akkoriban gyártottak, amikor Adam mester a rüsselsheimi üzemből kizárólag biciklikben és varrógépekben gondolkodott. Nevetve rázta a fejét, de Andreas hajthatatlan maradt, mert mint mondta, a muzsikát ő csak így képes szolgálni. Nem volt mit tenni, elfogadta.

Az ajándékozás technikai részét már a birtokon bonyolították le, ahová együtt autóztak, a biciklinek ugyanis sikerült helyet találni a Fehér Hajóban. Andreas a város szélén, egy maga építette faházban élt. Építési engedélye persze nem volt, ezért a házikót kétévkenként lebontatták vele, amit azonban ő újra és újra visszaeszkábált, mert Andreas a rendeletekkel ugyanúgy nem törődött, mint a veszélyekkel. Jó tíz évvel kettőjük találkozása előtt, amikor is a zöldhatáron megkísérelt Nyugat-Németországba szökni, és ami után egy Drezda melletti börtönbe két évre bekasztolták, időmilliomos lévén kitalálta, szakmát változtat. Voltaképpen szabadságvágyának köszönhetően hát aktuális foglalkozását, mert Andreas eredeti szakmáját tekintve kéményseprő volt; olyannyira, hogy előszobája falán még mindig ott lógott egy 70x70-es portré, amelyen éppen kimászik egy kéményből, és a mindenkori nézőre vigyorog; ezen a felvételen igazi szelídség bujkált a tekintetében, illetve a hála, hogy még mindig nem zuhant le a magasból.

Kiültek a kertbe. Andreasból csak úgy ömlött a szó, úgy, mintha hetek óta nem beszélt volna senkivel. Mosolyogva hallgatta őt, közben nézegette a birtokot, amely valóságos paradicsom volt. A fákkal, tujákkal beültetett kert szántások felé eső részén, ahonnan egy messzi barackosra lehetett látni, patak csordogált. Szomszédjától az ellenkező oldalon sövénykerítés választotta el, ami majdnem szemmagasságig ért. Embere a természet adományait dolgos munkával ugyan, de kétféleképpen aknázza ki: a kert egyik felében zöltségféléket termesztett, a másik felében kizárólag dísznövényeket nevelt. A két világot közösen terméskövekkel kirakott út választotta el egymástól. Egyedül az utcafronthoz közeli terület zavarta meg az idillikus képet. Bizonyára nyomós oka volt annak, hogy miért pont itt raktározta kerékpárjait, majd fél tucatot.

Egy idő után Andreas az asztalon fekvő naplóról kezdett beszélni. Pontosabban mondván arról, hogy évek óta minden vele megtörtént lényeges dolgot lejegyez, és pedig percről percre. Erre ő elmosolyodott. Új barátja látta, hogy e mosoly több mint hitetlenkedés, ezért azt mondta, tegyenek próbát. Így is lett, mondott egy dátumot. Andreas a hónapot hamar megtalálta, a nappal azonban annál tovább birkózott. Idegesen lapozgatott ide-oda a naplóban, attól félve, hogy eljátszotta becsületét, amikor egyszerre csak felkiáltott, majd rábökött egy sorra, mely fölött ott kéklent az időpont, a percet leszámítva. Élcelődésére aztán, miszerint az iménti állítás nem egészen stimmel, Andreas csak hümmögött. Utána sóhajtott egyet, és felolvasta a két mondatot: „Szakítás Günterrel. Akárhogy fáj, így kellett lennie.” Miután barátja becsukta a naplót, egyszerre nehéz csend telepedett rájuk.

Érezte, játékkukkal valami kellemetlen emléket idéztek fel. Talán ha beszélteti barátját, gondolta, akkor könnyebb lesz. „Az történt ugyanis”, törte meg Andreas a csendet, hogy akárhányszor hívta fel a szellemi vezetőjét telefonon, az mindig épp a szükségét végezte. Maga csodálkozott leginkább e különös egybeesésen, mondta Andreas, mert neki valóban azokban a percekben kellett a támasz, amikor telefonált. Günter viszont idővel elveszítette a tanításhoz szükséges pozitív beállítottságot, és ezen a bizonyos napon magából kikelve ordította bele a kagylóba, hogy ő ilyen tanítvánnyal többé nem vesződik, „amin igencsak meglepődtem”, mondta Andreas.

A házigazda ekkor felállt, és a faházból előhozott egy igen vastag könyvet, amelyet saját kezűleg kötött be Új-Zélandról hozott kecskebőrrel. Ezeket a féltve őrzött lapokat különféle titkok vártak megfejtésre. Előbb azonban, mondta Andreas, el kell utaznia Lengyelországba, mert sziléziai rokonai a háború alatt aranyat ástak el egy tanyán, „aminek a megszerzése, kedves barátom, cseppet sem lesz egyszerű”, mivel az épület az utóbbi években idegen kézre került. Ezt követően Andreas tett még egy halvány célzást egy úgynevezett nagy fogásra is, de erről részleteket nem közölt. Ezzel szemben új programként azzal állt elő, hogy nézzék meg együtt az elektromos detektorát, melynek segítségével hamarosan a világ leggazdagabb emberévé válik.

Az ágy alól került elő Andreas szeme fénye. Úgy tapogatta-simogatta Andreas a műszert, mintha a szerelmese lenne. Talán ezért sem volt véletlen, hogy miután Andreas elrejtette a detektort, egyik kalandjáról kezdett beszélni. Arról, hogy egy napon Szardínia szigetére utazott, ahol névvel és címmel vízre tett egy palackba zárt levélkét, melyben arra kérte a palack nőnemű megtalálóját, hogy haladéktalanul keresse fel őt. „Nem fogod elhinni”, mondta Andreas,

egy év sem telt el, amikor egy hellén lány megjelent nála, meglobogtatta előtte a bizonyos levelet, és még aznap este vacsorázni mentek. Ám a dologból nem lett semmi, mondta Andreas, mivel a lány a Münchenbe akkreditált görög konzul fiának volt a jegyese. Így hát késő éjjel le-történ vett búcsút a lánytól a radolfzelli étterem előtt, ami érthető, tekintve, hogy elgondolása szerint jövődöbeli feleségének egy ilyen palackposta-történet kapcsán kellett volna feltűnnie.

Amikor négy óra tájban kísérták a Fehér Hajóhoz, hogy annak rendje és módja szerint elbúcsúzzanak egymástól, a kerékpárt mégsem vitte magával. „Majd a szezon végén”, ölelte meg új barátját, s beszállt az autóba.

Ebben az időben figyelt fel arra, hogy a délutánok a játék szempontjából jóval problematikusabbak, mint a délelőttök. Nem gondolta, hogy az emberek délutánonként fáradtak és elcsigázottak, vagy hogy a munka kiszigerelné őket. Nem. Mindazonáltal határozottan feszültebbeknek érezte őket ilyenkor, talán a sok felesleges beszéd, az elkerülhetetlen veszekedések, a mégoly szívélyes, illetve nem annyira szívélyes bolti kiszolgálás apró-cseprő kellemetlenségei miatt. Akármi volt is az oka, a változékonny hangulatú férfiak és nők nem lendítették előre a délutáni fellépések ügyét. Voltak olyanok, akik ha reggelente nem is látták rózsaszínben a világot, azért engedékenyebbnek mutatkoztak a váratlannal, a szokatlannal szemben, így például a délelőtti muzsikát kifejezett rokonszenvvel hallgatták, mi több, azt a járókelőkkel szembeni udvarias viselkedés aktív formájának ítélték, és mint ilyet, bőkezűen honorálták.

Csakhogy ezek a labilis egyének délutánra mit sem tudtak a bennük szunnyadó kiegyensúlyozottságról, és legádázabb ellenségeivé váltak. Milyen felháborító – méregette egyszer egy elszánt markdorfi férfi – kint játszani az utcán! „Hát nem veszed észre, hogy városkánk a gondolkodó polgárok jámbor közössége, amelyben mindenki az általános emberire törekszik? És akkor jössz ezzel az ömlengéssel! Mert mi más a zene, ha nem a gyanús érzések még gyanúsabb kitérása, holmi szubjektív elgyengülés, amit néhány zavaros elme mint valami lényegit tukmál ránk! Én azonban átlátok a szitán...!” – és legalább oly határozottan tiltakozott a szellemi rendbontás ellen, mint ahogy délelőtt védte volna meg őt valakinek az okvetetlenkedésével szemben. Persze az első percekben nem volt mersze, hogy megintse őt, megelégedett a leg-sötétebb pillantásokkal. Később azonban, hogy a szellem ügyét tetteikkel is védje, le s fel sétált előtte, majd a testvér nélkül maradt koldushoz hasonlóan feldöntötte a kottaállványt. Ahogy az várható volt, mindjárt szabadkozott, de aztán odasziszegte: „Szerencsétlen, inkább gondolkodj, ahelyett hogy az eszedet elfuvoláznád!”

A finomabb hullámhosszokra beállítódott nők még kínosabb helyzetekbe sodorták. Az ember azt hinné, hogy az a furcsa, karlendítős mozdulat valamiképpen a járásuk része, aztán meg hopp, előkerülnek valahonnan, és csattan a pofon. Volt egy hölgy, akinek meglehetősen nagy kockázatot jelentett a közelsége. Mert valóban a kezeivel akrobatikázott, mintha csak így tudta volna koordinálni ingatag járását. Bár az ilyeneknél nem könnyű eldönteni, hogy a lábak gyengesége miatt oly furcsa a kézmozdulatuk, vagy ellenkezőleg, a kézmunka következtében lesz problematikus az előrehaladás. Mindennek a tetejébe ez a hölgy időnként még próbára is tette a járókelőket, mert szoknyáját bizony olykor-olykor felrántotta.

Jómaga ilyenkor rémülten pislogott, miközben egyre inkább arra a véleményre jutott, hogy a polgárok a hölgy mutatóját az ő zenéjével kötik össze. Feddő nézésükből vette ezt ki, ami ha közvetett módon is, de neki tulajdonította a pernahajderpozíciót, ezt a gyerekeket megromító lábközi szellőztetést.

Pedig az ideggyengék egy része nem viselkedett különösebben feltűnően. Le s fel sétáltak az utcán, és ha elé értek, legfeljebb az arcuk torzult el, és nem feltétlenül a zene miatt. Mert lehet, hogy nem a hőséget, nem a szokásosnál nagyobb ricsajt és még csak nem is a hentes kóklerségét percipiálták váratlanul vagy épp utólagosan, hanem az ő idegenségének a tényét. Azaz mindaz a kellemetlenség, ami aznap a nyakukba szakadt, azonos lett a személyével.

Ha ilyen történt, egyes egyedül magát okolta, amiért nem olvasta le előzetesen az emberek arcáról, hogy miként is lennének a delet követő idővel. Bizonyos városok lakói sehogy sem képesek megbirkózni a délutánokkal. Nekik a déli harangszó utáni napszak alattomos ügyet jelent, amit csak csendben, csak háborítatlanul tudnak átvészelni. Amennyiben évek óta ez a módszerük, akkor ebbe nem léphet be egy idegen, és főként nem zenével. Illetve az hagyján, hogy bemegy a városba, végtére is ezt nem tilthatják meg neki. Azt azonban nagyon is elvár-

hatják, hogy válságos óráikat, amikor délutánjaikból legszívesebben délelőttöket csinálnának, tartásuk tisztelőben. Mert a délután minden dolgok legelviselhetlenebbike, különösen nyáron. Ilyenkor lepi meg őket az igazi fásultság, ami szinte émelyítő a megszokott tompultság-hoz képest. Úgyhogy ezt a forró vagy csak éppen-meleg semmilyeniséget ne ellenpontozza itt nekik senki! Mert ha a kisvárosról épp ilyenkor derül ki, hogy mennyire nem lehet benne élni, akkor legalább ne emlékeztessék őket erre. Maradjon meg mindenki a saját élményvilágánál, annál a jól ismert letargiánál, melyben csak fagyaltot meg süteményt lehet fogyasztani.

Amióta eszét tudta, mániákus megfigyelőnek számított. Ha teheti, ezekben a hetekben is a tekinteteket, az orrokat, a szájtartásokat lesi, előadói státusával azonban ez nemegyszer összeüt-közésbe került. Így hát arcok helyett kénytelen volt a csípőket, a bokákat, a lábszárakat figyelni; a protéziskészítők buzgalmával vizsgálta az emberi végtagokat. A dolog nem esett nehezére, mivel az évek során kidolgozott egy olyan előadói módszert, mely játék közben egyfajta nézési szabadságot biztosított a számára.

A mű mindenkori tempójától függően hol pillanatnyi, hol meg hosszabb nézegetésre is sort kerített. Azt a fajta képességet fejlesztette ki magában, amit az a színész mondhat a magáénak, aki a színpadon úgy él együtt érzékeny közönségével, hogy közben nem kacsintgat ki a tragikus hős hitelesen felépített szerepéből. Következésképpen báméskodása alig súrolta az önkényesség, a kedvtelésből nézegetés határát. Ezzel együtt – egy speciális technika segítségével – a látottakat megpróbálta az éppen soron lévő dallamba becsempészni. Ha például egy idős néni felpuffadt, visszeres lábára esett a pillantása, akkor andantéja lassan emelkedő sorát a korábban alkalmazott különválasztás helyett átkötötte, mintha csak a B-A-C-H négyest fáslizta volna be. Máskor egy-egy szőrös női láb – melyet elfelejtettek legyantázni vagy leborotválni – hallattatta meg vele az egyébként tisztán intonált hang melletti szörtyögést, amit a hozzáértők *szőrös* hangként szoktak definiálni. Vagyis testzenei kísérletein túl olykor biotechnikai trükkökkel is élt.

Ha egy-egy arcon mégis megakadt a tekintete, egészen különös dolgokra lett figyelmes. Olykor-olykor egy himlőhelyes férfi pattanásai is szokatlan fényben fürödtek előtte. Ilyenkor úgy tűnt, nem is pattanások azok, amiket lát, hanem érdekes kis gömböcskék, játékosan tömör felületek, melyek a szó szoros értelmében, akár a rügyek, hirtelen kinyíltak. Egyszer az egyik úrnál ezt külön megfigyelte. Ennél az esetnél a kerek dombocskák alatti nedvet határozottan illatos folyadéknak képzelte, amolyan parfümnek, amit a domború aknába fecskendeztek.

De arra is volt példa, hogy az előtte időző néni görbe orrát az éppen játszott mű hangpermete kiegyenesítette. Nem akarta így látni. Mi több, azon volt, hogy az orr megőrizze dőlésszögét, meg azt a nyergen lévő púpocskát. Az izgató orrkonstelláció felett mégsem hunyhatott szemet. Egy ihletett rajzoló sem tudta volna papírra vinni ezt a zenétől súrolt orrot, amely idővel egyre inkább fenséges kitüremkedésnek hatott, mialatt persze a két enyhén szőrös barlangból továbbra is láthatatlan karikákban áradt kifelé a szén-dioxiddá lett művészeti élmény. Ilyen pillanatokban akár egy bumfordi orr is elveszítheti tömegét, noha a tekintélyes forma jelentős súlyt feltételez. Látott ebből is eleget. Amúgy a tökéletes orrok nyavalyás unalmából rángatta ki egy-egy érdekes példány. Ilyenkor végre kapott valami elégtétellel felérő biztatást, amit a hibátlan orrok szeplőtelensége folyton elvett tőle. Ezek közül néhányat alkalomadtán örömmel megcsavart, pengével felhasított volna, hadd formálódjék az a hivalkodóan egyenes nyereg. Akkor végre talált volna rajtuk valami nyugtalanító horpadást, valami elbizonytalanító mélyedést, ami gondolkodásra készített. Ezért különösen hálás volt a zenének, hogy a beavatkozást a maga különleges eszközeivel elvégezte.

Máskülönben meg volt győződve arról, hogy a muzsika elvágyódó hullámai úgy hatolnak be a bőr alá vagy egyenesen le a gyomornedvekhez, ahogy a lelkünkbe is. Ezért nem lepődött meg azon, hogy az előtte álldogáló emberek miért babrálják oly nagy előszeretettel az arcukat, miért nyomkodják olyan szorgalmasan a halántékukat, mintha csak a kötőszövetekben bujkáló rezgéseket akarnák megtámasztani. Neki úgy tetszett, hogy a dallam és főként a ritmus hozzásegítette ezeket az embereket saját szervezetük összehúzódásának, illetve kitágulásának érzékeléséhez, vagyis a bennük zajló különös folyamatok észleléséhez, ami így közelebb juttatta őket saját magukhoz. Ezek nélkül az előtanulmányok nélkül aligha fejleszthette volna tovább Fjodor Mihajlovics egyik érdekes elgondolását, annyi szent!

IX

A folytatás azonban jóval több bonyodalmat hozott. Először is július végétől folyton esett, amit megdöbbenve láttamozott, mivel emlékezte szerint vándorlásai során ez még nem fordult elő. Elkeseredetten tanulmányozta az újságok időjárás-jelentéseit, melyek nem sok reményre kecsegtették; a szakemberek még legalább egy hét ítéletidőt jósoltak. Még a Monarchiához hű emberét is felhívta, de ő sem szolgált kedvezőbb hírekkel. Ekkor úgy döntött, hogy meglátogatja Stefanie-t.

Csakhogy Stefanie időközben idegszanatóriumba került. Az történt ugyanis, hogy találkozásuk után nem sokkal szemeit ismét a brazil őserdőkre vetette. Mit vetette! El is indult az irányukba, éspedig immár lelkiismereti alapon. A frankfurti repülőtérig baj nélkül el is jutott, kálváriája csak ott kezdődött. A Lufthansa egyik alkalmazottjával gyűlt meg a baja, aki nem volt hajlandó ingyenjegyet adni neki a riói járatra. Ekkor úgy tűnt, le kell mondania az utazásról. Aztán kiderült, hogy mégsem, mert mialatt a német viszonyok tényleges megújulásának szükségességéről elmélkedett, megérkeztek a mentősök, és betuszkolták a mentőkocsiba. Stefanie felháborodva tiltakozott, hogy ő repülni, és nem sétakocsikázni akar, mire beleinjekcióztak két adag nyugtatót.

A szanatórium a közeli városban volt, így rövid időn belül odaért. Igen ám, de amint az épület rácsos ablakaira felnézett, elbizonytalanodott. Vajon felismeri őt Stefanie? Hátha megint az ikrekkel vagy az őserdő szellemeivel viaskodik, ha pedig így lenne, az akár el is homályosíthatja az ő alakját, tavalyi beszélgetésüket, és esetleg még bajba is kerülhet.

Stefanie azonban hál'istennek elemében volt. Ezt az egyik nővérkétől tudta meg, akinél szobája felől érdeklődött. A nővérke mesélte azt is, hogy a hóbortos lány már a megérkezését követő negyedik napon levágott egy pasast a kötélről a női vécében, mely tettéért a belügyminiszter a jövő év elején életmentő kitüntetést fog átnyújtani neki. És arról is tájékoztatta, hogy Stefanie énekével, gyönyörű hangjával vigasztalja társait. Egy fiatal ápoló bele is szeretett.

Stefanie egyedül ült a szobájában, dúdolgatott, de ezúttal magának. Amikor meglátta őt, az örömtől felsikoltott, és a nyakába ugrott. Éppen csak váltottak néhány szót – tulajdonképpen azzal a természetességgel, mintha szobatársak lennének –, amikor Stefanie karon ragadta, és elrángigálta a folyosó végére, ahol bemutatta neki Rudolfot. Ez a férfi a filozófia nagydoktora volt. A helyi egyetemen tanított évekig általános logikát és esszenciális ontológiát. A hivatásszerű gondolkodás kicsit felbillentette biológiai háztartását, mert vézna karjaival, horpadt mellkasával egy fejlődésben megállt kamaszfúrára emlékeztetett. Stefanie megpróbálta őt szóra bírni, a férfi azonban sehogy sem állt kötélnek, pedig, ahogy erről Stefanie utólag beszámolt, az osztályra kerülése óta szinte mást sem csinált, csak monologizált.

Amint visszatértek a szobába, brazilinája rögtön Rudolfról kezdett mesélni. Állítólag – fogott bele énekelve Stefanie – Rudolf éveken át naponta szónokolt az egyetemi város főterén, amivel kezdetben nem is lett volna semmi probléma, mert az emberek azt hitték, napozni jár ki, levegőzni, hisz szegény igen sápadt volt. Az, hogy beszél, senkinek sem tűnt fel. Valami azonban történhetett vele, folytatta Stefanie, mert felbátorodott, vagyis dinamizálta a dolgot, mi több, bizonyos idő elteltével üvöltözött. Mégsem ez okozta vesztét, hanem új szokása, a gesztikulálás. Egyeseket ugyanis egy-egy lendületesebb érvelésnél véletlenül ugyan, de eltalált, amit még megúszt volna, mondta Stefanie, mert ha netán veszekedés támadt, mindig sikerült meggyőznie az érintetteket, hogy ártatlan, elvégre a legidétlenebb pillanatban értek elé, és előadásába, talán nagyon is készakarva, belegyalogoltak, mert itt, hajtogatta ilyenkor Rudolf, nem kezéről, nem öklökről lenne szó, hanem az ő térben kiterjedő interpretálásáról. Képzeld, mondta Stefanie, a városi rendőrfőnök felesége pecsételte meg a sorsát, akit egy kora délután valósággal letaglózott. Ekkor Rudolfot éppen a kanti magánvaló izgatta fel, mivel komoly kétségei támadtak a legújabb Ding-an-sich-értelmezésekkel kapcsolatban, adta elő Stefanie, aki aztán hozzátette, hogy a filozófus ennél az esetnél tényleg vétlen volt, mert az asszony ekkor már jó két évtizede hang-vonalak mentén közlekedett. Éppen rátért volna e vonalak egyikére, amikor Rudolf tenyere egyszerre csak az asszony nyakán csattant.

Mivel Stefanie már túljutott a repülőtéri incidenst előidéző válságon, nem igazán értette, miért tartják fogva. Bár azt is mondta, hogy amióta levágta azt a szép arcú férfit a kötélről, azóta valamennyire megbékélt a helyzetével. Különösen azután, hogy Rudolfot, mint valami

készüléket hangoló műszerész, átkapcsolta a konkrétumok sávjára, amivel igencsak radikális fordulat állt be a filozófus életében. „Engem azóta a társadalom átalakításáról szóló elméletével szórakoztat”, mondta Stefanie. Ennek során az is kiderült, hogy a tudós embert a teológia hidegen hagyja. Egyszerű keresztretjvényt látott benne, melynek megfejtése ez volt: „Egy nagy lőtúrót nektek! Várjatok, és tegyétek a dolgokat!”

Ezután még órákon keresztül hallgatta Stefanie-t. Igen, órákon át hallgatta őt, miközben az egy évvel azelőtti kempingezés egyre álomszerűbbé vált benne, hogy aztán a percek múlásával a szíve környékén valami először csak feszülni, majd pedig lüktetni kezdjen, ami még akkor is tartott, amikor késő este kilépett az idegstanatórium kapuján. Tudta, valami nagyon ésszerűtlen fog csinálni. Észak mellett döntött.

Egy jó hét múlva már a frízek földjét taposta, azt a vidéket, melynek lakóiról a német ajkúak annyi rosszízű viccet farigcsálnak. Sok egyéb mellett az annyit emlegetett északi fény vonzotta ide, a hegyek nélküli síkság, és persze a mediterrániumhoz képest jóval nyugtalanabb tenger, amely nem igazán kényezteti el a környéken élőket. Hollandián keresztül ment, miután néhány napot eltöltött Terese országában, azaz Belgiumban. Ugyanakkor a hatástörténetre szakosodott kutató hangja is megszólalt benne, azé a szakemberé, aki kíváncsian várja, hogy a sanyarú időjáráshoz szokott férfiak és nők miként viszonyulnak majd egy bizonyos fajta poézishez. A tervezett művészetszociológiai munkát azonban háromnapos utazgatást követően egy igen kellemetlen eset zavarta meg.

Az egész azzal indult, hogy miután egy hamisítatlanul szeles wilhelmshaveni reggelen kikészülődött a Fehér Hajóból, eszébe jutott, hogy hetek óta nem váltotta át a keresetét. Legalább tíz-tizenöt kilogramm aprópénz volt nála. Sokszor húzódozott attól, hogy nap mint nap újabb és újabb üzletekbe térjen be apróját bankókra váltani. Az viszont még soha nem történt meg vele, hogy ilyen hosszasan halogatta volna a váltással járó procedúrát. Súlyos mulasztásnak ítélte a dolgot, különösen azért, mert a jókora summával kétszer is országhatárt lépett át.

Megkésétt ijedtséggel ült vissza a Fehér Hajóba, és a tengerhez hajtott, ott is egy olyan helyre, ahol nem lephette meg senki. Miután leállította a motort, bekapcsolta a rádiót, majd az ágy alól kihúzott egy ládát. Ebben tartotta a szerszámokat, a motorolajat, de most a pénz volt benne. Felnyitotta a faláda fedelét. Két áruházi nejlonszatyor fehérlett előtte; mindkét szatyor színültig volt apróval. Mivel szerette a tiszta ügyeket, a szatyrok tartalmát az ágyra öntötte. Tekintélyes pfennig- és márkahalom magasodott előtte, amit most válogatni kezdett. Miután szép sorjában kigyomláta az idegen valutaneveket a pénzhalomból, már kizárólag a német nép büszkesége csillogott-sárgállott. Ebben a pillanatban igazat adott azoknak a bankároknak, akik az európai árfolyamokat ehhez a pénznemhez igazítják. Végigsimított a halmon, azzal a gyengédséggel, amellyel annak idején olykor Anna előtt bolondozott, majd miután a pénzt visszarakta a szatyrokba, elindult a városba.

A belvároshoz közel parkolt le, nem messze egy furcsa nevű tértől. Mint aki a vastelepre igyekszik, cipelte szatyrait, melyek tartalma minden igyekezete ellenére meg-megcsörrent. A lehető legtermészetesebben próbált haladni, s csak akkor gyorsította fel lépteit, ha egyik-másik gyalogos furcsán méregette. Legalább fél órába telt, amíg elérte az első bankot, ahol azonban sajnálkozva közölték vele, hogy nem tudnak segíteni.

Bosszúsán fordult ki az ajtón, s folytatta egyre kellemetlenebbé váló útját. Ha csak kellemetlen lett volna... Néhány méter után már rémületes volt, mert két rendőr közeledett felé a járdán. Nyomban megállt, és bámulni kezdett egy kirakatot. Nem igazán tudta, miféle kirakat előtt áll, de szerencsére nem volt ideje ezen sokat tünődni, mert egy idős néni topogott mellé, aki pontosan a jobb lábánál lévő nejlonszatyrok mellé állt le pihegni, a szatyrokban ugyanis hirtelenjében a lábánál talált helyet. Amint a rendőrök a kirakathoz értek, rögtön úgy tett, mintha társalogna a nénivel. Társalgott is. Kérdésére, hogy hol talál bankot a környéken, a néni egy közelben álló épületre mutatott.

Amint belépett a bankba, rögtön észrevette a masinát; a pénztárlablak mögött volt. Még a tengernél tisztázta magában, hogy masinás bankra lesz szüksége, arra ugyanis gondolni sem mert, hogy kisebb tételekben szabaduljon meg terhétől. Ez akár több napos elfoglaltságot jelentett volna, erre pedig nem volt se kedve, se ideje. A pénztárlablakok közül a szélsőnél várt a legkevesebb ügyfél. Ide állt hát be. Úgy tett, mintha a szomszédos C&A-ból ugrott

volna át, mivel az óra- és ékszerkereskedőnél túlköltekezett. Valójában igen sötét gondolatok jártak a fejében. Hol pénzmosónak érezte magát, hol meg valami földalatti párt gazdasági felelősének, aki a szimpatizánsoktól begyűjtött összeget végre-valahára befizeti a pártközpontnak. Már csak egyetlen férfi állt előtte, amikor eszébe jutott az elmúlt hetek fellépéseinek egy-egy jelene: a ráncos kezek, a meghatottságtól átnedvesedett szemek, a befejezések utáni tapások. Cudarul érezte magát. Most akkor mi lesz a poézisével? Hagyni fogja, hogy az érzések ott zuhogjanak-csörömpöljenek ennek a derékig érő masinának a gyomrában? Nem volt ideje tépelődni. Ő következett.

Amikor előadta, hogy mi jártnban lenne, a banktisztviselő felhúzta szemöldökét, majd nekiszögezte a kérdést, mégis, mennyi lenne az a pénz? Válasz helyett felemelte a két szatyrot. A banktisztviselő ekkor kicsit elgondolkodott, aztán intett, hogy fáradjon a belső ajtóhoz, mert a szatyrokat csak ott tudja átvenni.

A tranzakción átesve megkönnyebbülten foglalt helyet a pénztárral szembeni széken. A gyors siker elfeledtette vele az iménti képeket. Már zsebében érezte a különféle címleteket – a százásokat, az ötveneseket, a húszásokat, a tízeseket –, és úgy tervezte, hogy egy kiadós ebédrel lepi meg magát. Ebben a szelíd eufóriában azonban teljesen elkerülte a figyelmét, hogy a banktisztviselő éppen csak letette a nejlonszatyrokat a pénztároló elé, de aztán nem csinált semmit. Erre csakis akkor jött rá, amikor a banktisztviselő a pénztárolakhoz szólította, s elkérte útlevelét. Nem értette, miért van rá szükség, de odaadta a dokumentumot. Abban bízott, a banktisztviselő végre dolgához lát. Csakhogy a férfi ekkor felemelte a kagylót, és a rendőrséget tárcsázta. Hamarosan beszélgetni kezdett valakivel.

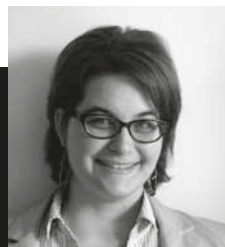
Azt hitte, sohasem lesz vége a beszélgetésnek, amiből csak szófoszlányokat kapott el, de számára azoknak sem volt sok értelme. Helyzetét egyre kilátástalanabbnak érezte, és már-már a legsötétebb események rémlettek fel előtte, amikor a férfi végre letette a kagylót, és magához szólította, majd útlevelét lapozgatva bizalmatlanul ráemelte tekintetét. Csak ezután kezdte fontoskodó hangon részletezni, hogy városukban hoztak egy törvényt, mely alapján a nejlonszatyorban lévő pénzt nekik ellenőrizniük kell. Vagyis mindaddig, amíg nem tisztázódik a pénz eredete, nem adhatja vissza. És az útlevelet sem. Városukban ugyanis, pislogott gonoszán a férfi, gyakori a cigarettát árusító automaták feltörése. Mint ahogyan a múlt héten is történt, tette hozzá sokatmondó mosollyal, mert talán már a markában érezte a nyomravezetőket jutalmát.

Egy jó fél óra telhetett el a legnagyobb kétségbeesésben, amikor hirtelen eszébe jutott Ludwig, a h-i banktisztviselő, akinek az esküvőjén egy évvel korábban játszott, mivel egy feszített tempójú menetelés részeként két napig a városában maradt, többek között a bankja előtt, ahol Ludwignak bebizonyította, hogy nála megfelelőbb hangulatfelelőst aligha lehet találni. Őt hívta hát fel. A bankból, mert hogy az egyik alkalmazott igen készségesnek mutatkozott.

Bár a közben megérkezett rendőrtiszt kész ténynek vette, hogy személyében végre sikerült fülön csípnüik egy foszto-gatót, nekilátott a kihallgatásnak. Majd tíz percen keresztül válaszolgatott a legkülönfélébb kérdésekre, mígnem Ludwig végre átküldte a faxot. Nem kevés örömet szerzett neki, hogy negyedórával a kihallgatás után egy német bankigazgatót kioktathatott. ■ ■ ■

Barnás Ferenc (Debrecen, 1959): Márai- és Aegon-díjas író. Legutóbbi könyve a Kalligramnál *A kilencedik* (2014). *Bagatell* című regényének második, átdolgozott kiadása 2015-ben jelenik meg a kiadónál.

Félszoba

Ott álltunk ketten,
amikor megszokták a hosszú reggelt a falak.

Ott ketten álltunk csak,
ahol egymásra rajzoltuk a parketta mintáját.

Ott gyűltek körénk,
amikor a hajkefe nyelére ragadt szóváltásunk.

Ott körénk gyűltek,
ahol tánc közben felmelegítettük a szobát.

Ott rajtunk kívül senki sem járt,
amikor az ébrenlét hullámaiban fuldokoltunk.

Ott senki nem járhatott rajtunk kívül,
ahol mozdulataid huzata először megcsapott.

Ott betakartuk egymást,
és a holtpont félhomályában levetkőztettük szándékainkat.

Ott egymást takartuk be
az átlók mögött rejtőző vajjas kenyerekkel.

Zománc

„Egy konyhaszéken-asztalon,
Mintha égi dolog
Lenne a legtompább tárgy is hébe-
Hóba – így lényegül át
A másképp jelentéktelen”
(Sylvia Plath)

Aznap egészen korán
elvonultam, húsz wattnyi
éberség font körül.
Titokban olvastam,
titokban reméltem,
hogy bejössz, és megint
az ágyam szélére ülsz,
hogy mesélj a februárról
és arról, hogy miért szeplős a radiátor.

Kellett a fény, mert
lámpaoltás után tilos megszólalni.
Az esti mormolás után
a hideg levegő megjelent a száj körül,
betakart szájak és betakart szívek
hónapjai voltak, amikor annyira vártalak,
hogy az ajtó is megadta magát.

Jöttél, és a tél helyett
a saját fészkébe piszkító
madarokról meséltél.
Meggérdezted, hogy
kinek meséltem a mínuszokról
és az ujjközök repedéseiről, amikről
hallgatni kell, különben mások is
megtudják, hogy egy kis lámpa
ereje arra sem elég, hogy
fényénél másnapra megterítsünk.

Évek

Cseresznyéket zsúfolt be
mosatlan kézzel
egy hatalmas ládába.

Mosdatlan hajolt meg,
mintha a sáros kezeiért
és szakadt nadrágjáért taps járna.
A megfeketedett szipkába illesztett
Munkás ereje átjárta ereit.

Nem számolta a kilókat,
a kilométereket se tartotta számon,
szedte a fáról, földről,
vödronként hordta össze
a sárba panírozott éveit.

Beleillett a képbe, olyan volt bőre,
mint a tejszínhabra szórt félelem,
hogy holnapra talán nem jut más.

Mosatlan cseresznyéket zsúfolt össze,
és mi koszos, néma közönség voltunk,
éveket öregedtünk észrevétlenül
a mosatlan ládában.

Hétköznapi

Azt hittem, hogy legalábbis
a bélés öregsége kell,
de az ujjak ropogását összekapcsolta
a kibugyanó tintaív.
Kétlem, hogy maszatolt percek
valaha felszívódhatnak.
A fűtésűbe kapaszkodva
álltam az ablak biztonságában,
ahol később a pofont adta.
A konyha se moccant,
én is lassú voltam ahhoz,
hogy válaszoljak.
A táj csak annyira volt havas,
mint mi egymásnak.
Tudtad, hogy a csövet
ölelhetem csak.
Tudtam, hogy a kémények
halvány füstoszlopát
csak bámulhatjuk
a keretezett szótlanságban.

Várakozás

Egy nagybögő volt nála,
három lábbal állt a földön.
A padlószőnyeg mohón nyelte el
az adventi dörmögést és a hangokat,
amik azért öltöztettek, hogy
az utánuk következő csönd
mindent letépjen.

Nála volt a nagybögő,
a földön három láb
harapott a szőnyegbe.
Nem is léptem be,
már bent voltam,
amikor végleg
lekerült rólam
a hangok lila sálja.

A négy húr szelídítette
várakozás közben
az öblös ablakpárkányok eltűntek.
Öt lábbal álltunk
egy meztelen nagybögő takarásában.

Csombor Rita (1985, Budapest): Az Eötvös Loránd Tudományegyetem és a Sapientia Szerzetesi Hit-tudományi Főiskola közös képzésén végzett magyartanár, hittanár-nevelő, család- és gyermekvédő szakon. Budapesten él, és magyartanárként dolgozik.

Megölni egy arabot

ARABOT

Akét géppisztolyt a konyhaasztalra tettük. Heszin azzal búcsúzott el a fiúktól, hogy „majd beviszi a puskákat a központba”, majd bezárta az ajtót. Hallottam, hogy odakint felduruzsol a terepjáró motorja és elindul az autó, benne a fiúkkal, akikkel négy napon keresztül éjszakáztunk a sivatagban. Ragyogó csütörtök délután volt. Sütött a nap Szulimaniban, mi pedig épen és egy darabban visszaértünk a khanakini frontról. Még a kocsin sem esett egy karcolás sem.

Heszin egy kétszintes, amerikai típusú családi házban lakott. A lakást jó ízléssel és modern eszközökkel rendezte be. A mosdatlan sivatagi éjszakákhoz és a tűzön, bádogdobozban melegített füstös teához képest elképzelhetetlen luxus szakadt ránk.

„Nagyon betegnek érzem magam, testvér” – mondta Heszin vigyorogva, miközben kikapoltam a fényképezőgépet a hátizsákomból, és kivettem az asztalra az aksit és a memóriakártyát.

„Rettenetesen nézel ki” – feleltem.

„Te is betegnek tűnsz.”

„Igen. Az vagyok.”

„Orvosságra van szükséged.”

„Igen. Sürgősen.”

Heszin a hűtőszekrényhez lépett, és elővette a Jack Daniel'st. Rendes adagot töltött ki két pohárba, jeget rakott beléjük, majd az egyiket a kezembe adta.

„Baszódjon meg a Da'ás!”

„Baszódjon meg a Da'ás!”

Ittunk. A whisky kimosta a szánkából az elmúlt négy nap szitáló homokját. Amint letettük a poharat, Hiúá azonnal újratöltötte őket.

„A kurva anyját Abu Bakr Al Bagdadinak!”

„A kurva anyját Abu Bakr Al Bagdadinak!”

Megint ittunk.

„Ne haragudj, Kák Szárdár, hogy ezt mondom, de bűzlesz” – mondta Heszin vigyorogva, amikor letette a kezéből a poharat.

„Tudom. Megyek is fürdeni.”

„Rendben, addig én rendelek valami ennivalót.”

„Te is bűdös vagy.”

Hátba vágtam az ezredest, és elindultam a felső szintre, ahol a vendégszoba volt. Felfelé haladva a márványlépcsőn elképzelhetetlen volt, hogy kétszáz kilométerre innen háború van.

Pedig háború volt. Az Iszlám Állam offenzíváját alig húsz kilométerre sikerült csak megállítani Erbilről két héttel ezelőtt. Egész Kurdisztán a háborúzással volt elfoglalva. A férfiak mellett öregek, nők és gyerekek vonultak ki a frontra. Muszáj volt menniük. Mindenki tudta, mire számítson a kalifátustól. Ezt mi is jól láttuk odakint a fronton. A markológépekkel ásott gödrökben, a benzintől megfeketedve egymás hegyén-hátán feküdt minden nem szunnita muszlim, annak jeleként, hogy kikre nem tart igényt Abu Bakr Al Bagdadi kalifa. Főleg az elégett gyerekek holtteste volt csúnya látvány. A méretük alapján könnyen azonosítottuk őket, mert kicsikék voltak az öregek és a nők testéhez képest. A tűztől pedig még kisebbek lettek.

Nagy, tágas, fehérre csempézett szoba volt a fürdőszoba, beépített fém zuhanyzófülkével. Meglazítottam a bakancsom cipőfűzőjét, és kiléptem belőle, finoman pergett belőle a homok. Kicsatoltam az övem, és kigomboltam az ingemet. Tényleg bűzlöttem.

Három napon keresztül éjszakáztam a sivatagban ugyanabban a ruhában, izzadtam és száradtam bele az ingembe. A kicsapódó só fehér mintákat rajzolt rá a mellkasomra és a hónom alatt.

Ledobtam a ruhákat magamról, és megnyitottam a csapot. A forró víz azonnal elhomályosította a zuhanyzó üvegét. Éreztem, hogy a bőrömben tapadt homok megindul rólam lefelé, hogy a tömegsírok látványát, a halott pesmergák agyamba égett arcvonásait, mindent lemosa a víz.

A homlokomat a csempéhez nyomva, hosszú percekig álltam bent a zuhanyrózsa alatt.

AZ ezredes egyik nagy, fehér törülközőjével törülköztem, amikor Hiúá megállt a szoba ajtajában. A kezében két pohár whisky volt.

„Ezt idd meg, aztán gyere le. Meg kell beszélünk valamit.”

A kezembe nyomta az italt, koccintottunk, és ittunk. Az ezredes lesett a lépcsőn. Felöltöztem, és mentem utána.

Lent ült a nappaliban az étkezőasztalnál, és a laptopját bámulta, becsukta, amikor meglátott.

„Be kell mennem a főparancsnokságra.”

„Mi történt?”

„Megfogtak egyet a fiúk.”

Leültem az asztalhoz, és töltöttem még egy whiskyt mindkét pohárba, az egyiket Heszin kezébe adtam.

„Veled mehetek?”

„Nem írhatasz róla semmit. Ez szigorúan titkos. Újságíró oda nem mehet be.”

„Értem.”

„Egyébként velem jöhetsz. Majd azt mondom, hogy önkéntes vagy a parancsnokságom alatt.”

Koccintottunk.

„Készülődj, mindjárt indulunk. Egyél valamit.”

Felálltam, és kimentem a konyhába. Kinyitottam a hűtőt. Találtam benne némi sajtot, leültem, és ettem. Csöngettek az ajtón, Hiúá nyitotta ki.

Az ezredes kurdul beszélt valakivel az ajtóban, majd bejött a konyhába.

„Indulunk, testvér.”

Felálltam az asztaltól. Az ajtóban egy harminc körüli katona állt, hagyományos pesmerga öltözetben. Vettem a zakómat, és indultam.

Egy nagy platójú, Toyota terepjáróval mentünk. Mindhárman az első ülésre szálltunk be. Az ezredes és a sofőr kurdul beszélgették végig az utat. Jó harminc percen keresztül utaztunk aivilágított városban a hegyek között. Nézttem az üzletek neonfényeit és a kávézók előtt ücsörgő és beszélgető embereket. Végül rákanyarodtunk a hegyi útra, ahol a főhadiszállás állt. Kétméteres betonkerítés vette körül, a tetején szögcsdrót kerítéssel. A lövegtoronyokból PKM géppuskás örök bámulták a vidéket, látszott a reflektorok fényében a lehetük.

A kapu elé tankcsapdák voltak állítva, az ör pedig Kalasnyikovval a kezében lépett az ablakhoz, amikor megálltunk. Az ezredes mondott valamit kurdul, és rám mutatott, az ör végigmért, majd intett, hogy haladjunk tovább.

Az épület főbejárata előtt álltunk le a kocsival, Heszín kiszállt, és elindult befelé, követtem. Egy gyéren megvilágított folyosó után hosszú lépcsőkön mentünk le az alagsorba, ahol a fogda volt.

„Dzsalaúlánál fogták meg” – mondta Heszín. „Be akart szökni Khanakinba.”

„Értem.”

„Fegyver is volt nála. Azt gyanítjuk, hogy merényletet készült elkövetni. Eddig nem vallott be semmit.”

Egy íróasztal állt a lépcső mellett, melynél szintén egy katona ült. Tisztelgett, amikor meglátta Hiúát. Heszín intett, majd az asztal fölé hajolt, és aláírt egy ívet. Intett, hogy menjek utána.

„Azért jöhetsz velem, mert jelenleg a legmagasabb rangú tiszt vagyok a városban. Az egész vezérkar lent van Khanakinban.”

A katona végigvezetett minket a folyosón, amelynek mindkét oldalán rozsdás fémajtók álltak, majd az egyiknél megállt, kulcsot vett elő, és kinyitotta.

Odabent sötét volt, hosszú másodpercek teltek el, mire ki tudtuk venni a berendezést. Egy nagy, hosszú asztal állt a szoba közepén, mellette egy fémszék, melyhez egy tizenhét év körüli kamaszfiú volt bilincselve. Hunyorgott a hirtelen fényben, jól ki tudtam venni az arcát. Rá volt száradva a vér.

Hiúá belépett az ajtón, mentem utána. A katona bezárt minket, Heszín pedig felkapcsolta a szobában található lámpát, mely egy meztelen villanykörte volt.

„Asszalamú Alaikum” – mondta Heszín. „Hogy van a kalifa követője?”

„Nagyon kell WC-re mennem. Kérem, engedje meg, hogy WC-re mehessek” – válaszolta a fiú.

„Mi a neved fiú?”

„Ahmed Al Bahiza.”

„Hová valósi vagy?”

„Bahizából.”

„Mit kerestél Khanakinban, Ahmed?”

„Nagyon kell mennem, kérem, engedjen ki.”

„Azért mentél Khanakinba, hogy megölj valakit. Kit?”

„Nem, az anyám Khanakinban lakik, hozzá indultam.”

„Fegyverrel?”

„Háború van.”

„Nem lesz ebből WC-re menés, Ahmed.”

„Könyörögve kérem, engedjen ki” – mondta a fiú hisztérikusan. „Be fogok vizelni.”
„Nézd meg a koszos gyilkos arabot, Kák Szárdár” – mondta Heszin felém fordulva.

„Nem vagyok gyilkos.”

Heszin fordulatból vágta pofon a gyereket, felborult a székkal.

„Akkor beszélj, ha kérdezlek” – mondta Heszin.

A gyerek zokogott a földön. Bevizelt.

„Milyen undorító!” – mondta Heszin. „Hát ez a módi a dzsihádon?”

„Nem vagyok dzsihádon” – mondta a fiú. Heszin lehajolt hozzá, ügyelve, hogy ne érintse a húgytól átázott ruháit, visszahúzta a székkal együtt.

„Mikor léptél be a Da’ásba?”

„Nem vagyok a Da’ás tagja.”

„Hazudsz.”

Heszin ismét megütötte, ezúttal azonban ügyelt rá, hogy ne dőljön fel. Az orrából megint ömleni kezdett a vér. A gyerek megint zokogni kezdett. Felemelte a fejét, és rám nézett.

„Kérem, segítsen! Ártatlanul vádolnak!” – mondta tökéletes angolsággal. Heszin megint megütötte, a szék felborult. Vinnyogva ismételte angolul, hogy „kérem, segítsen”.

„Hol tanultál meg angolul, te koszos arab?” – kérdezte Hiúá, és szájba rúgta, hallottam a fogai reccsenését. Csendben maradt.

„Nem kellene ezt csinálnod” – mondtam, miközben Heszin újra felállította a széket. Hátrament a szoba sarkába, ahol egy csap lógott ki a falból. Mellette egy piszkos műanyag vödör állt. Az ezredes megnyitotta a csapot, és engedni kezdte a vödörbe a vizet.

„Már miért nem?”

„A genfi konvenció.”

„Szarok a genfi konvencióra. Ez nem katona.”

„Akkor civil.”

„Ez egy koszos da’ásos állat. Láttad a tömegsírokat, meg hogy mit művelnek.”

„Ezt nem tudhatod biztosan.”

„De tudom. Ez egy koszos arab.”

„Nem mindegyik arab van a Da’ással.”

„Ezt magyarázd el azoknak, akiket lefejeztek vagy élve égettek el.”

„Kérlek, fejezd be. Jár neki a tárgyalás.”

„Ti barom nyugatiak. Idejöttök osztani az észet, meg kirabolni az olajat. Ez a tárgyalás.”

„Ne legyél állat.”

„Én nem vagyok állat. Ez az állat itt.”

Hiúá fogta a vödör vizet, és a fiú fejére borította. Magához tért, a szájából folyt a vér.

„Ki volt a célpont?” – kérdezte Heszin.

„Nem volt célpont. Nem vagyok Da’ás-tag. Az amerikai iskolában tanultam angolul. Az anyámat mentem meglátogatni Khanakinba” – mondta a fiú fuldokolva a saját véréből. „Kérem, Uram, ne hagyja, hogy bántson.”

„Elmondom mi lesz” – mondta Heszin. Az övéből elővette a Makarovját, és csőre töltötte. Nagyon szép állapotban lévő pisztoly volt, sokat lőttem vele célba a fronton a fiúkkal.

„Háromig számolok” – mondta Heszin, és a kölyök halántékához nyomta a pisztolyt. „Háromig számolok, és ha nem mondd meg, ki vagy mi volt a célpont, szétlövöm a fejedet.”

„Édes Istenem!”

„Egy.”

„Nem volt célpont, az anyámat jöttem meglátogatni.”

„Kettő.”

„Vallom, hogy egy az Isten és Mohamed az ő prófétája, nem vagyok a Da'ás tagja”

„Három.”

Jobb kézzel ütöttem, oldalról, Heszin állkapcsára. Meglepetésszerűen érte, két métert repült a lendülettől, és a hátára érkezett a szoba végében. A pisztoly kiesett a kezéből. Azonnal ugrottam rá. Ő is észnél volt. Egy rúgással rúgott le magáról. Hátraestem, felborítottam a kölyköt a székkal. Mire felálltam a földről, már a kezében volt a pisztoly.

„Én tényleg kedvellek, magyar, de ha még egyszer megütsz, lelőlek.”

Felálltam a földről, a kölyök sírását lehetett csak hallani a szobában.

„Nem hagyom, hogy ezt csináld.”

„Ti, humanisták. Miattatok tart itt az egész világ.”

A pisztoly csövét a gyerek felé fordította, és háromszor lőtt. Két golyó a kölyök mellkasát tépte fel, egy a fejébe talált. A lövések hangjától csengeni kezdett a fülem.

„Hidegvérű gyilkos vagy.”

„Háború van.”

Kinyílt az ajtó, az őr rohant be felhúzott géppisztollyal a kezében. Heszin mondott valamit kurdul az őrnek, az tisztelgett, majd kiment.

„Jössz?” – kérdezte Heszin, biztosította a pisztolyát, az övébe tette, majd kiment az ajtón. Követtem. Felmentünk a lépcsőn, a kijáratnál már várt az autó. Nem szóltunk egymáshoz az egész út során, csak Hiúá beszélgetett a sofőrrel. Amikor megérkeztünk a házhoz, Hiúá kinyitotta az ajtót, és bement a nappaliba, én felmentem az emeletre, ahol a vendégszoba volt.

Egy napom volt még Szulimaniban, utána indulnom kellett Erbilbe, hogy elérjem a repülőt vissza Európába.

Levetköztem, és befeküdtem az ágyba. A kamaszfiú képe azonban nem hagyott aludni. Számba vettem a lehetőségeket, hogy mit tehetnék, hogy jobban érezzem magam. Semmit. A felismeréstől kiszáradt a szám.

Ránéztem az órára, hajnali fél három volt. Kiszálltam az ágyból, és elindultam lefelé a konyhába, ahol az ezredes az ivóvizet tartotta. Már a lépcső alján hallottam a horkolását. Benéztem a nappaliba, ahol aludt. Egy üres whiskysüveget szorított álmában a kanapén, a kanapé előtt a kis asztalon állt a laptopja, melyen végtelenítve egy videó ment valamelyik arab fájlmegosztóról.

Közelebb léptem, hogy lássam, hogy mi az.

Da'ás-videó volt. A megölt kamasz szerepelt rajta, egy jezidi nő levágott fejét mutatta a kamerába a hajánál fogva. Mosolygott.

Töltöttem magamnak egy pohár vizet a konyhában. ■ ■ ■

MAGYAR IRODALMI

Csburgó Csaba: *Kukoricza*; Molnár Miklós: *Bolond Istók csínytevései*

ÁLARCO SBÁL

„Hans Castorp történetét kívánjuk megírni, de nem Hans Castorp, hanem a történet kedvéért”, kezdte *A varázshegyet* Thomas Mann. Magam pedig – és ebben a bevallottan szubjektív esszéorozatban feltehetően megengedett, hogy felidézsem – így indítottam legalább tíz éve a régen tervezett, de azóta is töredékben maradt *Bolond Istók avagy Az élbetetlen* című képzelte regényemet: „Bolond Istók történetét kívánjuk megírni, de nem a történet, hanem Bolond Istók kedvéért.” A „maszkregény” alcímmel láttam el a kísérletet, és talán nem is teljesen elhibázottan. Hiszen a nagy Weöres Sándor szintén hasonló elv alapján dolgozott, amikor *Bolond Istók* című 1942-es prózaverses regényét ezzel indította: „Ez a művecske, mint minden Bolond Istók-történet, tulajdonképpen önéletrajz-féle, bár a benne szereplő alakoknak, történéseknek semmi adatszerű kapcsolatuk sincs az életemmel. Mégis: itt minden helyzet, minden mozzanat saját sorsomat tükrözi álom-messzeségből.” És tagadhatatlan, hogy már az ősmű, az Aranyé is autobiografikus volt.

Magyar irodalmi mitológia

Míndez talán egy még általánosabb kérdéshez vezethet. Azaz: vannak-e a magyar irodalomnak mitologikus hősei? Olyan alakok, akik szinte emberré váltak, kiléptek a fikció világából, és mint valóságos személyek kezdtek el élni életüket? És aztán ebben a mivoltukban tették meg a maguk nem hervadó hatását a korokra. Nem feltétlenül a valódi mitológia, a görög-római mondavilág hőszaira gondolok. Hanem sokkal inkább olyanokra,

mint Faust, Raszkolnyikov, Sztavrogin, Madame Bovary, Tom Jones, Gulliver vagy Don Quijote. Vagy akár éppen Hans Castorp. Vagy egyenesen Sherlock Holmes. Vagyis a nagy romantikus-realista időszak teremtményeire, akik aztán nemcsak a saját irodalmukban váltak emberré, de mélyen befolyásolták az egész európai gondolkodást is.

A magyar prózában kevés ilyenell találkozzunk. Talán Jókai egyes alakjai, talán „az aranyember”, talán „a kőszívű ember fiai”, talán Nyilas Misi, talán Esti Kornél, talán Édes Anna. Talán Szindbád. És utóbbinál már meg kell állnunk. Mégpedig azért, mert ő eleve a mitológia vagy a mesevilág karaktere, így Krúdy hőse már megszületésekor a mondavilág részeként lépett át a modernségbe. És ekként lett folytatható, mitologikus regényalak (hogy mennyire, azt Csabai László Szindbád-regényeiből láthatjuk, amelyekkel a márciusi *Betűtészta*-ban foglalkoztam részletesebben.)

Ha a magyarság megtestesítőit, az egész nép/nemzet jelképes, a magyarság szellemét teljes valójukban képviselő alakokat keressük, akkor jobban járunk, ha inkább a költészetben kutakodunk. Azon belül is a költői epikában, a verses regényben. Toldi, Kukoricza Jancsi, Bolond Istók vagy *A délibábok hőse* főszereplője, Hübelé Balázs juthat azonnal eszünkbe, és aligha tagadható, hogy Ady mitologikus (de narratív módon kidolgozatlan), jelképes jelentőségre szert tett lírai alakjai is idetartozhatnak: az ős Kaján, a rém-mesék uhuja, a Jó Csönd-herceg, a muszáj Herkules, a szürkék hegedőse, sőt talán még az új, az énekes Vazul is.

De míg Toldi Miklós részben történelmi figura, addig a többiek egyértelműen valódi történelmi és mitoló-

giai múlt nélkül léptek be a magyar mitológiába. Mely ekként inkább amolyan irodalmi legendáriumnak, semmint vérbeli mitológiának nevezhető. Bolond Istókról maga Arany írja, hogy semmi nevezetese nem tudunk róla, legföljebb annyit, hogy egyszer „bekukkantott Debrecenbe”. És hasonlóan jellemzi Hübelé Balázst a fiú, Arany László:

Ki és mi volt ő? Ím tehát leírom.
Bár nagy nevet, hírt hátra nem hagyott,
S nincsen reá, hogy nyomtatott papíron
Halhatlanítsuk, semmi más, nagy ok;
Se kard, se szószék, toll, ecset vagy írón
Nem tette naggyá, híre nem ragyog
Művészek, államférfiak sorában;
Alant maradt biz ő, közlét porában.

Ezt a problematikát így próbáltam eldadogni az említett töredékben: „Amikor magunkra öltjük egy elbeszélhető alak, esetünkben Bolond Istók maszkját, ezzel mondhatni egyben kötelezettséget is vállalunk, hogy elbeszéljük eddig elbeszéletlen történetét, vagyis megte-remtjük, megköltjük a történetét, másként szólva, e mitologikussá vált, de megformált mítosz nélküli alakhoz, utólag mintegy, hozzáköljük a mítoszt.” És ezzel zárom is az önidézetek sorát.

Egyrészt mitológia nélküli, de valamiként mégis mitikus/legendás hősök, köznapi emberek, valódi életsorsok, karakterek, de megíratlan, megformálatlan múlt nélkül; másrészt az önéletírás vágya, mitologikus, de valódi élet nélküli alakok álarcában, vagyis önéletírás, de inkognitóban. Valahogy így lenne megfogalmazható az epikai tét, ami komoly kihívás, és aligha véletlen, hogy Arany kép-telen volt úrrá lenni rajta: a nagy, a pályáját talán megkoronázó mű két ének elkészülte után töredékben maradt. (És hogy mennyire tisztában volt a szinte leküzdhetetlen nehézségekkel, azt ékesen bizonyítja az a hagyatékából felbukkant papírlap, amelyen fölvezolta a *Bolond Istók* később meg nem írt folytatásának lehetőségét.)

Mindamellet érdekes, hogy most szinte egy időben keletkezett (vagy legalábbis egyszerre jelent meg) két regény, amely éppen ezt a problémát állítja középpontba. Persze a kettő erősen eltérő; már rögtön a főalakok megválasztásában. Mert ugyanis Bolond Istókot (és Hübelé Balázst) legkivált az különíti el társaitól, Kukoricza Jancsától (vagy Tolditól), hogy ők alapvetően komikus alakok. Azaz míg a másik kettő a magyar nép/nemzet szépségét, nagyságát, elhivatottságát, erejét, történelmi rendeltetését (és még sok egyéb más pozitív oldalát) hivatottak képviselni (bár kétségkívül nem realista, hanem erősen mesés-vágyott-remélt formában), addig Bolond Istók és az Arany fia által végső formát kapott Hübelé Balázs a magyarok esendőségét, csodavárását, érthető és megsüvegezendő, de nagyjából alaptalan illúzióit, és aztán ezek elvesztését, a kiábrándulást, csalódottságot, a szárnyalás utáni szükségyszerű letörést mutatja meg, és ennek megfelelően bírálja is szeretetteljes korholással. Ironikusan,

önironikusan, olykor parodisztikus, máskor keserű hangon, de végig a fölnyi hangnemében, feddően szól ama tipikusnak érzett magyar életérzésről, mely *utólag* tisztán, mi több, kíméletlenül érez, noha ekkor már igen-csak késő. És bár e költői szemlélet soha nem gúnyolja ki ifjúsága eszményeit, azért határozottan érzékelteti, hogy másként folyik le a világ, és a józanság, a bölcs mérséklet többet ér minden isteni adománynál. Arany László tökéletesen foglalja mindezt össze már *A délibábok hőse* legelején, a hős felléptetése pillanatában:

S ez álom nemcsak engem lelkesíte,
A nemzetnek volt az remény-kora:
Mint Júda népe, oly hittel tekinte
Bizton közel várt megváltóira,
Mindenkit egy vágy, egy érzés hevíté,
S elönté annak boldog mámore;
Nehéz igánkat is packázva vittük,
S mert láttuk a célt, már elérni hittük.

Elérni rögtön: mert folyvást, kimérten
Haladni célra nem természetünk,
Számítani sem, se időben, se térben,
Hanem: „Hipp-hopp! mint gondolat, gyerünk!”
Serény kitartás nincs a szittya vérben,
Lassú kimért munkát nem tűrhetünk;
Ezerszer elmondott tapasztalás,
S példája hősöm: Hübelé Balázs.

És éppen ebben a korban, a „remény korában” keletkezett a *János vitéz* és a *Toldi* első része. Így a *Bolond Istók* és *A délibábok hőse* részben felelet az elődöknek.

A különös véletlen most, 2014-ben ismét összehozta e műveket; Csurgó Csaba *Kukoricza* címen publikált *fantasyt* (Agave, 661 oldal, 3680 Ft), míg Molnár Miklós *Bolond Istók csinytevései* címen írt kóperegényt (Napkút Kiadó, 440 oldal, 3990 Ft).

Kukoricza forradalmat csinál

A két furcsa műalkotás közül a Csurgó Csabáé az egyszerűbb, ugyanakkor talán mégis vakmerőbb vállalkozás. Nyaktörőbb, hiszen míg Molnár Miklós egy megíratlan élettörténettel (a sajátjával) dolgozott, bármiféle minta nélkül (Weöres vagy Arany műve legföljebb filozófiai sorvezetőként funkcionálhatott a formálásban), addig Csurgónak egy nagy tekintélyű remekművel kell állnia az összehasonlítás, mely persze sokszor méltánytalan, hiszen a végeredmény gyökeresen eltér Petőfiétől, és nyilván semmiféle szándékában nem állt versenyre hívni a költőt. Megtartotta a mese pár elemét (részben a neveteket, a kiinduló helyzetet, a kutyafejű tatárokat, Tündérországot), és ebből alakította ki a maga cselekményét, világát, sokszor igen szellemesen, szuverén módon, öntörvényű világlátással, érzékletes nyelven. A *János vitéz*-ből kivett fejezetcímek olykor erős kontrasztban állnak

a következményekkel, s úgy érzem, termékeny párbeszéd ez. Csurgó már az első fejezetben megadja az alaphangot, vagyis a mai fülnek kissé régiesen hangzó, a némi- leg emelkedett versbeszédhez a legbanálisabban mai, köznyelvi megszólalást társítja. A *János vitéz* első sorát idéző („Tüzesen süt le a nyári nap sugára”) fejezet első mondata így szól: „Rohadt meleg volt aznap.” Ez mintha Petőfi művének nyersfordítása lenne. Később így szól a cím: „Kaput nyit és látja szép Tündérországot.” Csurgó ezt így fordítja le prózára: „Tündérorság kapuját igencsak régen feshették erre a ronda olajzöld színre.” Helyben vagyunk.

Azaz Magyarországon vagyunk, ráadásul Budapesten, minden mai, de mégis más. Diktatúra van ugyanis, Károly király uralkodik, a titkosrendőrség és annak feje, az Ezredes mindent lát, a nép bár elnyomott, de azért nem szügyig megalázott, anyagi gondokkal nemigen kell számolnia (mindenki mosolyog, bár ez a vigyor erősen őszintétlen, mondja a balatoni öreg halász, Fejenagy Ferenc), a lakosság teljes apátiába süllyedt, az ellenállási mozgalom neveléses vagy szinte egyáltalán nem is létezik. Az árva Kukoricza Jancsi az Ezredes lányának pástora lesz, amennyiben a tízéves Frida kedvenc, különleges tudású, azaz „mesterséges sütnivalóval” ellátott plüssállatait kell „legeltetnie”. Jancsi egy Margit-szigeti sétán ismerkedik meg véletlenül Ilussal, akivel aztán... De nem akarok túl sok poéngyilkosságot elkövetni, azaz „spoilerezni”, hiszen Csurgó nagyon mai regényéhez ez a szó illik jobban. A lényeg, hogy Jancsi, mint Petőfinél, hagyja elbitangolni az állatokat, miáltal börtönbe vetetik, és innen datálható „nevelődési regénye”, melynek végén forradalmár lesz, és a váratlanul előkerült és a lázadáshoz csatlakozó plüssnyáj segítségével minden jel szerint sikeresen veszi föl a harcot a zsarnokság ellen. (Hogy végeredményben mire jut, azt nem tudjuk meg, hiszen a könyv a „Mi voltunk a forradalom” kijelentéssel hirtelen félbeszakad. És a nyitott zárlat miatt erős a gyanúm, hogy folytatása tervezetlik.)

Sok kritika amolyan alternatív történelmi regénynek véli Csurgó munkáját, de ha nem tévedek, ez tévedés. Ugyanis az ilyen zsánerbe tartozó művek egyik lényegi eleme, hogy egy tényleges történelmi eseményt képzelnek el másként, mint ahogy az a valóságban lefolyt. Paradigmája e formálásnak Philip K. Dick *Ember a fellegvárban* című regénye, melyben a fikció szerint a németek és a japánok nyerik meg a II. világháborút. Csurgónál azonban nincs ilyen elem, egyáltalán semmiféle történelem nincs. Nem tudjuk meg, milyen volt/lehetett Magyarország múltja a diktatúra előtt, mindössze arról értesülünk, hogy a vad Károly előtt a lusta Lajos uralkodott, akinek hatalmát államcsínnyel döntötték meg. Ez merő fikció, és így a regény inkább a *fantasy* műfajába tartozik. Ennek csak azért van jelentősége, mivel a történelemtől megfosztott, de azért alapvetően mégis számos politikai-történelmi utalást tartalmazó regényvilágban a tettek, a figurák meglehetősen absztrakttá válnak, ami megnehezíti az azonosulást velük, noha ez ebben a műfajban elengedhetetlen követelmény. Így a regény inkább

amolyan fantasztikus parabola, egy olyan világállapotban, amelyben minden utalást könnyedén alkalmazunk a mai életvilágunkra, noha erre nem sok alapunk akad. Hacsak nem az, hogy a magyar világban szinte mindig minden ugyanúgy történik és ismétlődik...

De sok körülményeskedés helyett hadd idézzem Fejenagy Ferenc leírását a két király közti különbségről: „Szóval elmondom, mi volt a jó Lajos alatt, a fiatalokromban. Hogy amikor lent fröccsöztünk a kiskocsmában a parton a többiekkel, akkor aki azt mondta, hogy de szerencséje van a magyar népnek ezzel a Lajossal, arról tudni lehetett, hogy szerinte tényleg szerencséje van a magyar népnek ezzel a Lajossal. Aki meg azt mondta, hogy a Lajos most hűgálja el a hazánk jövőjét a sok hülyeséggel, amit művel, az tényleg azt gondolta, hogy ott van ez a Lajos fent Budán a puccos Várában, és csak szórakozik meg mifene, és közben a kincstárból folyik ki a pénz. Lajos alatt a fekete fekete volt, a kisfröccs kisfröccs, a hóvihar meg hóvihar. Értitek, mit akarok mondani? Most valaki megjegyzi a pultnál, hogy milyen jól áll Karolina [*az új, a zsarnoki király, Károly felesége*] új frizurája, arra mit mondasz? Semmit. Elkezdesz azon töprengeni, hogy ezt most vajon miért mondta az illető. Lehet, hogy egyszerűen tényleg csak tetszik neki, mert a régi szerelmére emlékezteti? Vagy igazából azt szeretné mondani, hogy milyen egy förmedvény, de nem meri, amíg nem tudja, hogy neked mi a véleményed róla? Itt már senki sem azt mondja, amit gondol. Hát hogy lehet így beszélgetni egymással?” Igen, ez minden puha vagy félkemény diktatúrában így van, és akkor most felötlik bennünk a Kádár-rendszer, de gondolhatunk az úgynévezett Nemzeti Együttműködés Rendszerére is. És még sok másra. Fejenagy leírása érzékeny és igaz, de pusztán merő univerzális absztrakció; ennek alapján vélem parabolának a regényt, olyan példázatnak, amely a hatvanashetvenes években volt uralkodó műfaj nálunk, gondoljunk csak Hernádi Gyula művészetére. Így a *Kukoricza* kissé alap nélkül állítja az események középpontjába a zsarnokságot és az ellene folytatandó harcot. Mindez a karakterek rajzában bosszulja meg magát; Jancsi arcképe még csak elmegy, és jó alak Árnýék is, a magányos forradalmár, Lajos király egykori bizalmasa, aztán akaratlan árulója. De Ilus már eléggé vérszegény, nem is beszélve a többiekéről, bár pár ügyes kézzel felvázolt mellékalak (a már említett Fejenagy mellett Zafir, a rendszer hivatalos táncdaléneke, Megyeri, a rezsim ünnepezt színesze, a kedves kis balatoni pincérlány).

Míndamellert Csurgó könyve szép tehetségről tesz tanúságot. A regényt indító kép a búzatáblában menekülő és gyermekét megszüülő anyáról elsőrangú, és nagyon ütős a regény első harmada is. A bajok akkor kezdődnek, amikor a kalandosság érdekében az író belead apait-anyait, és a végére szinte az elviselhetetlenségig fokozza a borzalmakat, kínzásokat és egyéb szadisztikus nyálánkságokat, miközben a történet nemigen mozdul előre, inkább csak körben forog. Az Ezredes és a kislánya, Frida megformálása módfelett eltúlzott, és Csurgót nem-

csak ebben, de a terjedelem értelmetlen növelésében is elhagyja az arányérzéke. „Nem szeretem, ha túl vajas a vaj”, mondta Witold Gombrowicz egyik szereplője. Mi, magyarok inkább azt mondhatjuk: a szerző túlsózta. Vagy posztmodern-magyarul: „túltolta az egészet”.

Ugyanakkor biztos vagyok abban, hogy a *Kukoricza* kiváló alap egy filmforgatókönyvhöz, persze a megfelelő mennyiségű húzás és átgondoltság után. Bár aligha valószínű, hogy a jelenlegi magyar miniszterelnök filmalapos intimusa pénzt adna egy nyilvánvalóan kellemetlen mai áthallásokat tartalmazó forgatókönyvre. Amelyben a nemzet táncdaléneke így köszönti koncertje közönségét: „Jó estét, Siófok, jó estét, Magyarország...” Pedig a mi magyar, mitologikus vonalunkkal lehetne valamit kezdeni filmes eszközökkel, akár a nemzetközi sci-fi piacon is. Régen ábrándozom például Jókai *A jövő század regénye* című utópiájáról Jeles András rendezésében. Álmodok, édes álmok...

A regény egy pontján Kukoricza és társai lopnak egy ócska balatoni ladikot, amelynek neve: Bolond Istók. Sokjelentésű mozzanat, hogy a botcsinálta forradalmárok éppen az erre a névre hallgató eszközzel közlekednek, ráadásul e jármű révén értelmesen úszhatunk át Molnár Miklós regényéhez.

Hallgat a kritika

De előbb egy kis kitérő. Amikor e cikkhez gyűjtöttem az anyagot, feltűnt, hogy míg Csurgó kötetéről elég sok kritika, ismertetés jelent meg, addig Molnár Miklós könyvéről egyet sem találtam az interneten (és a nyomtatott sajtóban sem). Ez még akkor is meglepő, ha belegondolunk, hogy Csurgó könyve inkább a könnyű irodalom zsánerébe tartozik (noha semmiképpen sem olcsó lektűr!), és ezért nyilván nagyobb figyelmet kelt az internetes sajtóban, mely az úgynevezett magaskultúráról már régen lemondott. Ráadásul a kötet végén megadott bibliográfia, a számtalan fordítás (köztük Derrida: *Grammatológia*; Chandler egyik regénye, valamint Ambrose Bierce novellái) társaságában, 12 darab „önálló” Molnár Miklós művet sorol fel, azaz József Attila-díjas szerzőnk a legkevesbé sem tartozik a nímandok táborába. És mégsem találtam róla szinte semmit, hacsak azt nem, hogy 2004-ben kilakoltatták abból a messze nem fényűző szombat-helyi vikendházból, melyet a város bocsátott ideiglenesen rendelkezésére. (A történet be is került a *Bolond Istók* 258-ik oldalára.)

Az ilyen fokú agyonhallgatás természetesen jelent valamit. Molnár Miklós nyilvánvalóan nem fér bele semmiféle kánonba, sőt a „futottak/szidottak még” csapatába sem. Hogy mi lehet ennek az oka, azt nem kívánom és nem is tudom megfejtetni, de az új kötet tanulmányozása után vannak azért ötleteim.

A legelső benyomás, hogy a könyvet egy különc írta, de rátarti különc, aki büszkén viseli különcségét, bár olykor sértetten reagál, ami nem csodálható ebben az

élet helyzetben. De ez nem túl lényeges. Ami fontosabb, hogy maga a regény is hasonló alapokon nyugszik, beszámoló egy különc életéről és csínytevéséről, aki igyekszik bölcs mérséklettel, különféle nagy emberektől vett életfilozófiával úrrá lenni nyelvi és politikai dühkítőrésein, de ez nem minden momentumban sikerül neki. És a sok mellőzés persze mértékvesztést okoz, és amikor úgy dönt, hogy most itt az alkalom, hogy summázza eddigi pályája és gondolkodása eredményeit, akkor nincs semmi, ami gátat vethetne szelleme áradásának, mely változtatás nélkül sodor magával kincset és ocsút. Nincs gát, mivel a szellemi életben (és olykor a gyakorlati életben sincs másként), ha semmibe veszik az embert, azaz nem kontrollálják és igazolják semmiféle módon, akkor üvöltéssel próbálja meg felhívni magára a figyelmet. Ám ez persze még nagyobb elutasítást szül a legtöbb esetben. És így tovább. A sikertelen befogadás mókuskereke ugyanarra a dallamra jár, mint a sikeres befogadásé: az utóbbi a folyamatos ellenőrzés, míg a másik a szakadatlan kontrollátlanság megismétlésére.

Önéletrajz, álarcokban

A *Bolond Istók csínytevései* önéletrajzi mű, a már említett Weöres Sándor-féle értelemben, de persze az ott vágyott formálást, a valóságos élettények „álom-messzeségből” történő átköltését, fikció és valóság kevercsének lírai szürrealizmusát, a mesevilág és a regényvilág nászát, a különféle nyelvek teremtő jellegű keverését, az elbeszélői nézőpontok kreatív váltogatását, vagyis az erősen művi és megcsinált, ugyanakkor mégis teljesen természetesen ható megszólalás vegyülékét sajnos csak ritkán éri el, noha a legvégén idézi Weöres költeményének csodálatosan mély zárlatát: „Nem vagyok – ez az én hatalom nélküli örök létezőm.” A lét és a nem-lét dialektikája, a maszk és a maszkot alkotó művész(ember) létezési közti átjárás, az önéletrajz és a mitológia egymást kioltó és mégis erősítő egysége, ez lenne minden Bolond Istók-regény célja és értelme.

A könyv 21 „bakugrásban és egy búcsúkukorékolásban” kívánja elmesélni a Molnár Miklós maszkjába bújt „Molnár Miklós, felhőkakukkvári zugprédikátor”, vagyis a Bolond Istók álarcát felöltött „alsó- és felsőkakukkvári Bolond Istókfői Istók” és még sok más maszk (pl. Pápaszemes Gácsér) élettörténetét. A részleges kudarc oka talán ismét a mértékvesztés, az arányérzék hiánya. A nagyszabásúra tervezett és olykor valóban nagystílusú és remek nyelvi fantáziával megírt álarcosbálban ugyanis aggasztóan gyakran hullanak le a megteremtett álarcok, és előbukkan mögülik a minden idézőjel nélküli Molnár Miklós, a magánember ábrázata.

A regény mottója talán Petőfi *Bolond Istók* című költeményének négy sora lehetne:

Ami volt és ami lesz,
Ami nem volt és nem lesz,

Minden, minden
Megfordult a fejben.

Hát igen. Ha Csurgó könyve túlvajazottnak bizonyult, akkor Molnár Miklós művében egyenesen habzik a rengeteg zsír. Sztelen munka, és eme szándékolt és mindenáron erőltetett, a spontán kiadását verejtékes homlokkal elérő zabolátlanság csak néha okoz felzabádító érzést az olvasáskor. Már a legelején megbicsaklottam, amikor megláttam a rengeteg paratextust (hogy Gérard Genette szép szavát idézzem...). Itt vannak rögtön a könyvkiadói reklámokat parodizáló idézetek (amelyek persze önmagukban elég szellemesek, pl. az idézet a *The Irish Times* 2014. szeptember 31-ei (!) számából; vagy a letaglózó beírás K. Vivien árufeltöltő tollából: „A címlapja nem rossz, hanem a többi...”). És aztán jön a műfaji megjelölés, ráadásul a 17-18. századi regények tördelését imitáló szövegtükörrel: *Üdvösséges tanulságokban bővelkedő / eredeti magyar kóperegény / huszonegy bakugrásban / és egy búcsúkukorékolásban / (hasfájásra is jó)*. Később meg a számtalan tördelési trükk, a különféle betűtípusok, a német, angol, francia nyelvű szövegek, a folytonos kiszólások, az idézőjelek idézőjelei, nem is szólva az olvasó folyamatos megszólításáról, a bratyizáról vele. Minden *avis au lecteur* eleve gyanús, írta egykor Heimito von Doderer, és ezzel egyetérthetnék, ha nem gondolnék bele, hogy Molnár kötete már e téren is parodisztikus, imitatív, pastiche-jellegű, és ilyenképpen szerfölött hajlik az utánzás utánzásának utánzására. Mindez teljesen helyénvaló (noha ebben a számban erős túlzás). Helyénvaló, ha sikerül megteremteni valamiféle egységet, legalább az elbeszélő Én szólamának a maga polifóniájában is homofon egységét. Ám ennek a teremtett és sokszorosan parodizált Ennek a megalkotása itt és most mégsem történt meg. Később talán meglátjuk, mi lehetett a fiaskó oka.

De most vissza kell térnem egy jóval döntőbb kérdéshez, nevezetesen a műfaj problémájához. A szerző kóperegények nevezi művét, és már Bolond Istók tréfás családfájában megkísérli megalapozni hőse nem pusztán magyar, hanem úgyszólván egyetemes kópéságát: „Zeusz nemzé Hermészt, Hermész nemzé Orpheuszt, Orpheusz nemzé Gilgamest, Gilgames nemzé Robin Hoodot, Róza Sándort és Gulliver kapitányt, (...) aztán ezek nemzették Till Eulenspiegelt”, és utóbbival már a csínytevő szorosabban vett irodalmi világában vagyunk. És aztán a genealógiából kiderülnek Molnár Miklós/Bolond Istók irodalmi elődei is, többek közt Szabó Dezső, Joyce (akit Don Quijote fia, Ulysses nemzett...), Hasek, továbbá a *Simplicissimus* írója, Grimmshausen, Gulliver atyja, Swift. És így tovább. A dolognak nem nagy a tétje, mivel az értelmesen indokolható felmenők között teljesen esetlegesen kiválasztottak (vagy legalábbis annak tűnők) is akadnak, pl. „Tóth Gyula bádogos és vízvezeték-szerelő”, ami természetesen egy újabb irodalmi allúzió. Persze érteni vélem, vagy sejtem a humoros szándékot, de valahogy mégsem sül el a tréfa. Mindenekelőtt megint

az aránytalanság okán. Hiszen a nyakló nélküli felsorolás mindig neutralizál. Vagyis minél hosszabb az enume-ráció, minél nagyobb a seregszámla, annál jelentéktelenebb gond, hogy ki fordul elő benne. Ugyanakkor érdekes, hogy Sterne nem szerepel, noha a *Tristram Shandy* nem csupán Esterházy *Bevezetésére* hatott a tipográfiájával, de erre a *Bolond Istókra* is, és jellemző, hogy Esterházyt ugyan megemlíti Molnár Miklós, de aztán gyorsan vissza is szívja Nabokov javára, mintha megijedne, hogy egy kortárs szerzőt dicsézően emleget...

Hát a csínyek hol maradnak?

De ekkor fölmerül az előbbinél jóval fontosabb kérdés: vajon vannak-e valódi csínyek Molnár Miklós regényében? Hiszen a kóperegényhez, a pikareszk fogalmához szükségszerűen hozzánőtt a gazdag, széles mederben, lehetőleg több országon (azaz számos kultúrán és életformán) átívelő cselekmény, melynek révén a kóperegény a modernebb korszakban amolyan nevelődési regény-nyé változik. Ennek iskolapéldája lehetne Goethe *Wilhelm Meistere*, mely legalább annyira pikareszk utazási regény, mint Bildungsroman. Molnár Miklósnál hiányzik mindez, bár nyomokban természetesen fellelhető. Nagyjából kalandosnak érzékelhető a börtönben töltött időszak leírása, van egy rövid fejezet párizsi szerelmi sikeréről, egy voltaképpen el sem kezdődött disszidálás történetének leírása, továbbá a családi élet pokoli szenvedései, de utóbbiak már nem tekinthetők kalandnak. Ráadásul itt nincs meg a kóperegény másik fontos mozzanata sem, mégpedig az, hogy a főhős valamiként mindig túljár az elpusztítására, betörésére, megregulázására törő világ eszén. És olykor éppen bolondsága, szent együgyűsége, kópésága miatt. Ami persze megnyitja a lehetőséget, hogy minden sutasága, sőt hülyesége ellenére mégis megdicsőüljön, mint Don Quijote. Molnár maszkos al-teregója azonban nem kópé, inkább balek. És ebbeli minőségében még akár fel is kelthetné az olvasó rokonszen-vét vagy legalább részvétét. De ez a Bolond nem szimpa-tikus, nem vált ki együttérzést, és humora sem a fölény tőre, hanem inkább a védekezés, rosszabb pillanataiban meg egyenesen a kisstilűség bűzbombája. Ahhoz túlsá-gosan is nagypofájú, túlságosan is tudatában van (vagy azt sejtí), jelentőségének, igazának. Amit persze pusztán becsületszóra vagy bemondásra nem fog elhinni az olvasó. Hogy mindezt néha nagy nyelvi teremtőerővel teszi, az csak kevéssé vigasztal, és a kétségtelenül méretes művelt-ségi anyag görgetése sem elég érv a hős jelentősége mel-lett. (És nem túl épületes, erősen privát érzületű politi-kai kiszólásai sem kedveznek a rokonszeny fölkeltésének.)

Akkor a legjobb talán a szöveg, amikor az önirónia és az önparódia veszi át a vezető szólamot. A bevezető fejezet, *Torokköszörülés* címre hallgató invokáció pár so-ra idézhető fel ekkor: „Amúgy meg széltoló ripacsok va-gyunk mindahányan. Érdemünk, mint kövön hangya-nyom. Tudásra törpék, vakságra nagyok, imádunk pöf-

feszkedni, adni a bankot, hasogatni a színpalakat, hogy aztán beszéljenek, kivált pedig írjanak rólunk, és személynkre irányuljon a közfigyelem. Ha nem akad famulusunk, hát fölcsapunk tulajdon Eckermannunkká. Pedig Isten látja a lelkünk: parádés álcaink mögött csak egy kárvallott götte lapít.” De ezek csak futó percek a narratív önelégültségtől csak úgy duzzadó szövegtengerben, és ekként nem alkothatnak teljesen hiteles mellékszólómat.

Két megrendítő nőalak

Mindamellett van két fejezet, a *Tizedik* és a *Tizenhatodik bakugrás*, melyben Molnár Miklós szinte teljesen elhagyja „szóbankácsolatait”, a néha Határ Győzőre, máskor meg sajnós a rosszabbik formáját mutató Szabó Dezsőre emlékeztető hisztérius neologizmusait, hogy a formálás tökéletesen hiteles, úgynevezett emberi hangot üssön meg. A *Tizedik bakugrás* címe: *Török Ilona létezésének bizonylatai*. A harmadik személyben előadott, nyers, elszántan dísztelen kijelentő mondatokat egymás mellé sorakoztató fejezet az anyát idézi meg; a rövidebb-hosszabb futamok teljes sorsot rajzolnak fel, melynek kopár kilátástalansága és hosszú távú céltalansága megrendítő erejű. A kezdet: „Török Ilona Gizella megszületik, lélegzik, visít, táplálkodik, ürít, alszik, éber idomul (...) tehénfejéskor fekszik, iskolaépülettől iskolaépületig araszol, gyalogszerrel, riksa nélkül, dagadó málhával, bringája lelappad, dolgai elgurulnak, konzerválódik a levegő, egybeáll a sors.” És a vég: „Török Ilona Gizella okleveles állami elemi népiskolai rendes tanítónő szuverénül elporzik: hagyatéka egy huszonhatos női kerékpár a hozzávaló pumpával, két petróleumfűző, több-bőröndnyi menetjegy, nyugta, cédula, feladóvevény, bolti és vendégloői számla (a létezés bizonylatai) és röpke emlékeztetőül egy urna, legyintésnyi hamuval.”

A másik kimagaslóan nagyszerű fejezet elbeszélője ugyancsak egy nő, és a címe: *Krisztina*. Egyes szám első személyű monológ, egy meglehetősen sivár, de mégis szédítően tágas és boldog *ménage à trois*, sőt *quatre* érzékeny rajza, az (ál)értelmiségi prolimennország apoteózisa. Így kezdődik: „Vasárnap este, miközben szedi sátorfáját a vendégsereg, Istók azzal áll elém: ne menjek el, éljünk együtt egy darabig, az isten is egymásnak teremtett bennünket. Addig fűzgél, hogy a végén beadom a derekamat. Miért is ne? Istókkal jókat szoktunk kefélni, különben is éppen ráérek. (...) Istók apja, az Öreg Kakas rendelkezésünkre bocsát egy üresen álló, éppen kettőnkre méretezett kis kalyibát.” Így kezdődik a duó élete, mely hamarosan hármast alkot az Öreg Kakas csatlakozásával, de aztán beszáll Istók barátja, Kicsi Janó is. Csodálatosan egyszerűen és hitelesen beszéli el Krisztina a három különféle férfi eltérő ölelését. Ritkán olvashatni magyarul ennyire ízléses, mégis mindent kimondó szerelmi jeleneteket. De aztán véget ér az idill, Krisztina elutazik. A zárlat ismét kietlen: „Tengernyi esztendővel később egy külvárosi panellakás konyhájában üldögélek

az ablak mellett, most és holnap és holnap, a kimért idő végső szótagjái. Napjában ezerszer elhúzom a függőnyt, végigpásztázom a harmadik emeletről az utcát, egyszerűlt fiamnak hátha eszébe jutok, és fölgrúg az ő szegény, félkegyelmű anyjához néhány liter kannás borral.” Ebbe a roppantul kopár nyelvbe teljesen természetesen illeszkedik az alig rejtett Shakespeare-idézet a *Macbeth*-ből, ráadásul korábban kiderült, hogy a kvartett esténként drámák felolvasásával és azok műkedvelő előadásával töltötte idejét. A nyomorúságos finálé még ennél is szívszorítóbb: „Tudom, hogy egy napon, már nem is nagyon soká, fecskecsapat nyilallik be az ablakomon. Fölkapnak majd, és magukkal ragadnak az ő rebbenékeny, csivitelő mennyországukba.”

Ezekben a fejezetekben Molnár Miklósnak sikerült egységgé olvasztania Bolond Istók élettapasztalatát, zabolátlanul csapongó nyelvhasználatát és mindent idézőjelbe rakó világlátását. Ilyenkor világos, hogy ki az az Én, ki az a narratív szubjektum, aki látványos és tucatnyi maszkot öltve beszél el mindazt, amit életében látott, hallott és olvasott. De ezek csak kegyelmi pillanatok. A regényt egészében mégsem képes összetartani az epikus-lírai Én sokféleségében is egységes szólama, vagyis éppen az a szépen zengő káosz hiányzik, ami megadta Arany János (és részben Arany László) és Weöres Sándor műveinek homogeneitását. De talán arról is van szó, hogy a szerző nem bízik eléggé „Molnár Miklós”-ban, a megteremtett Énben, és nem bízik eléggé Bolond Istókban sem, a két Molnár alakmájában és kettős maszkjában. „Nem vagyok”, írta Weöres Bolond Istók álarcában, közben azt állítva, hogy éppen ez lenne az ő „hatalom nélküli létezése”. Molnár Miklós mintha nem hinne a hatalom nélküli létezésben, noha éppen e sorok beidézésével zárja regényét. És miközben a könyv szövege azt állítja, hogy az Én valódi létmódja álarcosbál, ez a fikciós Én mégis folyton valóságos megszületésre vágyik, maszkok nélkül, pőrén, mintegy magánemberként. Az élet, a privát világ valóságos regénye és a képzelte regény fikciós mesevilága szervesen áll egybe. Weöres Bolondjának elhittem, hogy nem vágyik hatalomra, kései utódját székepszissel figyelem e téren.

Folyik tehát tovább a magyar irodalomban a múlt birtokbavétele, a küzdelmes és szenvedélyes párbeszéd eleinkkel. Két egyáltalán nem makulátlan könyv, de mindkettő nagy tehetséggel megalkotott, ráadásul tagadhatatlanul a miénk. (És ebbe a vonulatba sorolnám még Barta András *Magyarország=Anyád* című tavalyi, ugyancsak agyonhallgatott kötetét.) Különleges újdonságok, melyek több figyelmet érdemelnének a kánoncsinálóktól.

■ ■ ■

Bán Zoltán András (1954): irodalmár. Csont András néven zenei írásokat is publikál. Korábban a *Beszélő* és a *Magyar Narancs* szerkesztője. Legutolsó kötete: *Keserű*, Bookart, 2014.